troçki

lenin

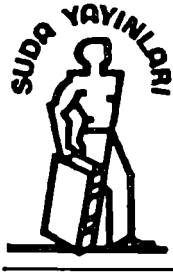

14

Birinci baskı: Ekim 1975

Dizgi - baskı : Arpaz Matbaacılık
Kapak baskısı : Evren Ofset
Baskı tarihi : Ekim 1975

troçki

Lenin

Türkçesi: **Orhan Suda**

SUDA YAYINLARI

P.K. 1 — Sirkeci / İstanbul
Salkım Söğüt Sok. 20/9
Yerebatan - İstanbul

«1903'deki bölünme, ilerde olacakları önceden kestirmekti âdeta»
(Lenin'in 1910'daki sözleri)

Londra'ya 1902 sonbaharında, sanırım ekim ayında, bir sabah erkenden vardım. Gideceğim yeri bir arabacıya, elkol işaretiyle, güçbelâ anlatabildim. Ve araba beni elimdeki kâğıtta yazılı bir adrese götürdü. Vladimir İlyiç burada kalıyordu. Kapıyı kapı tokmağıyla birkaç kere çal diye önceden uyarılmıştım (galiba Zurih'te). Hatırlayabildiğim kadarıyla, kapıyı Nadejda Konstantinovna (1) açmıştı, kapının güm güm vurulduğunu duyunca, yataktan sıçrayarak uyanmışa benziyordu. Sabahın çok erken bir saatiydi. Benden daha tecrübeli ve daha medenî bir insanın, başkasının kapısını gün doğmadan çalacağı yerde, garda bir iki saat sakin sakin beklemesi gerekirdi. Ama ben, Verkholensk'den kaçışımın heyecanı içindeydim hâlâ. Zürih'te de, tıpkı böyle, ya da buna benzer bir şekilde, Axelrod'un odasına dalmıştım. Hem de geceyarısı.

---

(1) Lenin'in karısı Krupskaya'nın evlenmeden önceki soyadı.

Vladimir İlyiç henüz yataktan kalkmamıştı ve yüzünde şaşkınlıkla karışık bir canayakınlık vardı. İşte ilk görüşmemiz ve ilk konuşmamız bu şartlar içinde oldu. Vladimir İlyiç ve Nadejda Konstantinovna beni, daha önce Clair'in (M. G. Krjijanovsky) yazdığı bir mektuptan tanıyorlardı. Clair, beni Samara'da «Pero» (kalem) takma adıyla *İskra* örgütüne âdeta resmen almıştı. Bunun içindir ki «Pero» gelmiş diye karşılandım... Yemek odası olarak kullanıldığını sandığım mutfakta bana çay sundular. Bu arada, Lenin giyiniyordu. Nasıl kaçtığımı anlattım ve *İskra*'nın «sınır» örgütünün (yabancı ülkelere geçişi sağlayan örgüt) kötü durumundan yakındım. Bu örgütün başında, liseli bir devrimci - sosyalist vardı. Iskra'lı yoldaşlara, aralarında geçen sert bir tartışma yüzünden, iyi davranmıyordu; üstelik, kaçakcılar, bütün tarifeleri ve kararlaştırılan paraları hiçe sayarak beni bir güzel soymuşlardı. Nadejda Konstantinovna'ya adresleri ve buluşma yerlerini söyledim; daha doğrusu, hiç bir değeri olmayan bazı adresleri yoketmenin gereği hakkında bilgi verdim. Samara grubunun (Clair ve diğerlerinin) aracılığı ile Harkov'u, Poltava'yı, Kiev'i dolaşmıştım ve hemen her yerde, ya da özellikle, Harkov ve Poltava'da örgütlerarası ilişkilerin son derece hatalı bir şekilde yürütüldüğünü farketmiştim.

Vladimir İlyiç'le Londra'da uzun bir gezinti yaptım; ama o sabah mıydı yoksa ertesi gün müydü hatırlamıyorum, bana Westminster'i ve diğer ilginç yapıları gösterdi. Nasıl söylediğini hatırlamıyorum fakat söylerken şu küçük ayrımı yapıyordu: «İşte *onların* ünlü Westminster»i. «*Onların*» derken, şüphesiz, İngilizleri değil, düşmanları kastediyordu. Hiçbir şekilde belirtilmemiş ama özellikle ses titreşiminden anlaşı-

lan ve bütün benliğini saran bu küçük ayrım, kültür değerlerinden, yeni ilerlemelerden, British Museum'dan, *Time*'ın haber zenginliğinden ya da, daha sonraki yıllar, alman topçuluğundan, fransız havacılığından söz ederken Lenin'de hep kendini gösterirdi: «*onlar*» *biliyorlar*, «*onların*» *var*, «*onlar*» *yaptılar*, «*onlar*» *elde ettiler — ama ne yaman düşmanlar!* Görünmez bir gölge, sömürgenler sınıfının gölgesi, onun gözünde, insanlığın tüm kültürünü kaplıyor. gibiydi ve O, bu gölgeyi, gün ışığı gibi, her zaman apaçık hissediyordu.

Hatırlayabildiğim kadarıyla, o sırada, Londra mimarisine pek dikkat etmemiştim. Verkholensk'ten kurtulup kendimi, ilk defa, birdenbire yabancı ülkelerde bulduğum için Viyana, Paris ve Londra hakkında çok yalınkat izlenimlerle yetiniyor ve Westminster sarayı gibi «ayrıntılarla» henüz ilgilenmiyordum. üstelik, anlaşıldığına göre. Vladimir İlyiç beni bu uzun geziye bunun için götürmemişti. Amacı bana tanıtmak ve beni sınamaktı.

Ve sınav, gerçekte «bütün ders konularını» kapsıyordu. Sorularına, Lena'daki sürgünleri ve bunlar arasındaki gruplaşmaları anlatarak cevap verdim. Eğilimler arasındaki kalın sınır çizgisi, aktif siyasî mücadele, örgütlenmede merkeziyetcilik ve terör hakkında ileri sürülen görüşlerin seviyesine göre tanımlanıyordu.

Vladimir İlyiç,

— İyi, ama Bernstein'ın doktrini konusunda teorik anlaşmazlıklar var mı? diye sordu.

Bernstein'in kitabını ve Kautsky'nin cevabını okumuş olduğumuzu anlattım — Kautsky'nin cevabını Moskova hapisanesinde, sonra da sürgün yerlerinde okumuştuk. Aramızdaki marksistlerin hiçbiri Bernstein lehinde konuşmamıştı. Şüphesiz, Kautsky haklıdır diye

düşünülüyordu. Fakat o sıralarda milletlerarası planda devam eden teorik tartışmalar ile siyasî örgütlenme konusundaki tartışmalarımız arasında hiçbir ilişki kurmuyor, hiç değilse, Lena'da *Iskra*'nın ilk sayıları ve Lenin'in *Ne yapmalı?*sı yayınlanıncaya kadar, mümkün bir ilişki düşüncesi üzerinde bile durmuyorduk.

Bogdanov'un ilk felsefî kitapçıklarını büyük bir ilgiyle okuduğumuzu da anlattım. Vladimir İlyiç'in bu konudaki bir gözleminin anlamını çok iyi hatırlıyorum; tabiatın, tarihî bir görüş açısından ele alınarak incelendiği kitapçık, ona göre de, çok değerliydi, fakat Plehanov bu kitapçığı doğru bulmuyor ve bunun materyalizm olmadığını söylüyordu. O sırada, Vladimir İlyiç'in bu mesele hakkında hiçbir fikri yoktu ve felsefî alandaki otoritesine, biraz şüpheyle karşılamakla beraber, saygı duyduğu Plehanov'un görüşünü anlatmakla yetiniyordu. Plehanov'un değerlendirmesine ben de çok şaşmıştım.

Vladimir İlyiç'e ekonomik meseleler hakkında da sorular sordum. Moskova'da, sürgünlerin bulunduğu hapishanede, *Rusya'da kapitalizmin gelişmesi* adlı kitabını, hep beraber nasıl incelediğimizi ve Sibirya'da *Kapital* üzerinde nasıl çalıştığımızı fakat 2. cildde takılıp kaldığımızı kendisine anlattım. *Rusya'da kapitalizmin gelişmesi*'ndeki sayfalar dolusu istatistikî verileri hatırlatarak,

— Moskova hapisanesinde, bu dev çalışmadan birçok kere hayranlıkla söz etmiştik, dedim.

— Demek öyle! ama bir seferde yazılmadı bu kitap.

Genç yoldaşların, onun ekonomik eserlerinin en önemlisini dikkatle incelemiş olmalarından hoşlandığı yüzünden belli oluyordu.

Daha sonra Mahaiski'nin «doktirini»nden, sürgün-

ler üzerinde yarattığı etkiden ve içlerinden birçoğunun aklını çeldiğinden söz ettik. Mahaiski'nin doktirininin çoğaltılmış ilk defterinin Lena'da bize «yukardan» gönderildiğini; Sosyal - demokrat oportünizmi şiddetle eleştirdiği için, ve Kautsky ile Bernstein arasındaki polemiğin belirlediği düşüncelerimizin gelişmesi ile bu doktrin arasında bir uygunluk bulunduğu için içimizden birçoğunu bir hayli etkilediğini anlattım. Mahaiski'nin, proletaryanın aydınlar tarafından sömürülmesinin teorik bir doğrulanışı olarak gördüğü üretimle ilgili marksist formüllerin «maskesini» düşürdüğü ikinci defter bizi öfkelendirmiş ve şaşırtmıştı. Nihayet, elimize daha geç ulaşan ve «ekonomizm» kalıntılarının oluş halindeki bir sendikacılıkla bağdaştığı olumlu bir programı içeren üçüncü defter bizde tam bir tutarsızlık izlenimi yaratmıştı.

Sıra ilerdeki çalışmamdan behsetmeye gelince konuşma, şüphesiz, genel bilgilerden ibaret kaldı. Her şeyden önce, son sıralarda yayınlanmış olan şeyler hakkında bilgi edinmek istiyor, sonra da, gizlice, Rusya'ya dönmeyi düşünüyordum. İşe «çevremde olup bitenlerden» başlamama karar verildi.

Nadejda Konstantinovna, yerleşmem için, beni bir başka mahalleye, Zasuliç, Martov ve *Iskra* basımevini yöneten Blumenfeld'in kaldığı bir eve götürdü. Benim de kalabileceğim boş bir oda vardı. İngiliz konutlarının alışılagelmiş düzenine göre, daire enlemesine değil, dikine bölünmüştü; alttaki odada ev sahibesi oturuyor, kiracıları üstüste odalarda kalıyordu. Müşterek salon olarak kullanılan, ve Plehanov'un, ilk ziyaretinden sonra, *in* diye adlandırdığı boş bir oda daha vardı. Bu sandık odasında, biraz Vera İvanovna Zasuliç'in hatası yüzünden fakat Martov'un da ona ka-

tılmasından dolayı, çok büyük bir düzensizlik hüküm sürüyordu, kahve burada içiliyor, konuşmalar burada yapılıyor, sigara dumanından geçilmiyordu. Bu yere in denmesi bundandı.

Hayatımın kısa Londra dönemi böyle başladı, *Iskra*'nın geçmiş sayılarını ve *Zario*'nin broşürlerini yutarcasına okudum — *İskra*'daki çalışmalarım de bu döneme rastlar.

Schlüsselburg kalesinin kuruluşunun İkiyüzüncü yıldönümü için yazdığım kısa bir yazı, sanırım, *Iskra*'daki ilk çalışmam oldu. Bu kısa yazı Homerus'dan daha doğrusu, Homerus'u Rusçaya çeviren Gnéditch'ten bir alıntıyla son buluyordu. Devrimin çarlığın üzerine salacağı «yenilmez ellerden» sözediyordum (Sibirya yolunda, Vagon'da *İlyada*'yı yutarcasına okumuştum). Bu kısa yazı Lenin'in hoşuna gitti. Fakat «yenilmez eller» konusunda Lenin haklı bir şüphe besliyordu ve bunu bana dostça gülümseyerek belirtti. Kendimi haklı göstermek için «ama bu, Homeros'dan alınmış bir mısradır» diye cevapladım. Bununla beraber, açıkca söylemem gerekirki klasik bir metinden yapılan bu alıntı gerekli değildi. «Yenilmez ellerin» yer almadığı bu kısa yazı, istenirse, *Iskra*'da bulunabilir.

Böylece White - Chapel'de ilk konferanslarımı verdim. Bu konferanslarda, *ihtiyar* Çaykovski (o zaman bile yaşlıydı) ve anarşist Çerkezov (ki o da genç değildi) ile «boy ölçüştüm». Kırçıl sakallı ünlü rus göçmenlerinin yalan söylemekteki ustalıklarını görünce doğrusu çok şaşırdım. White - Chapel'le ilişkimiz, *Iskra*'nın yazı kurulu ile temasta bulunan marksist bir rus göçmeni ve eski bir «Londralı» Alekseyev tarafından sağlanmıştı. İngiltere'deki hayata beni o başlattı ve o, benim için her türlü kavramın ve bilginin kay-

nağı oldu. White - Chapel yolunda Alekseyev'le ayrıntılı bir konuşma yaptığımı ve dönüşte, Vladimir İlyiç'e, onun iki konudaki görüşünü anlattığımı hatırlıyorum. Biri Rusya'daki rejimin devrilmesi ile, diğeri de Kautsky'nin son kitabıyla ilgiliydi. Rejim değişikliği, diyordu Alekseyev, yavaş yavaş değil, Otokrasinin *katılığı* yüzünden, birdenbire olmalıdır. Bu *katılık* kelimesi belleğime iyice işlemişti.

Lenin, anlattıklarımı dinledikten sonra,

— Kimbilir, belki de haklıdır dedi.

Alekseyev'in ikinci yargısı, Kautsky'nin *Sosyal devrimin yarını* adlı kitabıyla ilgiliydi. Bu eserin Lenin'i çok ilgilendirdiğini, kendisinin bana söylediği gibi, iki kere okumuş olduğunu ve bir üçüncü kere daha ele aldığını biliyordum, kitabın Rusca çevirisini tamamlamayı Lenin'in gerçekleştirdiğini sanıyorum. Bana gelince, Vladimir İlyiç'in tavsiyesi üzerine bu eseri dikkatle incelemiştim. Alekseyev ise bunu bir oportünistin eseri olarak görüyordu.

— Bu-da-la, dedi Lenin birdenbire, ve hoşlanmadığı zamanlar yaptığı gibi, yüzünü buruşturdu.

Alekseyev Lenin'e karşı büyük bir saygı duyuyordu:

— Bence, Lenin, devrim için, Plehanov'dan daha önemlidir diyordu.

Tabiî, bu sözü Lenin'e tekrarlamadım ama Martov'a söyledim, hiç cevap vermedi.

Iskra ve *Zaria*'nın yazı kurulu, bilindiği gibi, altı kişiden ibaretti, üç ihtiyar (Plehanov, Zasuliç, Axelrod) ve üç genç (Lenin, Martov ve Potressov). Plehanov'la Axelrod İsviçre'de yaşıyorlardı. Zasuliç, gençlerle birlikte Londra'daydı, Potressov o dönemde, Kıta Avrupasında bir yerdeydi. Yazı kurulu üyelerinin bir-

birlerinden ayrı oluşları bazı mahzurlar yaratıyordu, fakat Lenin bundan rahatsız olmuş görünmüyordu, hatta memnundu bile. Manş'ı tekrar geçmek üzere kendisinden ayrılmadan önce bana gazetenin iç işlerini ihtiyatlı bir şekilde öğretti ve yazı kurulunun İsviçre'ye yerleşmesi için ısrar ettiğini ama kendisinin buna karşı çıktığını çünkü böyle bir şeyin işi aksatmaktan başka bir şeye yaramıyacağını özellikle söyledi. Yazı kurulunun Londra'ya yerleşmesinin, polis gözetiminden kurtulmak endişesinden ileri geldiği ve yazarların etkisinin de bunda rolü bulunduğu şeklinde açıklanması gerektiğini ilk defa o zaman anladım, daha doğrusu, sezinledim. Lenin, güncel politik örgütlenme çalışmasında, «ihtiyarlar»dan özellikle de, Parti Programı tasarısı hazırlanırken kendisiyle ciddi anlaşmazlıklara düştüğü Plehanov'dan bağımsız kalmayı istiyordu. Böyle durumlarda arabulucular Zasuliç ile Martov idi. Bu tartışmalarda Zasuliç Plehanov'a, Martov de Lenin'e tanıklık ediyordu. İki arabulucu da uzlaşmayı sağlamaya can atıyorlardı ve her ikisine karşı büyük bir dostluk besliyorlardı. Parti programının teorik bölümü hakkında Lenin ile Plehanov arasındaki ciddî görüş ayrılıklarını ancak zamanla öğrenebildim. Vladimir İlyiç (yanılmıyorsam, *Iskra*'nın 25. sayısında) yeni yayınlanmış program hakkında ne düşündüğümü sormuştu. Fakat bu programı ancak ana hatlarıyla öğrenmiştim, bundan dolayı da, Lenin'i ilgilendiren parti içi mesele hakkında bir fikir ileri sürecek durumda değildim. Lenin'e göre, anlaşmazlıklar, kapitalizmin temel eğilimlerini, üretimin yoğunlaşmasını, ara sınıfların durumunu ve sınıf farklılaşmalarını daha açık ve daha kesin bir şekilde tanımlamanın kaçınılmaz bir hal almasından ileri geliyordu, Plehanov daha ihtiyatlı olun-

masını istiyordu. Bilindiği gibi, program, Plehanov'dan gelen «az yada çok» larla bezenmişti. Hatırlayabildiğim kadarıyla, Martov ve Zasuliç'in bize anlattıklarına göre, Lenin'in hazırladığı ve Plehanov'unkinin karşıtı olan ilk taslak Jeorges Valentinoviç Plehanov tarafından sert bir şekilde eleştirilmiş ve bu eleştirisini, böyle durumlarda herzaman yaptığı gibi, alaycı bir dille belirtmişti.

Fakat Lenin, böyle şeylerden yılacak bir insan değildi. Anlaşmazlık dramatik bir niteliğe büründü. Vera İvanovna, kendi anlattığına göre, Lenin'e şöyle demiş:

— Georges (Plehanov) bir tazıdır, iyi dişler fakat avını sonunda bırakır; siz ise bir buldoksunuz: Bir kere ısırdınız mı bir daha bırakmazsınız artık.

Bu cümleyi ve Zasuliç'in sözlerini çok iyi hatırlıyorum.

Bu kıyaslama Lenin'in çok hoşuna getti.

— Demek «ısırdım mı bırakmıyorum artık?» diye zevkle sordu.

Vera İvanovna, Lenin'in ses tonunu şakacı bir içtenlikle taklit ediyordu.

Londra'da kaldığım sürece, Plehanov birkaç günlüğüne geldi. Onu ilk defa o zaman gördüm. Birlikte kaldığımız lojmanı ziyaret etti, «in»in önünden geçmiş, ama ben yoktum.

— Georges geldi, dedi Vera İvanovna; sizi görmek istiyor. Evine gidin.

Acaba, tanımadığım bir ünlü kişi daha mı var düşüncesiyle,

— Hangi Georges? diyorum.

— Plehanov canım... Biz ona Georges deriz.

Akşam evine gittim. Küçük bir odada, Plehanov'la

birlikte, alman sosyal-demokratlarından tanınmış yazar Beer ve İngiliz Askew vardı. Boş iskemle olmadığı için nereye oturacağımı bilemedim. Plehanov, bir an tereddüt ettikten sonra, yatağın üzerine otur dedi. Tepeden tırnağa Avrupalı olan Plehanov'un ancak son derece gerekli bir durumda böyle olağanüstü bir çareye başvurabileceğini sezinleyemediğim için bunu çok tabiî karşılamıştım. Almanca konuşuluyordu. Plehanov bu dili yeterince bilmediği için birkaç kelime söylemekle yetiniyordu. Beer, İngiliz burjuvazisinin kalifiye işçileri kandırmasını bildiğini söyledi ilkin, sonra fransız materyalizminin ingiliz öncülerinden bahsedildi. Beer ile Askew, hemen gittiler. Georges Valentinoviç, haklı olarak benim de onlarla beraber gitmemi bekliyordu. Çünkü, gecenin geç bir vaktiydi ve konuşmanın gürültüsü ev sahiplerini rahatsız edebilirdi. Oysa, ben tam aksine düşünüyordum: gerçek konuşma ancak başlıyordu.

— Beer'in söylediği çok ilginç diye belirttim.

— Evet, İngiliz politikasından bahsettiği zaman ilginç; felsefe hakkında söyledikleri ise budalaca şeyler.

Georges Valentinoviç, gitmeye niyetli olmadığımı görünce, çıkıp bir bira içmemizi teklif etti. Önemsiz birkaç soru sordu bana, yakınlık gösterdi, ama bu yakınlıkta gizli bir sabırsızlık vardı. Dikkatinin dağınık olduğunu farkediyordum. Belki de sadece günün yorgunluğu idi. Fakat pek memnun ayrılmadım, bir bu rukluk vardı içimde.

Tıpkı daha sonra Cenevre'de olduğu gibi, Londra'daki bu dönem boyunca, Lenin'den çok Zasuliç ve Martov'la sık sık görüştüm. Londra'da aynı lojmanda kaldığımız, Cenevre'de öğle ve akşam yemeklerini genellikle aynı küçük lokantalarda yediğimiz için, Martov, Zasuliç ve ben günde birkaç kere görüşüyorduk. Oysa

Lenin ailesi ile birlikte yaşıyordu; bu yüzden, resmî toplantıların dışında, onunla her buluşma küçük bir olay niteliğine bürünüyordu.

Zasuliç garip ve son derece sevimli bir insandı. Edebî yaratmanın bütün azabını gerçekten çektiği için çok yavaş yazardı.

O dönemde, Lenin bir gün bana:

— Vera İvanova'nın yaptığı şey yazı değil bir mozayiktir, demişti.

Gerçekten de, odanın içinde terliklerini sürüye sürüye, kendi eliyle sardığı sigaraları tüttüre tüttüre dolaşır, ızmaritleri ya da yarısı içilmemiş sigaraları her tarafa: pencere eşiklerine, masaların üzerine fırlatarak, küllerini bluzuna, kollarına, müsvettelere, çay bardağına, ve fırsatını buldu mu, karşısındakinin üzerine dökerek yazacağı şeyi kâğıda cümle cümle aktarırdı. Zasuliç, kaderin, kendisine marksizmi aşıladığı eski bir radikal aydındı ve hayatının sonuna kadar da öyle kaldı. Zasuliç'in makaleleri, onun, Marx'ın teorik görüşlerini mükemmel bir şekilde özümlemiş olduğunu ispat etmektedir. Fakat, aynı zamanda, kendisini 1870-1871 yıllarının radikal bir aydını yapan ahlâki ve politik temel onda ömrünün sonuna kadar değişmeden kaldı. Yakın dostları ile beraberken, marksizmin bazı kurallarına ve ispatlamalarına dudak büktüğü oluyordu. «Devrimci» kelimesinin, onun gözünde, sınıf bilincinden bağımsız, özel bir anlamı vardı. *Burjuva çevrelerdeki devrimciler* konusunda onunla yaptığım bir konuşmayı hatırlıyorum. Burjuva-demokrat devrimciler deyimini kullanmıştım.

— Olmaz öyle şey, diye cevap vermişti Vera İvanova, gücenmişcesine, daha doğrusu, hüzünlü bir sesle; ne burjuva, ne de proleter, sadece devrimciler. Eğer,

başka hiçbir yere sokulamayacak her şey küçük burjuvazi içine sokuşturulacak olursa, şüphesiz, *küçük burjuva* devrimciler denilebilir, diye ekledi.

Sosyal-demokrasi fikirlerinin yoğunlaştığı yer, o zamanlar, Almanya idi ve biz, hıakiki marksistlerin alman sosyal demokrasisi içindeki revizyonistlerle mücadelesini büyük bir dikkatle izliyorduk. Fakat, Vera İvanovna, bu konuda sadece kendi istediği şeyi düşünüyor ve size birden bire,

— Anladık... Onlar revizyonizmin hakkından gelecekler, Marx'ı yerli yerine oturtacaklar, çoğunluğu teşkil edecekler ve gene de Kayzer'leriyle yaşayacaklar.

— «Onlar» kim, Vera İvanovna?

— Kim olacak, alman sosyal demokratları.

Aslında, Vera İvanovna, o zamanki duruma göre, bu konuda yanılmıyordu. Oysa, herşey, birçok sebebten dolayı, onun tahmin ettiğinden başka türlü geçmişti.

Zasuliç, toprak dağıtımı programını da şüpheyle karşılamıştı (kesinlikle reddettiği için değil, ciddiye almadığı için böyle davranmıştı).

Bir olayı hatırlıyorum. Struve ile bir süre dostça ilişkiler kurmuş olmasına rağmen, o dönemde, *İskra* gurubu ile *Osvobojdenie* (kurtuluş) gurubu arasında bocalayan ve aslında, biraz dengesiz bir insan olan eski marksistlerden Konstantin Konstantinoviç Bauer Kongre'den az önce Cenevre'ye geldi. Cenevre'de *İskra*'yla yakınlık kurdu ama, toprak dağıtımı ilkesini kabul etmeye yanaşmıyordu. Herhalde vaktiyle tandığı Lenin'i görmeye gitti. Fakat, Lenin'in yanından inanmış olarak dönmedi, şüphesiz Vladimir İlyiç, onun ikircikli halini bildiği için, inandırmaya kalkışmamıştı. Bauer'le sürgündeyken tanışmıştım; bu toprak dağıtımı

konusunda onunla uzun uzun konuştum. Devrimci-sosyalistlerle, genellikle de, *İskra*'nın tarım programını kabul edenlerin tümü ile altı ay boyunca yaptığım bitmez tükenmez tartışmalarda ortaya çıkan sebebleri açıklayacağım diye göbeğim çatladı. Ve aynı günün akşamı, yazı kurulunun toplantısında Martov (hatırlıyorum, Martov'du bu) Bauer'in kendisini görmeye geldiğini ve ben kesinlikle «İskra taraftarıyım» dediğini söyledi. Bauer'in şüphelerini Troçki'nin dağıttığı iddia ediliyordu.

— Toprak dağıtımına gerçekten mi inanmış diye sordu Zasuliç, âdeta ürkmüşçesine.

— Özellikle toprak dağıtımına.

Vera İvanovna'nın öylesine komik bir

— Za-val-lı! deyişi vardı ki hepimiz gülmekten kırıldık.

Lenin bir gün bana,

— Vera İvanovna'da birçok şey ahlâka, duyguya dayanır demiş ve Vilna valisi Val, grevci işçileri falakaya çekince, Vera İvanovna ile Martov'un terörizme kayar gibi olduklarını anlatmıştı.

Bu geçici «sapma»nın izleri İskra'nın eski sayılarından birinde bulunabilir.

Yanılmıyorsam, olay şöyleydi:

Martov'la Zasuliç, Lenin'in Avrupa'da bulunduğu sırada, *İskra*'yı onun yardımı olmaksızın çıkarıyorlardı. Bu arada, Vilna'daki tutukluların falakaya çekildiğini bildiren bir telgraf aldılar. Vera İvanovna, Trepov'u, siyasî tutukluları kamçılattığı için öldüren militan kadın gibi görmeye başladı kendini. Martov onun bu tutumunu destekledi. *İskra*'nın son sayısını okuyan Lenin, öfkesinden

— Bu devrimci - sosyalizm karşısında teslimiyete doğru atılmış ilk adımdır, diye bağırmıştı.

Plehanov da Zasuliç'in bu davranışına karşı çıkmıştı.

Bu olay, Londra'ya gelişimden önce patlak vermişti; bu bakımdan hafızam bazı noktalarda yanılmış olabilir, ama olayın esasını çok iyi hatırlıyorum .

— Şüphesiz, diyordu Vera İvanovna, bana açıklamak için, burada sistem olarak terör sözkonusu değil; fakat bu adamlara, tutukluları bir daha falakaya çekmemenin terör sayesinde öğretilebileceğini sanıyorum.

Zasuliç, hiçbir zaman gerçek tartışmalara girmiyordu; topluluk karşısında konuşmayı da pek beceremiyordu. Karşısındakinin ileri sürdüğü kanıtlara asla doğrudan doğruya cevap vermiyordu, fakat için için hazırlanıyor, sonra birdenbire heyecanlanıyor ve ondan cevap bekliyene değil de, kendisini anlayabileceğini umduğu kişiye bir dizi cümleyi, boğulacakmış gibi, çabuk çabuk söylüyordu.

Konuşmalar, bir başkanın yönetiminde, düzenli bir şekilde yapılınca Vera İvanovna hiç bir zaman söz almak için adını yazdırmıyordu, çünkü bir şey söylemek için, heyecanlanmak ihtiyacındaydı. Fakat bu durumda da, söz almaya filan kulak asmadan, konuşmaya başlıyor ve konuşmacının, ya da başkanın sözünü keserek, söylemek istediği şeyi sonuna kadar söylüyordu. Onu anlamak için, düşüncelelerinin akışını kavramak gerekiyordu. Düşünceleri —ister doğru ister yanlış olsun— hep ilginçti ve sadece ona aitti. Öznelciliği, tutarsız radikalizmi, ve tüm düzensizliğiyle Vera İvanovna'nın, Vladimir İlyiç'e oranla, nasıl bir tezat teşkil ettiğini tasarlamak güç değildir. Aralarında bir yakınlık olmadığı söylenemez ama birbirleriyle derin bir uyuşmazlık

içinde olduklarını da biliyorlardı. Bununla beraber, Zasuliç, iyi bir psikolog olarak, Lenin'in gücünü hissediyordu ve o dönemden beri bundan pek de hoşnut değildi: «Bir kere ısırdı mı bir daha bırakmaz artık» derken bunu dile getiriyordu.

Yazı kurulu üyeleri arasındaki ilişkilerin karmaşıklığını yavaş yavaş ve oldukça zor anlayabiliyordum. Daha önce söylediğim gibi, Londra'ya, kelimenin tam anlamıyla, bir taşralı olarak gelmiştim. Yabancı bir ülkeye ilk defa gelmiş olmak bir yana, Petersburg'u da hiç görmemiştim. Kiev'de olduğu gibi Moskova'da da hapishaneden başka bir yerde bulunmamıştım. Rus Marksist yazarlarını, sadece makalelerinden tanıyordum. Sibirya'dayken *İskra*'nın elime geçen sayılarını ve Lenin'in *Ne yapmalı?* adlı eserini okumuştum. *Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi*'ni yazmış olan İlyiç'ten Moskova hapishanesinde sosyal-demokrasinin parlak yıldızı diye bahsedildiğini (sanırım, Vanovski'den) duymuştum. Martov hakkında pek az şey biliyordum. Potressov hakkında ise hiç bir bilgim yoktu. Londra'da *İskra*'yı ve *Zaria*'yı ve genellikle de, yabancı ülkelerdeki yayınlarımızı dikkatle incelerken, *Zaria*'nın eski sayılarından birinde sendikaların rolü ve anlamı hakkında Prokopoviç'e karşı yazılmış ilginç bir makaleye rastlamıştım.

— Kim bu Molotov? diye sormuştum Martov'a.

— Parvus, demişti.

Fakat Parvus hakkında da hiçbir şey bilmiyordum. *İskra*'yı bir bütün olarak kabul ediyordum ve o aylar boyunca, gazetede ya da yazı kurulunda farklı eğilimler, ince ayrıntılar, etkiler, v.s. aramak fikri bana henüz tamamen yabancıydı ve hatta, diyebilirim ki, hoşlanmadığım bir şeydi.

İskra'daki imzasız bazı başyazıların ve tefrikaların hep kendinden bahseden biri tarafından yazıldığının farkına vardığımı hatırlıyorum: «Şu sayıda demiştim ki...» «bu konuda daha önce şöyle yazmıştım...». Bu makalelerin yazarı kimdir diye araştırdığımda, bunun Lenin olduğunu öğrendim. Görüşmelerimizden birinde, imzasız makalelerde «ben, ben» diye yazmanın edebî açıdan pek uygun bir şey olmadığını kendisine belirttiğimde,

— Niçin uygun olmuyormuş? diye merakla sordu; belki de o sırada bunu rasgele söylemediğimi ve başkalarının fikrini de dile getirdiğimi umuyordu.

— Bana öyle geliyor da ondan, diye, belirsiz bir cevap verdim, çünkü kesin bir fikrim yoktu bu konuda.

— Sizin gibi düşünmüyorum, dedi Lenin, anlaşılmaz bir gülüşle.

O devirde, bu anlatım şekli, belirli bir «bencilliğin» damgasını taşıyor izlenimini bırakabilirdi. Gerçekte, imzasız da olsa, makalelerine özgül bir nitelik vermekle Lenin kendi doktrinal tutumunu garantilemiş oluyordu, çünkü en yakın çalışma arkadaşlarının tutumundan pek emin değildi. Burada, bu son derece ince ayrıntıda, Lenin'i başlıbaşına bir önder olarak niteleyen bir tutumu: formalitelere boş verip hiçbir uzlaşmaya girmeksizin *amaca doğru yılmadan ve sabırla ilerleyen* bir insanın tutumunu gördüğümüzü kabul etmek zorundayız.

İskra'nın siyasî yöneticisi O'ydu; fakat, yazar olarak başlıca kaynağı Martov'du. Konuşur gibi kolayca ve durmadan yazıyordu. Lenin ise, vaktinin büyük bir kısmını, teorik konularda çalışmalar yaptığı British Museum kütüphanesinde geçiriyordu. Bir gün Lenin'in, o zamanlar İsviçre'de küçük bir yayınevi sahibi olan

ve sosyal-demokratlarla devrimci-sosyalistler arasında bir çeşit grup oluşturan Nadejdin'e karşı okuma salonunda bir makale yazdığını hatırlıyorum. Martov da, bir gece önce (özellikle geceleri çalışırdı) Nadejdin hakkında uzun bir makale yazmış ve bunu Lenin'ne vermişti. Vladimir İlyiç, British Museum'da bana,

— Jules'in makalesini okudunuz mu? diye sordu.

— Evet.

— Nasıl buldunuz?

— Bana göre iyi bir makale.

— Evet, iyi, iyi ama yeterince açık değil. Bir sonuca varmıyor. Bazı notlar almıştım buraya fakat şimdi bunları ne yapacağımı bilmiyorum: Jules'ün makalesine tamamlayıcı gözlemler olarak eklesem mi acaba?

Kurşun kalemle yazılmış notlarla dolu küçük bir defter tutuşturdu elime. Martov'un makalesi, sayfa altında Lenin'in notlarıyla birlikte *İskra*'nın ertesi günkü sayısında yayımlandı. Bu notların Lenin'in *Toplu Eserleri* içinde yer alıp almadığını bilmiyorum. Bunların Lenin tarafından yazıldığını kesinlikle belirtirim.

Birkaç ay sonra, Kongre'den önceki haftalarda yazı kurulunda Lenin'le Martov arasında şiddetli bir anlaşmazlık meydana geldi. Anlaşmazlık, sokak gösterilerinde, daha doğrusu polise karşı girişilecek silâhlı mücadele konusunda çıkmıştı. Lenin, küçük silahlı gruplar yaratmak ve militan işçileri polis kuvvetleriyle çarpışmaya sokmak gerektiğini söylüyordu. Martov bu fikre tamamen karşıydı. Tartışma yazı kurulu önünde yapıldı.

— Ama bunun sonu terörizme varmaz mı? diye soruyorum.

(O dönemde devrimci-sosyalistlerin terör taktiğine

karşı mücadelenin bizim eylemimizde büyük bir rol oynadığını hatırlatmam gerek.)

Martov bu gözleme dört elle sarıldı ve savaşçı gruplar yaratmayı değil, kitle gösterilerini polise karşı korumayı öğrenmek gerektiği fikrini geliştirdi. Benim de diğerlerinin de, kendisinden mutlaka birşeyler beklediğimiz Plehanov, sadece, Martov'dan meselenin belirli bir metne göre tartışılmasını mümkün kılacak bir karar tasarısı hazırlamasını isteyerek herhangi bir cevap vermekten kaçındı. Zaten bu mesele, Kongre'nin bizi sürüklediği olaylar içinde unutuldu gitti.

Martov'la Lenin'i, toplantılar ve konferanslar dışında, birbirleriyle görüşürken gözlemlemek fırsatını pek bulamadım. Hep yabancı ülkelerdeki yaşayışla ilgili gevezelikler şeklinde soysuzlaşan bitmez tükenmez tartışmalar, karma karışık konuşmalar (ki Martov bunlara oldukça yatkındı), bu dönemden itibaren Lenin'in hoşuna gitmez oldu. İhtilalin bu essiz önderi sadece politikada değil, yabancı dil öğreniminde ve konuşmalarında olduğu kadar teorik çalışmalarında ve felsefî incelemelerinde de daima bir tek ve aynı şeyi: son amacı gözönünde tutumuştu. Lenin, belki de, zaman laboratuvarının şimdiye kadar yarattığı en *uzlaşmaz faydacıydı* (*). Fakat onun faydacılığı en geniş tarihî görüşleri kapsadığı için, şahsiyeti hiç küçülmüyor, yavanlaşmıyor; aksine, hayat tecrübesi ve eylem alanı genişledikçe, gelişip zenginleşiyordu.

O dönemde kendisinin en yakın mücadele arkadaşı olan Martov, Lenin'in yanında artık kendini pek rahat hissetmiyordu: Hâlâ senli benli konuşuyorlardı, fakat ilişkilerinde bir parça soğukluk olduğu sezinleniyordu.

(*) Altını biz çizdik. (Ç.)

Martov daha çok, şimdiki zamanı yaşıyordu: kızgınlıklar, günü gününe yazmak çabası, polemikler, son haberler ve gevezelikler. Lenin, günlük olguları, ağırlığıyla ezerek, yarınlara, düşünce yoluyla, derinden nüfuz ediyordu. Martov'un sayısız ve çoğu zaman parlak sezgileri vardı. İpotezler ortaya atıyor, sık sık kendisinin de hemencecik unuttuğu önerilerde bulunuyordu; oysa Lenin, ihtiyaç duyduğu şeyi ancak ona en muhtaç olduğu anda kavrıyordu. Martov'un fikirlerindeki gözle görülür istikrarsızlığı Lenin, birçok kere şüpheyle karşılamıştı. Siyasi tutumlarında henüz hiçbir farklılaşma belirgin hale gelmemişti hatta su yüzüne bile çıkmamıştı; farklılıklar, ancak, sonradan, olup bitenlerin ışığında geçmişe dönülerek hissedilebilir. Daha sonraları, İkinci Kongre'deki bölünme sırasında *İskra*'da çalışanlar *keskinler* ve *yumuşaklar* diye ikiye ayrıldılar. Bilindiği gibi, bu adlandırmalar, henüz kesin bir ayrım mevcut olmadığı halde meselelere yanaşma tarzında, alınan kararlarda. son amaca doğru gidişte bir farklılık olduğunu gösterdiği için ilk zamanlar geçerlik kazandı. Lenin'le Martov arasındaki ilişkiler ele alındığında, bölünmeden önce, Kongre'den önce, Lenin'in *keskin*, Martov'un da *yumuşak* bir devrimci olduğu söylenebilir. Lenin, çok değer verdiği Martov'a eleştirel, ve biraz şüpheci bir gözle bakıyordu. Lenin'in bu bakışlarını üzerinde hisseden Martov, rahatsız oluyor, ve sıska omuzlarını, sinirli bir tikle oynatıyordu. Karşılaşıp konuştuklarında ses tonlarında dostça bir hava yoktu artık —ya da hiç değilse ben böyle birşey farketmiyordum. Lenin, konuşurken, bakışlarını Martov'dan yana kaydırıyor ve Martov'un, hiçbir zaman silmediği öne doğru kaymış kelebek gözlüğünün, ardındaki gözleri donuklaşıyordu. Ve Vladimir İlyiç, bana Martov'-

dan söz ettiği zaman sesinde özel bir ayrım vardı: «İyi ama bunu Jules (Martov) söyledi». Lenin, Jules adını o şekilde söylüyordu ki sanki bir uyarıda bulunmak istiyordu. «Şüphesiz çok iyi, hatta ilginç, ama ne yazık ki *yumuşak*'ın biridir o.»

Vera İvanovna'nın da Martov üzerinde onu Lenin'den biraz uzakta tutan, ve siyasî değil belirli psikolojik bir etkisi olduğu kesindir. Şüphesiz bu söylediğim şey, maddî bir olgunun tespitinden çok psikolojik bir genellemedir; ve sözlerim, yirmi yıl önceki olaylarla ilgilidir. Bu zaman boyunca, diğer birçok şey hafızamda yer etti ve kişisel ilişkileri nitelendirmek için uçup gitmiş anları canlandırmaya çalışırken, eksik kalmış yanlar ya da bir perspektif kayması olabilir. Hatıranın payı ve geçmişi elinde olmaksızın kendince canlandıran hayal gücünün payı nedir? Bununla beraber, geçmişi, esas ilibariyle, olduğu gibi yansıttığım düşüncesindeyim.

Kongre için tespit edilen tarih yaklaşıyordu ve sonunda *İskra*'nın merkezinin Cenevre olmasına karar verildi: hayat orada kıyaslanamıyacak kadar daha ucuzdu ve Rusya ile bağlantı kurmak daha kolaydı. Lenin buna istemiye istemiye razı oldu. Beni de Paris'e yolladılar. Oradan Martov'la birlikte Cenevre'ye geçecektim. Kongre hazırlıkları yoğunlaştı.

Az zaman sonra, Lenin de Paris'e geldi. Rus üniversitelerinden kovulmuş profesörler tarafından Paris'te kurulmuş «Ecole des Hautes Etudes Sociales» de toprak meselesi konusunda üç konferans verecekti. Aynı üniversitede daha önce Çernov da bir konuşma yaptığı için, marksist öğrenciler Lenin'in davet edilmesini ısrarla istemişlerdi. Profesörler endişeliydi ve polemiğe girmekten mümkün olduğu kadar kaçınma-

sını mütecaviz konferansçıdan rica ediyorlardı. Fakat Lenin, hiçbir şart kabul etmeyeceğini bildirdi ve marksizmin devrimci bir teori olduğunu, bundan dolayı, polemiği gerektirdiğini söyleyerek ilk konferansına başladı; fakat bu döğüşkenlik onun bilimsel karakteriyle hiç çelişmiyordu.

Bu ilk konferanstan önce Lenin'in çok heyecanlı olduğunu hatırlıyorum. Ama kürsü başında kendine hemen hâkim oldu ya da hiç değilse öyle göründü. Onu dinlemeye gelmiş olan Prof. Gambarov, izlenimini Deutch'e iki kelimeyle ifade etti: «Lenin gerçek bir profesör». Bu sevimli adam övgülerin en büyüğünü yaptığını düşünüyordu. Konferansların hepsi popülistlere ve Lenin'in popülistlerle bir tuttuğu agraryen sosyal-reformist David'e karşı polemikle doluydu. Bununla beraber, bu dersler, o zamanki sosyal mücadeleye, sosyal-demokrasi'nin, devrimci-sosyalistlerin tarım programına değinmeksizin iktisadî teori çerçevesi içinde kaldı. Profesörlüğün akademik niteliğini gözönünde tutan konferansçı kendini böylece sınırlamak islemişti. Fakat üçüncü konferanstan sonra Lenin, yanılmıyorsam Choisy caddesindeki 110. no.lu binanın bir salonunda, tarım (toprak) meselesi hakkında siyasî bir konferans verdi. Bu toplantı, l'Ecole des Hautes Etudes tarafından değil, *İskra*'nın Paris'teki grubu tarafından düzenlenmişti. Salon tıklım tıklım doluydu. L'Ecole des Hautes Etudes'ün bütün öğrencileri, kendilerine verilmiş teorik dersin pratik sonuçlarını dinlemek için buraya geldiler. Konuşma, *İskra*'nın o dönemdeki tarım programı, özellikle de, dağıtılmış toprakların komünlere geri verilmesi hakkındaydı. Söz alan konuşmacıların adlarını hatırlamıyorum. Fakat konuşmanın sonunda, Vladimir İlyiç'in harikulade olduğunu hatırlı-

yorum. *İskra*'nın Paris'teki yoldaşlarından biri, çıkışta bana «Lenin, bugün, pek yamandı» dedi. Yoldaşlar, daha sonra, konferansçıyla beraber kahveye gittiler. Âdet böyleydi. Hepsi de son derece memnundu; Lenin de kendini tatlı bir coşkunluk içinde hissediyordu. Yoldaşlar grubunun muhasebecisi *İskra*'nın kasasına giren geliri bize sevinçle bildirdi: 75 ya da 100 eski frank, yani küçümsenmiyecek bir miktar. Bu olay 1903 başlarında geçiyordu. Şu anda tarihi tam olarak hatırlayamıyorum, ama, bunu tespit etmenin güç olmayacağını sanıyorum.

Lenin'in Paris'te kaldığı bu günlerde onu bir operaya götürmeye karar verildi. Bu işi İskra'nın üyesi N. İ. Sedova yüklendi. Vladimir İlyiç, Opera-Comique'e gitti ve oradan l'Ecole des Haues Etudes'de ders verirken yanından ayırmadığı çantasıyla döndü. Gustave Charpentier'nin, konusu çok demokratik olan lirik dramı *Louise* oynanıyordu. Biz üst galeride oturuyorduk. Lenin, Sedova ve benden başka, yanılmıyorsam, Martov da vardı. Diğerlerini hatırlamıyorum. Opera-Comique'e bu gidişimiz müziğe çok aykırı düşen ama hafızamda iyice yeretmiş küçük bir olaya yol açmıştı. Lenin Paris'te ayakkabı satınalmıştı. Ayakkabı ayağını sıkıyordu. Acısına birkaç saat katlandıysa da sonunda çıkarmaya karar verdi. Tesadüfen, benim ayakkabımın da değiştirilmesi gerekiyordu. Lenin bana kendininkileri verdi. Başlangıçta, tam benim ayağıma göre diye sevinmiştim. Opera-Comique'e giderken bu ayakkabıyı giymeye karar verdim. Gidişte çok rahattım. Fakat Opera'da ayakkabının sıkmaya başladığını hissettim. Opera'nın bende ve Lenin'de ne gibi bir etki yarattığını belki de bu yüzden hatırlamıyorum. Sadece, Lenin'in o sırada bana takılmaktan çok hoşlandığını

ve boyuna güldüğünü görüyordum. Dönüşte, ayaklarımın ağrısına dayanamıyordum artık, oysa Lenin bütün yol boyunca benimle hiç acımaksızın, alay etti durdu. Bununla beraber alaylarında belirli bir acıma duygusu vardı: bu ayakkabıların verdiği eziyeti kendisi de birkaç saat olsun çekmemiş miydi?

Vladimir İlyiç'in, konferanslarına başlamadan önce heyecanlandığına yukarda değinmiştim. Bu konuya gene dönmem gerekiyor. Bu tür duygular, Lenin'de, başka durumlarda, çok daha sonraları, halkın karşısına çıkması gerekince de görülürdü. Ve dinleyicileri ona daha «yabancı», konuşma vesilesi daha tesadüfî olduğu zamanlar büsbütün heyecanlanırdı. Lenin'in konuşma tarzında daima kendine güven ve coşku vardı. Söylemek istediğini çabucak söylerdi öyle ki konuşmaları stenocular için oldukça zor bir denemeydi. Fakat kendini rahat hissetmediği zaman sesi ona yabancılaşır, âdeta kimin olduğu bilinmeyen bir yankıya dönüşürdü. Buna karşılık, Lenin, dinleyicilerinin, özellikle, kendisini dinlemeye *can attıklarını* hissedince sesi büyük bir canlılık kazanır, esnek ve inandırıcı olurdu; artık bu, kelimenin basit anlamıyla, bir «hatip»in sesi değil, bir konuşmacının, konunun gerektirdiği tona yükselmiş, sesiydi. Konuşması bir «hitabet» sanatı değildi, alışılmışın dışında bir şeydi. Aslında, herhangi bir «hatibin», *kendi* dinleyicileri karşısında çok daha iyi konuştuğu ileri sürülebilir. Genellikle, doğrudur bu. Fakat bütün mesele, konuşmacının hangi dinleyiciler karşısında ve hangi şartlarda kendini rahat hissettiğini bilmektir. Parlamento alışkanlıkları içinde yetişmiş Vandervelde gibi Avrupalılar gösterişli bir çevreye ve tumturaklı konuşma denilen şeye muhtaçtırlar. Bunlar, yıldönümlerinin ya da resmî şahsiyetlerin kutlan-

dığı toplantılarda kendilerini çok rahat hissederler. Oysa Lenin için, bu tür toplantılar dayanılmaz bir can sıkıntısıdır. Lenin, özellikle, mücadeleci politikanın meselelerini deşmek sözkonusu olunca daha canlı ve daha inandırıcı konuşurdu. Onun en iyi konuşmaları Ekim Devrimi öncesinde Merkez Komitesi'nde yaptığı konuşmalardır.

Paris'teki konferanslardan önce, Lenin'i sadece bir kere dinlemiştim: sanırım Londra'da ve 1902 Kasımının sonunda. Ne gariptir ki, ne bu gösterinin niteliğini, ne de işlenen temayı, hiç hatırlamıyorum. Hatta nerdeyse bu hatıranın gerçekliğinden bile şüphe edeceğim. Bununla beraber, Rusların, Londra'da, Lenin'in de katıldığı bir toplantısı olmuştu. Eğer Lenin bir konferans vermek için gelmeseydi, herhalde kimse kendisini görmüş olamazdı. Hafızamdaki bu boşluğu şu şekilde açıklıyorum: Galiba konferans, her zamanki gibi, *İskra*'nın son sayısında işlenmiş olan bir konuya hasredilmişti. Demek ki, Lenin'in bu konudaki makalesini okumuş olabilirim ve bundan dolayı, konferansın benim için bir yeniliği kalmamıştır; ayrıca, konferans tartışmalara da yol açmamıştı. Lenin'in Londra'da bulunan güçsüz hasımları O'na karşı konuşmayı göze alamamışlardı. Kısmen «bundist» lerden, kısmen de anarşistlerden oluşan dinleyiciler, çok sevimsiz bir topluluk teşkil ediyordu. Bu konferansın bende pek az iz bırakması bundandır. Hatırlayabildiğim, tek şey şu: oldukça uzun bir zamandan beri Londra'da yaşayan eski Petersburg grubu «İşçi Düşüncesi»nden karı koca «B»ler toplantı sonunda yanıma gelip beni evlerine davet ettiler:

— Noel'de bize gelsenize (toplantı tarihini aralık sonu diye belirtmem bundan).

Büyük bir kabalıkla,

— Niçin? diye soruyorum,

— Dostça vakit geçireceğiz, Ulyanov ile Krupskaya da gelecekler.

Lenin değil, *Ulyanov* dediklerini çok iyi hatırlıyorum. İlkin, neyin söz konusu olduğunu bile anlamadım. Zasuliç'le Martov da davet edilmişlerdi. Ertesi gün, ne yapmamız gerektiği konusunu oturup görüştük. Lenin'e bu davete gidip gitmeyeceği soruldu. Galiba kimse gitmedi. Ve yazık oldu: Çünkü, Noel akşamı, Lenin'i Zasuliç ve Martov'la birarada görmek bulunmaz bir fırsattı.

Paris'ten Cenevre'ye gelince Martov ve Zasuliç'le birlikte Plehanov'un evine davet edildim. Vladimir İlyiç'in de geldiğini sanıyorum. Fakat bu akşamdan bende sadece belli belirsiz bir hatıra kaldı. Her halde, bu toplantının siyasî bir niteliği yoktu. Olsa olsa bir «sohbet» toplantısıydı ya da daha berbat bir şeydi. İskemlemin üzerinde oldukça çekingen ve asık yüzlü oturduğumu hatırlıyorum. Plehanov ya da karısının benimle hiç ilgilenmediklerini görünce ne yapacağımı bilmiyordum. Plehanov'un kızları çay ve kuru pasta ikram ediyorlardı. Bütün konuşmalarda, bütün jestlerde, gergin bir hava, bir çeşit sıkıntı vardı; herhalde bunu farkeden sadece ben değildim. Belki de gençliğimden ötürü bu soğukluğu, diğerlerinden daha çok hissediyordum. Plehanov'un evine bu ilk ve son gidişim oldu. Plehanov'la bütün karşılaşmalarım gibi, bu ziyaretten bende kalan izlenimler pek geçici ve rasgeleydi. Marksizm alanında Rusya'nın yetiştirdiği bu ilk ustanın parlak kişiliğini başka vesilelerle nitelendirmeye çalıştım. Burada ne yazık ki, şansımın hiç de yaver gitmediği ilk karşılaşmalarımızın izlenimleriyle

yetiniyorum. Bütün bunların kendisini çok üzdüğü Zasuliç bana,

— Biliyorum, diyordu, Jeorges bazan dayanılmaz bir insandır, fakat aslında, o en kibar bir hayvandır (Zasuliç, birisini överken böyle konuşurdu).

Burada, Axelrod'un ailesinde sadeliğin ve candan bir dostluğun hüküm sürdüğünü belirtmeden edemeyeceğim. Zürih'e devamlı gelişlerimde Axelrod'ların konuksever sofrasında geçirdiğim saatleri, şimdi bile, minnetle hatırlıyorum. Vladimir İlyiç de birçok kere gelmişti ve bu ailenin anlattıklarından anlayabildiğim kadarıyla, Lenin bu evde kendini çok rahat hissediyordu. Ona Axelrod'larda rastlamak fırsatını bulamadım.

Zasuliç ise, sadeliği ve genç yoldaşlarla candan ilgilenişi bakımından gerçekten eşsizdi. Kelimenin alışılmış anlamıyla, onun konukseverliğinden söz edilemiyorsa, sebebi başkalarına konukseverlik göstermekten çok bundan kendisinin yararlanmak ihtiyacını duymasıydı. Kız öğrencilerin en mütevazisi gibi giyiniyor ve yiyip içiyordu. Tütüne ve hardala bayılıyordu. İkisini de bol bol tüketiyordu. Çok ince bir dilim domuz sucuğunun üzerine, bolca hardal sürdüğü zaman «Vera İvanovna bayram ediyor» derdik.

«Emeğin Kurtuluşu» Grubunun dördüncü üyesi L. G. Deutch da, Gençliğe karşı iyi ve dikkatli davranışıyla göze çarpıyordu. Şimdiye kadar ondan sadece *İskra*'nın yöneticisi diye söz ettim; yazı kurulunun toplantılarına istişarî oyla katılıyordu. Deutch, devrimci taktik konusunda ılımlı düşünceleri olduğundan, genellikle, Plehanov'la birlikte hareket ediyordu.

Bir gün bana,

— «Hiçbir silâhlı ayaklanma olmayacak, delikanlı,

zaten gerekli değil bu, demişti de şaşmış kalmıştım. Sürgündeyken, içimizde «horozlananlar» vardı. İkide bir hır çıkarıp çatışıyor, birbirlerini kıyasıya döğüyorlardı. Ben başka bir tutum izliyordum: kararlı olmak, büyük bir savaşın patlak verebileceğini yöneticilere ima etmek fakat hiçbir zaman savaşa kalkışmamak. Böyle davranmakla, yöneticilerin gözünde bir saygınlık kazanıyor ve mevcut rejimde yumuşamalar sağlıyordum. Çarlığa karşı kullanacağımız taktik bu olmalıdır. Aksi halde, bizi mahvedecekler ve davaya hiç bir yararımız dokunmayacak.»

Taktik konusundaki bu vaaz beni öylesine etkilemişti ki, Martov'a, Zasuliç'e ve Lenin'e bahsettim. Martov'un ne gibi bir tepki gösterdiğini hatırlamıyorum. Vera İvanovna bana,

— Eugène (Deutch'un eski lakabıydı bu) her zaman böyle olmuştur dedi: şahsen olağanüstü cesur bir insandır ama politikada son derece ihtiyatlı ve tedbirlidir.

Lenin, beni dinledikten sonra, «ha, anladım, evet» gibi bir şey söyledi, ve başka hiçbir yoruma gerek kalmaksızın, ikimiz de kahkahaları koyuverdik.

Yaklaşan 2. Kongre'nin ilk delegeleri Cenevre'de toplanmaya başlıyorlardı ve onlarla sürekli bir şekilde görüşülüyordu Her ne kadar rolü her zaman farkedilmiyorsa da, bu hazırlık çalışmasının yöneticisi şüphesiz, Lenin'di. *İskra* yazı kurulunun ve *İskra* örgütünün toplantıları vardı, delege gruplarıyla ayrı ayrı toplanılıyor, bütün üyelerin katıldıkları toplantılar yapılıyordu. Delegelerin bir kısmı şüphe içindeydiler, itirazda bulunuyorlardı yada grupların isteklerini dile getiriyorlardı. Bu hazırlık çalışması çok zaman alıyordu.

Kongre'ye sadece üç üye geldi. Lenin onların

herbiriyle uzun uzun görüştü ve her üçünün de gönlünü kazandı. İşçilerden biri Petersburg delegesi Schotmann'dı. Henüz pek gençti fakat aklı başında biriydi. Lenin'le yaptığı konuşmalardan birinden dönerken (Schotmann benimle aynı lojmanda kalıyordu):

— Küçük gözleri nasıl da parlıyor, sanki insanın içini okuyor diye tekrarlayıp duruyordu.

Nikolaiyev delegesi Kalafati idi. Vladimir İlyiç, bana onun hakkında sorular sordu, çünkü onu Nikolaiyev'de tanımıştım; sonra, hınzırca gülerek,

— Sizi tanıdığında, Tolstoycunun biri olduğunuzu söyledi, dedi.

— Amma da budalalık, diye bağırdım âdeta incinmişcesine.

Lenin ya beni teselli etmek için, ya da bana takılmak için,

— Bunda bir kötülük yok, diye cevap verdi. Sanırım, o zamanlar onsekiz yaşındaydınız; biliyorsunuz, insanlar analarından marksist doğmazlar.

— Şüphesiz, dedim, ama şimdiye kadar Tolstoyculukla müşterek hiçbir şeyim olmadı.

Hazırlık toplantılarında statülerin saptanmasına büyük özen gösterildi; örgütlenme şemasıyla ilgili tartışmalarda en önemli anlardan biri gazete ile merkez komitesi arasındaki karşılıklı ilişkilerin tartışıldığı andı. Gazetenin merkez Komitesi'ne «tâbi olması» gerektiği düşüncesiyle gelmiştim dış ülkelere. Bu görüş çok açık bir şekilde ve ısrarla belirtilmemiş olmasına rağmen, *İskra*'daki Rusların çoğunluğu böyle düşünüyordu. Vladimir İlyiç bana;

— Bu iş yürümeyecek diye cevap veriyordu, kuvvetler dağılımı böyle görünmüyor. Bakalım, bizi Rusya'nın merkezinden nasıl yönetecekler? Bu iş böyle yü-

rümez... Biz istikrarlı bir merkez teşkil ediyoruz, ve buradan yönetecek olan da biziz.

Karar tasarılarından birinde, merkez organın [gazetenin] Merkez Komitesi üyelerinin makalelerini yayınlamak zorunda olduğu belirtiliyordu.

Lenin,

— Yani merkez organa rağmen mi?

diye soruyordu.

— Elbette.

— Neye yarar bu? Ne gereği var bunun? Merkez organın iki üyesi arasındaki bir polemik bazı şartlar içinde yararlı olabilir; fakat merkez Komitesi'ndeki «Ruslar»ın (yani Rusya'da yaşayan üyelerinin) merkez organa karşı polemiğe girişmeleri kabul edilemez.

— O halde, merkez organın (gazetenin) tam diktatörlüğü olmuyor mu bu diye sordum. Lenin şöyle cevapladı:

— Ne kötülük görüyorsunuz bunda? Şimdiki durumda böyle olması gerekmektedir.

Bu dönemde, «seçme hakkı» meselesinde çok gürültü koparıldı. Toplantılardan birinde, biz gençler, olumlu ve olumsuz seçme hakkının kullanılması yönünde karar aldık. Ertesi gün Vladimir İlyiç bana,

— Fakat sizin olumsuz seçme dediğiniz şeyin Rusça'daki karşılığı «kapı dışarı etmektir» diyerek kahkahayı bastı. Sanıldığı kadar kolay değil bu - *Iskra*'nın yazı kurulunda olumsuz bir seçme yapmaya kalkışın da görelim.

— Kah! Kah! Kah!

Lenin'e göre, meselelerin en ciddisi, ilerde, özellikle, merkez Komitesi görevini yerine getirecek olan merkez organı nasıl örgütlemek gerektiğini bilmekten ibaretti. Lenin, altı kişilik eski yazı kurulunu devam

ettirmeyi imkânsız görüyordu. Zasuliç ile Axelrod, anlaşmazlık konusu bütün meselelerde, hemen hemen daima Plehanov'u tutuyorlar bu yüzden de, üçe üç bir durum meydana geliyordu. Bu iki gruptan hiç biri yazı kurulu üyelerinden birine yol verilmesine asla yanaşmıyacaklardı. Lenin beni, yazı kuruluna yedinci üye olarak almak istiyordu; böylece, yedi kişilik yazı kurulu genişletilmiş bir kurul gibi kabul edileceğinden, Lenin, Plehanov ve Martov'dan meydana gelen daha daraltılmış bir başyazarlar grubu teşkil edilecekti. Vladimir İlyiç, benim yedinci üye olarak alınmam için yaptığı öneriden, ve bu önerinin, buna kesinlikle karşı çıkan Plehanov hariç, bütün üyelerce kabul edildiğinden hiç söz etmeksizin, beni bu plandan yavaş yavaş haberdar ediyordu. Plehanov'a göre, yazı kuruluna bir yedinci üyenin katılması, *Emeğin kurtuluşu* grubunda bir artış demekti: yani üç «ihtiyara» karşı dört «genç» demekti.

Georges Valentinoviç'in benden hiç hoşlanmamasının asıl sebebi, sanırım bu plandı. Ayrıca, bu da yetmezmiş gibi, Plehanov ile benim aramda delegelerin gözleri önünde ufak tefek anlaşmazlıklar patlak veriyordu. Galiba bu anlaşmazlıkların ilki, bir halk gazetesi çıkarılması konusunda patlak vermişti. Bazı delegeler, *İskra*'nın yanısıra, Rusya'da bir gazete çıkarılması gerektiğini ısrarla söylüyorlardı. Özellikle, «Genç İşçi» grubu böyle düşünüyordu. Lenin bu tasarıya şiddetle karşıydı. Bu konuda ileri sürdüğü sebebler çeşitliydi, fakat asıl sebeb, partinin çekirdek kadrosu gerektiği gibi kurulmadan önce, *Sosyal - demokrasi* fikirlerinin yalınkat bir «açıklanışı» çerçevesi içinde kök salabilecek özel bir grubun oluşması korkusuydu. Plehanov, kesinlikle, bir halk gazetesi çıkarılmasından ya-

naydı ve böylece Lenin'e muhalefet ederek, açıkca, bölge delegelerinin desteğini kazanmaya çalışıyordu. Ben Lenin'i destekliyordum. Toplantılardan birinde, bir halk gazetesine değil, ilerici işçilerin *İskra* seviyesine yükselmelerine yardım edecek broşürlere ve propaganda yayınlarına ihtiyacımız olduğu; fakat bir halk gazetesinin *Iskra*'nın etki alanını daraltacağı, partinin siyasî fizyonomisini, onu «ekonomizm» ve devrimci sosyalizm derekesine indirerek, ortadan sileceği görüşünü geliştirdim. Bu görüşün doğru ya da yanlış olmasının şimdi bir önemi yok artık.

Plehanov'un bana cevabı şöyleydi:

— Böyle bir gazete, partinin fizyonomisini niçin ortadan silecekmiş? Söylemek zorunda olduğumuz her şeyi bir halk gazetesinde söyleyemeyeceğimiz, şüphesizdir. Biz bu gazetede, taktik meselelerle uğraşmaksızın, taleplerimizi ve şiarları dile getireceğiz. İşçiye kapitalizme karşı mücadele etmek gerektiğini söyleyeceğiz, fakat kapitalizmle nasıl mücadele etmek gerektiği konusunda, şüphesizki, teoriler ileri sürmeyeceğiz.

— Fakat «ekonomistler» ile devrimci - sosyalistler de kapitalizme karşı mücadele etmek gerektiğini söylüyorlar dedim. Görüş ayrılığı, mücadele *tarzını* belirlemek gerektiği an başlıyor. Bir halk gazetesinde, bu soruyu cevaplandırmadığımız takdirde, devrimci - sosyalistlerle bizim aramızdaki farkı ortadan kaldırmış oluruz.

Cevabım etkisini gösterdi. Plehanov söyleyecek hiç bir şey bulamadı. Tabiî, bu olay, ilişkilerimizi büsbütün bozdu.

Çok geçmeden, yazı kurulunun toplantılarından birinde, Kongre, yazı kurulu üyeleri meselesini çözü-

me bağlayıncaya kadar, oturumlara istişarî oyla, benim de katılmam kararlaştırılınca, ikinci bir anlaşmazlık patlak verdi.

Plehanov buna hiçbir şekilde yanaşmıyordu. Fakat Vera İvanovna, Plehanov'a,

— Öyleyse, toplantıya onu ben götüreceğim, dedi.

Ve gerçekten, beni toplantıya götürdü. Bu kulis oyunlarının farkına ancak çok daha sonraları vardım; yazı kuruluna, hiçbir şey bilmeksizin, hiçbir şeyin farkına varmaksızın katıldım. Georges Valentinoviç beni, o eşsiz ince nezaketiyle selamladı.

Ne yazık ki, yazı kurulu, Deutch ile Blumenfeld arasında meydana gelen ve daha önce belirtmiş olduğum bir anlaşmazlığı bu toplantıda incelemek zorundaydı. Deutch *Iskra*'nın yöneticisiydi. Blumenfeld, basımevini yönetiyordu. Bu alandaki yetkiler konusunda bir tartışma başladı. Blumenfeld, Deutch'un basımevinin iç işlerine karıştığından yakınıyordu. Plehanov, eski dostluğundan ötürü, Deutch'u destekliyor ve Blumenfeld'in baskı tekniğine karışmak hakkının sınırlandırılmasını öneriyordu.

Bir basımevini, sadece teknik uygulama ile yetinerek yönetmenin mümkün olmadığını; organizasyon ve yönetim meselelerinin de bulunduğunu ve Blumenfeld'in bütün bu meselelerde serbestçe hareket etmesi gerektiğini söyledim.

Plehanov'un sert cevabını bugünkü gibi hatırlıyorum:

— Şüphesiz, Troçki yoldaş, tarihî materyalizm teorisinin de bize öğrettiği gibi, tekniğin yanısıra çeşitli idarî, ve diğer meselelerin bulunduğunu söylemekte haklıdır; ancak... v.s.

Lenin ve Martov beni ihtiyatlı bir şekilde des-

teklediler ve belirttiğim yönde bir karar aldırttılar. Bu, bardağı taşıran son damla oldu.

Her iki durumda da, Vladimir İlyiç, görüldüğü gibi, benden yana çıkmıştı, fakat Lenin, Plehanov'la olan ilişkilerimin, yazı kurulunda gerçekleştirmeyi tasarladığı, reorganizasyon planını kesinlikle tehlikeye düşürecek şekilde bozulmasını endişeyle izliyordu. Yeni gelen delegelerin de katıldığı sonraki toplantılardan birinde, Lenin beni bir köşeye çekerek,

— Halk gazetesi meselesinde, bırakınız Plehanov'a Martov cevap versin. Siz meseleyi kestirip atıyorsunuz, oysa Martov meseleye daha ustaca yanaşacaktır. Böylesi daha iyi olur.

Bu «kestirip atmak» ve «ustaca yanaşmak» deyimleri hafızamda iyice yer etti.

Yazı kurulunun «Landolt» kahvesindeki bir toplantısından sonra, belki de demin bahsettiğim toplantıdan sonra, Zasuliç, böyle durumlarda sesine verdiği özel bir edayla, ve çekingen bir ısrarla, liberallere «aşırı derecede» hücum etmemizden yakındı. Bu onun en zayıf yanıydı.

— Baksanıza, nasıl da çaba sarfediyorlar, diyordu.

Bakışlarını Lenin'den kaçırıyordu, ama sözleri, özellikle, onaydı — *Kurtuluş*'un son sayısında, Struve', Jaurès'i misal göstererek, rus liberallerinin sosyalizmle bağlarını koparmamalarını, aksi halde, alman liberalizminin sefil akıbetine uğrayacaklarını belirtiyor ve fransız radikal sosyalistlerini örnek almalarını istiyor.

Lenin, başında alnına doğru yıktığı uyduruk bir panama şapka, masanın yanında ayakta duruyordu (toplantı sona erdiği için gitmeye hazırlanıyordu).

Vera İvanovna'ya takılmak için tepelemeli onları dedi, neşeli neşeli gülerek,

— İşte, görüyorsunuz ya, diye üzgün bir sesle bağırdı Vera İvanovna! Onlar bize doğru bir adım atıyorlar, bizse onları tepelemeli diyoruz.

— Elbette, Struve liberallerine diyor ki: bizim sosyalizmimize karşı almanların kaba üsüllerine başvurmak yerine, fransızların daha ince usullerini kullanmak gerek: Jaures'çilikle flört eden Fransız sol radikalleri gibi gönlünü çelmek, tatlı tatlı okşayarak, aldatıp baştan çıkarmak gerek.

Şüphesiz, bu unutulmaz konuşmayı kelimesi kelimesine aktarmıyorum. Fakat konuşmanın anlamı hafızamda iyice yeretmişti. Sözlerimi doğrulayacak belgeler şu anda elimin altında değil, ama bunu doğrulamak güç olmasa gerek. *Emeğin Kurtuluşu*'nun 1903 ilkbaharında yayımlanmış sayıları karıştırılırsa liberallerin, genellikle demokratik sosyalizm, özellikle de Jaures'cilik karşısındaki tutumu hakkında Struve tarafından yazılmış bir makaleye rastlanacaktır. Bu makaleyi hatırlıyorum, çünkü yukarda anlattığım olay sırasında Vera İvanovna bana bundan bahsetmişti. «Kurtuluş»un sözkonusu sayısının üzerindeki tarihe, bu gazetenin Cenevre'de Vera İvanovna'nın eline ulaşması ve okunması için gerekli süre, yani üç-dört gün eklenirse, «Landolt» kahvesindeki bu tartışmanın tarihî oldukca doğru bir şekilde tespit edilebilir. Hatırladığım kadarıyla, bir ilkbahar günüydü (belki de yaz başlangıcıydı), ortalık günlük güneşlikti ve Lenin neşeyle gülüyordu. Onun kendinden emin ve «ciddî» halini, sakin alaycı bakışlarını hatırlıyorum. Vladimir İlyiç, o sıralar hayatının son döneminde görüldüğü gibi değildi, oldukca zayıftı. Vera İvanovna, her zamanki gibi, yerinden fırlıyor, bir o yana bir bu yana dönü-

yordu. Fakat, öyle sanıyorum kl, zaten çok az devam eden tartışmaya kimse karışmadı.

Zasuliç'le birlikte döndük. Zasuliç, Struve oyununun boşa gettiğini hissettiği için umutsuzluğa kapılmıştı. Hiçbir şekilde teselli edemezdim onu. Bununla beraber, «Landolt» kahvesinden çıkarken yapılmış bu kısa konuşmada rus liberalizmi kozlarının ne ölçüde ve ne kadar güzel bir şekilde yere çalındığını aramızda hiçkimse hissetmiyordu.

•

Anlattığım şeyin pek yetersiz kaldığını görüyorum: hikâyem, bu çalışmaya başlarken düşündüğümden daha yavan oldu. Fakat hatırlayabildiğim herşeyi, hatta en önemsiz olanını bile, özenle belirtmeye çalıştım. Çünkü bugün bu dönemi ayrıntılarıyla anlatabilecek hiç kimse yok artık. Plehanov öldü. Zasuliç öldü. Martov öldü. Lenin de hayatta değil. İçlerinden birinin hatıralar bırakmış olması şüpheli. Belki Vera İvanovna bırakmıştır. Ama hiç duymadık bundan bahsedildiğini. *İskra*'nın o dönemdeki yazı kurulundan kala kala Axelrod ile Potressov kaldı. Fakat, sebebi ne olursa olsun, her ikisi de yazı kurulunun çalışmalarına pek az katıldılar ve toplantılarımızda pek seyrek bulundular. L. G. Deutch bir şeyler anlatabilirdi ama o da sözkonusu dönemin sonuna doğru, beden pek kısa bir süre önce Rusya'dan ayrıldı, üstelik yazı kurulu çalışmalarına doğrudan doğruya katılmadı. Nadejda Konstantinovna bu dönemle ilgili paha biçilmez bilgiler verebilir; her halde, verecektir de. O sıralarda bütün örgüt çalışmalarının içindeydi; uzaktan gelen yoldaşları o karşılıyor, tavsiyelerde bulunuyor, ve yolcuları istasyona o götürüyordu. İrtibatları sağlıyan o'ydu. Randevuları

o tespit ediyor, mektupları o yazıyor, şifreleri o verip o çözüyordu. Odası, hemen her zaman, lamba alevine tutulmuş kâğıt kokardı. Yeterince mektup almadığından, rakamların yanlış yazıldığından, görünmez mürekkeple, satırlar üstüste gelecek şekilde yazıldığından, tatlı bir ısrarla, sık sık yakınırdı, şüphesiz, çok daha önemli olan bir şey de şudur: Lenin'in yanıbaşında bu örgüt çalışmasında Nadejda Konstantinovna, onun içinden geçenleri ve onun çevresinde olup biten ber, Nadejda Konstantinovna yazı kurulu toplantılarına, hiç değilse, benim bulunduğum toplantılara pek seyrek katıldığı ve üstelik, dışardan bakan bir kimse, sık sık yapılan bir toplantıda görünmeyen şeyi daha kolay gördüğü için, kısmen de olsa, bu satırların gereksiz sayılmayacağını umuyorum. Ne olursa olsun, söyleyebileceğim şeyi anlattım. Şimdi, birkaç genel düşünceyi formule etmek, bence, eski *Iskra* döneminde, Lenin'in kendi iç dünyasında, âdeta, kendi kendini değerlendirme tarzında niçin kesin bir buhranın meydana gelmesi gerektiğini; bu buhranın niçin kaçınılmaz olduğunu, niçin gerekli olduğunu söylemek istiyorum.

Lenin dış ülkelere olgunluk çağında, otuz yaşında geldi, Rusya'dayken, öğrenci çevrelerinde, sosyal -demokrasinin ilk gruplarında, sürgün alaylarında başı çekmişti. Kendi gücünü hissetmemesi mümkün değildi, çünkü tanıdığı, beraber çalıştığı herkes onun gücünü kabul ediyordu.

Rusya'dan ciddi bir siyasî tecrübe edinmiş olarak, beyninin hücrelerine işlemiş amaca yönelik bu gerilimin verdiği heyecanla ve çok önemli bir teorik dağarcıkla ayrıldı. Yurt dışında önce, *Emeğin Kurtuluşu* Grubu ile, özellikle de, Marx'ın derin ve parlak yorumçusu, aydın çevrelerin üstadı, düşünür, politikacı, ya-

zar, ünlü hatip ve bütün Avrupa'ya kol atmış Plehanov'la birlikte çalışması gerekiyordu. Plehanov'un yanında iki büyük otorite vardı: Zasuliç ve Axelrod. Vera İvanovna Zasuliç'i ön plana çıkaran şey, sadece şanlı geçmişi değildi; Zasuliç meselelere derinlemesine nüfuz eden bir kafa yapısına, özellikle tarihî konularda geniş bir kültüre ve pek az rastlanan bir sezgi gücüne sahipti. *Emeğin Kurtuluşu* Grubu'nun, o dönemde, ihtiyar Engels'le olan ilişkisi Zasuliç aracılığı ile kurulmuştur. Latin (*) sosyalizmine daha büyük bir bağlılık duyan Plehanov ve Zasuliç'in aksine, Axelrod, *Grup* içinde alman sosyal-demokrasisinin görüşlerini ve tecrübesini temsil ediyordu. «Etki alanları» arasındaki bu farklılık, ayrı yerlerde yaşamalarında bile kendini gösteriyordu. Plehanov ve Zasuliç, özellikle Cenevre'de kalıyorlardı; Axelrod ise Zürih'te. Axelrod, kendini taktik meselelere vermişti. Bilindiği gibi, onun teori ile ya da tarihle ilgili bir tek incelemesi bile yoktur. Genellikle az yazardı, ama yazılarında hemen her zaman sosyalizmin taktik meselelerini işlerdi. Axelrod(bu alanda orijinal ve etkin olduğunu gösteriyordu. Aramızda geçen konuşmalara göre (tıpkı Zasuliç'le olduğu gibi, bir süre, birbirimizle yakın bir dostluk kurmuştuk) Plehanov'un taktik meseleler hakkındaki yazılarının birçoğu kollektif bir çalışmanın ürünüydü ve Axelrod'un bu işteki payı, yazılı belgelerde görünenden çok daha büyüktü. Bizzat Axelrod, (1903'deki bölünmeye kadar) *Grub*'un tartışmasız kabul edilen ve sevilen önderi Plehanov'a birkaç kere.

— Georges, senin çok uzun bir hortumun var. İh-

(*) Fransa, Belçika, İtalya ve İsviçre'deki sosyalist akım sözkonusudur.

tiyacın olan her şeyi, hortumunu uzatarak alıveriyorsun, demişti.

Bilindiği gibi, Axelrod, Lenin'in Rusya'dan gönderdiği *Rus Sosyal Demokratlarının görevleri* adlı esere bir önsöz yazmıştı.

Böylece, «Grup», genç ve ünlü rus işçisini âdeta bağrına basıyor fakat aynı zamanda da onu bir öğrenci («mürit») olarak kabul ediyordu. Lenin, yurt dışına, diğer iki öğrenci ile birlikte, özellikle «mürit» olarak gelmişti.

Üstadların öğrencileriyle konuşmalarına, Iskra'nın ana hatlarının belirlendiği bu görüşmelere hiç katılmadım. Ama, anlattığım dönemle ilgili gözlemlerin ışığında, özellikle, II. Kongre'nin ışığında, henüz ortaya atılmış prensip meseleleri hariç, anlaşmazlığın derin sebebi konusunda, leninizmin gelişmesi ve anlamı konusunda bu üstadların verdikleri hükmün yanlışlığını anlamak güç değildir.

II. Kongre boyunca ve Kongre'den hemen sonra, Axelrod'un ve yazı kurulunun diğer üyelerinin Lenin'e karşı duydukları öfkede bir şaşkınlık da vardı.

— Bu kadar aşırı gitmeyi nasıl göze alabilmiş diyorlardı.

Kongre'nin hemen ardından Plehanov'la Lenin'in arasında meydana gelen görüş ayrılığından sonra, Lenin mücadeleyi elden bırakmayınca şaşkınlık büsbütün arttı.

Axelrod'un ve diğerlerinin görüşü belki de şöyle ifade edilebilir: «Ona da n'oluyor? ne diye pireleniyor?» «Avrupa'ya geleli çok uzun zaman olmadı diyordu Eskiler; bir öğrenci («mürit») olarak geldi ve kendini böyle tanıttı (Axelrod, Iskra'nın ilk aylarını anlatırken, özellikle bu nokta üzerinde duruyordu). Bu

kendine güven birdenbire nereden geliyor? Bu cüret de nesi?» v.s.

Sonra da, Lenin'in neler düşündüğünü keşfetmeye çalışıyorlardı: Rusya'da kendine bir zemin hazırlamıştı, bütün irtibat imkânlarının Nadejda Konstantinova'nın elinde toplanmış olmasında şaşılacak bir şey yoktu; rus yoldaşların *Emeğin Kurtuluşu* Grubu'na karşı görüşleri usul usul burada oluşturuluyordu. Zasuliç buna diğerlerinden daha az içerliyor değildi ama belki de biraz daha anlayışla karşılıyordu. Lenin'e, «ısırdınız mı bir daha bırakmıyorsunuz» diye boşuna söylememişti; böylece onun Plehanov'dan farklı olduğunu belirtiyordu Bu söz, o zamanlar kimbilir nasıl bir izlenim yaratmıştı. Lenin de, «Evet, Zasuliç doğru söylüyor» diye tekrarlamamış mıydı?: Plehanov'u, Zasuliç'ten daha iyi kim tanıyabilir ki? Plehanov, avını ısırdıktan sonra bırakıyor: Oysa, bırakacak olduktan sonra ısırmamak en iyisi... Isırdın mı bırakmıyacaksın.»

Lenin'in, Rusya'daki yoldaşların görüşlerini, önceden, ne ölçüde ve ne yönde «oluşturduğunu» bize herkesten daha iyi anlatacak olan kimse Nadejda Konstantinovna'dır. Fakat olup bitenleri daha yüksekten görerek ve belli olguları hatırlatmaksızın denilebilir ki böyle bir fikrî hazırlık yapılmıştı. Lenin bugünün temellerini atıp sağlamlaştırırken daima yarını düşünürdü. Yaratıcı düşüncesi hiç soğumuyor, uyanıklığı hiçbir zaman elden bırakmıyordu. Ve *Emeğin Kurtuluşu* Grubu'nun, yaklaşan devrim karşısında, mücadeleyi örgütlemek için önderlik edecek güçte olmadığına inanınca, bundan gerekli sonuçları çıkardı. Eskiler, Lenin hakkında yanıldılar, yanılanlar sadece Eskiler değildi: Karşılarındaki insan ilginç görüşleri olan ve Axelrod'un başlangıçta sıcak bir dostluk gösterdiği genç bir işçi

değildi sadece: Kendini boylu boyunca amacına adamış bir önderdi ve bana öyle geliyor ki, Eskiler'le, üstadlarla birarada çalıştığı zaman, kendisi de bir önder olduğunu hissediyordu. Onlardan daha güçlü ve daha gerekli olduğunu anlamıştı. Martov'un deyişiyle, Lenin'in, Rusya'da da, yaşıtları arasında başı çektiği doğrudur. Fakat o zamanlar sadece ilk sosyal-demokrat çevreler, çiçeği burnunda örgütler sözkonusuydu. Rusya'daki ünlü kişilerin gene de bir taşralı yanı vardı: rus *Lassalle*'leri, *Bebel*'leri parmakla sayılacak kadar azdı o dönemde. *Emeğin Kurtuluşu* Grubu bambaşkaydı: Plehanov, Axelrod ve Zasuliç, Kautsky ile, Lafargue ile, Guesde ve Bebel ile, su katılmamış alman Bebel ile aynı kırattaydılar. Birlikte çalıştıkları sırada kendi gücünü onlarınkiyle kıyaslayan Lenin, bir avrupalı gibi davrandı. Özellikle Plehanov'la anlaşmazlıklar ortaya çıkınca, yazı kurulu ikiye bölününcedir ki Lenin'in kendine güveni büsbütün arttı, kendine güvenmeseydi, daha sonraları Lenin varolamazdı.

Demek ki, Eskiler'le anlaşamaması kaçınılmazdı. Devrimci hareketle ilgili iki farklı görüş karşısında bulunmaktan ileri gelmiyordu bu. Hayır, o dönemde bu noktaya varılmamıştı henüz, fakat siyasî olayları ele alış şekli, örgütlenmenin gerektirdiği görevler, ve genellikle, bütün pratik ihtiyaçlar ve dolayısıyle, yaklaşan devrim karşısında benimsenen tutum her iki kamp için birbirinden tamamen farklıydı. Eskiler, o devirde, yirmi yıldır yurtdışındaydılar. Onlara göre, *İskra* ve *Zaria*, her şeyden önce basın teşebbüsleriydi. Oysa, Lenin için bu gazeteler, doğrudan doğruya, devrimci eylemin aracıydı. Daha sonraki yıllarda, 1905 - 1906'da, görüldüğü gibi Plehanov devrimden şüphe ediyordu; onun bu niteliği emperyalist savaş döneminde daha

trajik bir şekilde ortaya çıkmıştı. O, Lenin'deki amaca yönelik bu gerilime tepeden bakıyordu ve bu konuda alaylarını zehir gibi akıtıyordu.. Daha öncede söylemiştim: Axelrod, taktik meselelere, daha büyük bir yakınlık duyuyor ve düşüncesi, hazırlanmaya hazırlık meseleleri çemberinin dışına çıkmamakta ayak diriyordu. Devrimci aydınların oluşturdukları çeşitli sosyalist gruplar içindeki eğilimleri ve ince farkları çok büyük bir ustalıkla tahlil ediyordu. Axelrod, devrim -öncesi politikanın bir eczacısıydı. Metotları ve usulleri bir laborantın ya da bir eczacının metot ve usullerini andırıyordu. Üzerinde uğraştığı miktarlar daima sonsuz küçük miktarlardı: İncelediği grupları âdeta hassas bir terazide tartar gibiydi. L. G. Deutch'un Axelrod'u Spinoza'ya benzetmesi ve Spinoza'nın elmas yontucusu olması boşuna değildi; bilindiği gibi bu iş büyüteçle yapılır. Oysa Lenin, olayları ve sosyal ilişkileri bir bütün olarak ele alıyor, düşüncesini sosyal kütleleri kavramaya alıştırıyor ve böylece, Plehanov'la Axelrod'u ansızın bastıran devrim dalgasını yansıtıyordu.

Görünüşe bakılırsa, Vera İvanovna Zasuliç devrimin yaklaştığını diğer Eskiler'den daha çok hissetmişti. Her türlü ukalalıktan uzak ve sezgi dolu canlı tarih bilgisinin, bu konuda ona büyük yardımı oldu. Fakat Zasuliç, devrimi yaşlı bir radikal kadın gibi hissediyordu. Hepimizin, hareketi yönetmesi gereken, kendinden emin, «hakiki» bir liberalizmin dışında, bütün devrimci unsurlara sahip olduğumuza yürekten inanmıştı. Biz marksistlerin vaktinden önce yaptığımız eleştirilerle ve liberalleri «izleme» tarzımızla, onları korkutmaktan başka bir şey yapmadığımıza ve böylece, aslında, karşı-devrimci bir rol oynadığımıza inanıyordu. Doğrusu, Vera İvanovna, yazılarında bundan hiç söz

etmiyordu ve özel görüşmelerde düşüncesini hiçbir zaman sonuna kadar dile getirmiyordu. Fakat, gene de O, buna içtenlikle inanıyordu. Bir doktrin adamı olarak kabul ettiği Paul ile (Axelrod ile) çatışmasının sebebi buydu. Gerçekte taktik meselelerin sınırları içinde Axelrod, ister istemez, sosyal-demokrasinin devrimci hegemonyasını savunuyordu. Fakat bu görüşü iletmeyi reddediyor ve kitleler harekete geçtikleri bir sırada sosyal sınıfların görüşünü benimseyip grupların ve dar çevrelerin dilini kullanmaktan vazgeçmeye yanaşmıyordu. Axelrod ile Lenin arasındaki uçurum bu noktada başlıyordu.

Lenin yurt dışına «genellikle» bir marksist olarak, «genellikle» bir devrimci edebiyat görevini yerine getirmek için, *Emeğin Kurtuluşu* Grubu'nun yirmi yıllık çalışmasına devam etmek için gelmedi. Hayır, Lenin gerçek bir önder olarak geldi; «genellikle» bir önder olarak değil, bütün benliğini saran ve damarlarında atan bu devrimin önderi olarak geldi. Bu devrimin fikirlerini ve örgütlenme cihazını mümkün en kısa zamanda hazırlamak için yurt dışına geldi. Onun amaca yönelik hem doludizgin hem disiplinli bu geriliminden bahsederken bunu, Lenin'in «son» zafere erişmek için çabaladığı anlamında belirtmiyorum; hayır böyle bir şey çok genel, çok boş bir cümle olurdu. Ben bu sözü, onun pratik bir amaç haline getirdiği somut, dolaysız anlamı içinde belirtiyorum; devrimin gelişini hızlandırmak ve onu zafere ulaştırmak. Lenin yurt dışındaki çalışmalarında Plehanov'la dirsek dirseğe bulunduğu, Almanların o çok ağırbaşlı deyimiyle, aralarındaki «uzaklık» ortadan kalktığı zaman, ona göre devrinin temel meselesinde, üstadından öğreneceği hemen hemen hiçbir şey bulunmadığını, ve hatta, şüpheci bir

erteleyiş içinde olan bu üstadın, nüfuzunu kullanarak kurtarıcı çalışmayı engelleyebileceğini ve kendisini en genç arkadaşlarından ayırabileceğini görebiliyordu. Yazı kurulunun niteliği üzerinde dikkatle durması, «yediler» ve «üçler» önerisinde bulunması, ve Lenin'in, devrimci teori meselelerinde Plehanov ve politik meselelerde de Martov üzerinde daima «üstünlük» sağlayacağı üçlü bir yönetimi gerçekleştirmek uğruna Plehanov'u *Emeğin Kurtuluşu* grubundan ayırmak için çaba sarfetmesi bundandır. Kişisel gruplaşmalar değişebiliyordu; fakat «bölünme», esas itibariyle, öylece duruyordu ve sonunda, ete kemiğe büründü, kanla yoğruldu.

II. Kongre'de, Lenin Plehanov'u kendinden yana çekti ama onu uzun zaman tutacağını ummuyordu; aynı zamanda Martov'u yitirdi, hem de ebediyen. Plehanov, II. Kongre'de gerçekten bir şeyler hissetti; Axelrod'un acı yakınmaları, ve onun Plehanov'la Lenin arasındaki ittifaktan duyduğu şaşkınlık karşısında! «hiç olmazsa, Robespiyer'ler bu mayadan yapılmıştır» demişti. Bu ilginç cümlenin basında yeralıp almadığını hatta parti içinde duyulup duyulmadığını bilmiyorum. Ama ben bu cümlenin gerçekten söylenmiş olduğunu garanti ederim, «Robespiyerler bu mayadan yapılmıştır!» Hatta daha başka birşeyden de yapılmıştır Jeorge Valentinoviç Plehanov! diye cevapladı Tarih. Ama gerçekte, tarihin bu cevabı Plehanov'un bilincinde çok geçmeden pas tuttu. Lenin'le bozuştu, tekrar şüpheciliğe ve zehirli iğnelemelere sarıldıysa da, bu iğnelemeler zamanla zehirlerini tükettiler.

Fakat «bölünme» olayında sadece Plehanov ve Eskiler sözkonusu değildi. İkinci Kongre'yle birlikte, hazırlık devresinin ilk safhası tamamlanıyordu sanki. Iskra örgütünün Kongre'de beklenmedik bir şekilde ikiye

bölünmesi, hemen hemen eşit iki kısma ayrılması, olgusu, ilk safhada bazı şeylerin sessizce geçiştirildiğini göstermektedir. Sınıf partisi, aydın radikalizminin kabuğunu henüz ancak delebiliyordu. Aydınları marksizme götüren akım henüz durmamıştı. Öğrencilerin hareketi, sol kanadıyla *Iskra*'ya değiyordu. Aydın gençlik arasında, özellikle yurt dışında *Iskra*'ya yardımcı olan birçok grup vardı. Bütün bunlar, hamdı, iyice olgunlaşmamıştı, ve çoğu durumlarda kararsızdı. *Iskra*'ya bağlı öğrenciler bir konferançıya o zaman şu soruyu soruyorlardı: «*Iskra*'lı bir kadın yoldaş bir deniz subayı ile evlenebilir mi?» II. Kongre'de sadece üç işçi vardı: onları da güçlükle getirebilmişlerdi. *Iskra*, bir yandan, bir profesyonel devrimciler kadrosunu toparlayıp eğitiyor ve gözüpek genç işçileri bayrağı altına çekiyordu. Öte yandan, önemli aydın grupları *Iskra*'ya katılmaktan başka bir şey yapmıyorlar ve kısa bir süre sonra birer «kurtuluş»cu kesiliyorlardı. Iskra, sadece kuruluş halindeki proleterya partisinin marksist organı olarak değil, solun en ucunda, keskin dilli bir siyasî mücadele organı olarak da başarı sağlamıştı. Aydınların en radikal unsurları, ilk atılımlarında, *Iskra*'nın bayrağı altında, hürriyet uğruna mücadele etmeyi kabul ediyorlardı. Bununla beraber, aydınların, proleter güçlere karşı, güvensizlik duymalarına yol açan ve vaktiyle «ekonomizm»de ifadesini bulan eğitici-ilerici anlayışı, kendi özünde hiçbir değişiklik olmaksızın, şimdi bir hayli içtenlikle, *Iskra*'nın rengine bürünmüştü. En sonunda, *Iskra*'nın parlak zaferi, gerçek fetihlerinden çok daha büyüktü. Lenin, II. Kongre'den önce bunu iyice anlamıştı, fakat, her halde, bunu, herkesten daha açık ve daha tam görüyordu. *Iskra*'nın bayrağı altında toplanan ve yazı kuru-

lunda da yansıyan oldukça çeşitli bu eğilimler içinde, bütün çetin görevleri, amansız çatışmaları ve sayısız kurbanları ile birlikte Lenin, istikbali tek başına temsil ediyordu. Uyanıklığı ve savaşçı süpheleri bundandı. Sembolik ifadesini üyelerinin partiye kabul edilmesi meselesinde bulan (tüzüğün birinci paragrafı) örgütlenme meselelerini açıkca ortaya koyması bundan ileri geliyordu.

Iskra'nın fikir alanındaki zaferlerinin meyvalarını devşirmeye hazırlanan II. Kongre'de daha uzlaşmaz, daha katı yeni bir düzenleme, yeni bir ayıklama çalışmasına Lenin'in girişmesi pek tabiidir. Kongre'nin yarısı kendisine karşıyken (yazı kurulunun diğer bütün üyeleri amansız ve kararlı hasımlar oldukları için Plehanov, sadece, az güvenilir, bir yarı müttefikti), böyle bir teşebbüse karar vermek için; bu şartlar içinde, yeni bir ayıklamaya gidilmesine karar vermek için sadece kendi davasına değil, kendi gücüne de olaganüstü bir inanç beslemek gerekiyordu.

Lenin bu inancı, kendi hakkındaki hükme, «üstadlar»la işbirliğinin ve anlaşmazlığın yakın fırtınalarının ve bölünme çatırdılarının ilk şimşeklerinin sonucu olan ve tecrübeyle doğrulanmış hükme borçludur.

Böyle bir işe girişmek ve bunu sonuna kadar götürmek için Lenin'in amaca yönelik o muazzam gerilimi gerekliydi. Lenin, yayın kirişini, yorulmak bilmeksizin, sonuna kadar, imkânsız denilen noktaya kadar geriyor ve aynı zamanda, eğilecek mi, kopacak mı diye parmağı ile usul usul yokluyordu.

— Bu yay bu kadar gerilmeye dayanamaz, kopar diye bağırıyorlardı dört bir yandan

— Kopmayacak diye cevaplıyordu usta okçu. Yayımız, kopmayan bu proleter maddeden yapılmıştır. Partinin kirişine gelince, onu alabildiğine germek gerek, çünkü ağır oku çok uzaklara fırlatmak zorundayız.

Ikinci Kısım

Ekim Çevresinde

İlk bölüm

EKİM'DEN ÖNCE

Lenin Petersburg'a gelmişti ve işçi mitinglerinde söz alıyor, savaş aleyhinde, geçici hükümet aleyhinde konuşuyordu. O sırada, Kanada'da, Amherst'de toplama kampında bulunduğum için haberi amerikan gazetelerinden öğrendim.

Toplama kampında enterne edilmiş alman tayfalar, adına haber bültenlerinde ilk defa rastlanan Lenin'e karşı hemen büyük bir ilgi duydular. Bütün bu insanlar, kendilerine hapisanenin kapılarını açacak olan savaşın sona ermesini endişeyle bekliyorlardı. Savaş aleyhinde yükselen her sese büyük bir dikkatle kulak veriyorlardı. O ana kadar, sadece Liebknecht'i tanımışlardı. Ama onlara, Liebecht'in satın alınmış olduğu söylenmişti çoğu zaman; şimdi, Lenin'i tanımaya başlıyorlardı. Zimmerwald ve Kiental dönemini anlatıyordum onlara. Lenin'in açıkca eyleme geçmesi içlerinden büyük bir kısmının Liebknecht'e inanmalarını sağlamıştı.

Yeni gelmiş ilk rus gazetelerini Finlandiya'dan geçerken gördüm: haberlerde Çeretelli'nin, Skobelev'in ve diğer «sosyalistlerin» geçici hükümete katıldıkları belirtiliyordu. Böylece, durum apaçık görünüyordu. Petersburg'a varışımın ikinci yada üçüncü günü Lenin'in *Nisan Tezleri*'ni öğrendim. Devrim için gerekli olan şey özellikle buydu. Lenin'in daha önce İsviçre'den yollamış olduğu *Devrimin İlk Safhası* adlı makalesini ancak daha sonra *Pravda*'da okudum. Devrim öncesi *Pravda*'nın karmakarışık ilk sayıları, siyasî yarar açısından büyük bir ilgiyle tekrar okunabilir ve okunmalıdır da: Lenin'in *Uzaktan Mektuplar*'ı, bu temel üzerinde var gücüyle yeşermektedir. Çok sakin bir dille kaleme alınmış, öğretici ve açıklayıcı bu makalesi, ilerde çözülüp genişlemek ve gelişmesi boyunca devrimin bütün özünü kapsamak üzere, kendi kedine sıkıca sarılmış muazzam bir çelik helezona benzetilebilir.

Gelişimden az sonra, *Pravda*'nın yazı kurulu üyeleriyle konuşmak hususunda Kamenev yoldaşla anlaştım. Bu ilk görüşme, sanırım, 5 yada 6 Mayıs günü oldu. Lenin'e, hiçbir şeyin beni *Nisan Tezleri*'nden ve onun Rusya'ya dönüşünden beri parti tarafından izlenen yoldan uzaklaştırmadığını söyledim; bir seçme yapmam gerekiyordu: ya şahsen, partinin bir örgütüne girmeliydim, ya da kendi örgütü içinde 3000 işçinin bulunduğu ve Utriski, Lunaçarski, Yoffe, Vladimirov, Manuylski, Karahan, Yureniev, Pozern, Litkens ve diğerleri gibi en değerli devrimci güçlerin ilişki kurdukları «Birlikçiler» takımını partiye çekmeliydim. O dönemde Antonov - Ovseenko partiye çoktan katılmıştı; sanırım, Sokolnikov da partiye girmişti.

Lenin her iki hususta da kesin hiçbir şey söylemedi. Her şeyden önce, bu şartlar içinde insanlara daha

somut bir şekilde yönelmek önemliydi. Lenin, Martov'la ya da yurtdışından yeni gelmiş enternasyonalci menşeviklerin bir kısmıyla, genellikle, her hangi bir işbirliği imkânını gözden uzak tutmuyordu. Aynı zamanda, bu çalışma boyunca «enternasyonalciler»le kurulacak ilişkilerin nasıl bir çözüme bağlanacağını görmek gerekiyordu.

Zımnî bir sözleşme gereğince, olayların tabiî gelişmesini zorlamaya kalkışmıyordum. Politikamız müşterekti. İşçi ve askerlerin mitinglerinde, gelişimin ilk gününden itibaren, şöyle diyordum: «Biz bolşevikler ve enternasyonalciler»; fakat konuşmada bu kelimeleri sık sık tekrarlayınca «ve» bağlacı gereksiz bir zorluk yarattığı için formulü kısaltarak «biz enternasyonalci bolşevikler» demeye başladım. Böylece, siyasî birleşme, örgütlerin birleşmesinden önce geliyordu (*).

Temmuz günlerine kadar, *Pravda*'nın yazı kurulunda, en kritik anlarda, iki üç kere bulundum. Bu ilk karşılaşmalarda, ve temmuz günlerinden sonra, Lenin, sakin ve yalın bir görünüş altında, derin derin düşünen ve son derece kararlı bir devrimci izlenimi veriyordu. Kerenski rejimi o dönemde çok güçlü görünüyordu. Bolşeviklik, «önemsiz bir avuç insandan» ibaretmiş gibiydi, bizzat parti yakın gelecekteki gücünün bilincine varmamıştı henüz. Ve aynı zamanda, Lenin, partiyi, en büyük görevlere doğru güven içinde götürüyordu.

İlk Sovyetler (şuralar) Kongresinde yaptığı konuşma, sosyalist-devrimci ve menşevik çoğunluk arasında

(*) N. N. SUHANOV, **Devrim hakkında Notlar**'ında Lenin'inkinden ayırdetmek için benim kişisel tutumumu «inşa ediyor», Ama Suhanov, özellikle «inşacı» olarak tanınmıştır.

endişe verici bir şaşkınlık yarattı. Bu adamın çok uzakları hedef aldığını belli belirsiz bir şekilde hissediyorlardı. Fakat onlar hedefi görmüyorlardı: küçük burjuva devrimciler birbirlerine soruyorlardı: Kim bu adam? Neyin nesi? Manyağın biri mi yoksa? ya da görülmemiş patlayıcı bir güce sahip bir mermi mi?

Lenin'in Sovyetler Kongresi'ndeki konuşması: 50 kapitalistin tutuklanması zaruretinden söz ettiği konuşma, kendisi bakımından, belki de pek «içaçıcı» olmadı. Ama bu konuşmanın olağanüstü bir anlamı vardı. Henüz her şeyi söylememiş, ve belki de istediği gibi söylememiş bir konuşmacı edasıyla kürsüden inerken sayıca nispeten az bolşevikler onu hafiften alkışladılar. Ve aynı zamanda, salonda olağanüstü bir hava esti. Herkesten pek farklı olmayan bu anlaşılmaz insana şaşkın şaşkın bakarlarken hepsi de o anda üzerlerinde devrimin rüzgârını hissettiler.

Kimdi? Neyin nesiydi? Petersburg'un devrim kokan topraklarında Lenin'in yaptığı ilk konuşma hakkında Plehanov, bir sayıklama bu diye yazmamış mıydı günlüğünde. Kitleler tarafından seçilmiş delegelerin hemen hepsi sosyalist devrimcilere ve menşeviklere bağlı değil miydi? Ve hatta, bolşevik çevrelerde, Lenin'in tutumu büyük bir hoşnutsuzluk yaratmamış mıydı?

Lenin, bir yandan, sadece burjuva liberalizmi ile değil, «millî savunma» taraftarlarının hepsiyle de bağların kesin olarak koparılmasını istiyordu. «Yeni, canlı realiteyi, kendi özgünlüğü içinde *inceleyecekleri* yerde, *ezberlenmiş* bir formülü yerli yersiz tekrarlayarak partimizin tarihinde birçok kere hazin bir rol oynamış olan» diye yazdığı (*) «bu eski bolşeviklere» karşı

(*) Lenin, **Toplu Eserleri**, cilt XIV, kısım I, S. 28

kendi partisi içinde mücadeleyi örgütlüyordu. Böylece, meselelerin derinine inmeyen bir gözlemci için, Lenin kendi partisini güçsüzleştiriyordu. Ama o, aynı zamanda, Sovyetler Kongresi'nde şöyle diyordu! «Hiçbir partinin, şu anda iktidarı ele geçirmeye razı olmayacağı doğru değildir; iktidarı ele geçirmeye gerçekten kararlı bir parti vardır, bu parti bizim partimizdir.» Kendilerini herkesten tecrit eden «bir avuç propagandacının» durumu ile temellerinden sarsılan uçsuz bucaksız bir ülkede iktidarın ele geçirilmesi gerektiğini açıkça iddia eden bu insan arasında muazzam bir çelişki yok muydu?

Ve Sovyetler Kongresi, bu garip adamın, küçük bir gazetede kısa makaleler yazan bu soğuk miyanenin ne istediğini, neyi umut edebileceğini gerçekten bilmiyordu.

Lenin, hakiki safdillere, safdillik gibi gelen muhteşem bir sadelikle, Sovyetler Kongresi'nde «partimiz, iktidarı bütün kapsamıyla ele geçirmeye hazırdır» deyince, herkesi bir gülmedir aldı. «Gülebildiğiniz kadar gülün» diye cevapladı Lenin. Atasözünü biliyordu: «Son gülen iyi güler». Lenin bu fransız atasözünü seviyordu, çünkü son gülenin kendisi olacağına iyice karar vermişti.

Söylediklerini ispatlamaya sakin sakin devam ediyordu: Başlangıçta, en ünlü elli ya da yüz milyoneri tutuklamak ve halka, bütün kapitalistler bizim için birer haydutturlar ve Tereçenko, Milyukov'dan daha değerli değildir, sadece daha budaladır demek gerekecektir. Ah! korkunç, merhametsiz bir safdillikle söylenen bu sözler... Kendisini zaman zaman hafifce alkışlayan Sovyet'in küçük bir kısmının temsilcisi bu adam, salondakilere «iktidardan korkuyor musunuz? O halde,

biz iktidarı ele geçirmeye hazırız» diyordu. Gülüyorlardı, şüphesiz, hoşgörüyle karışık ama gene de kaygılı bir gülüştü bu.

Lenin, ikinci konuşmasını yazarken son derece basit birkaç söz seçmişti; bir köylünün kendisine yazmış olduğu şeyi belirtiyordu; adamcağız, her yanından çatır çatır çatlasın diye burjuvaziye daha kuvvetle yüklenmek gerektiğine inanıyordu; savaş o zaman sona erecekti; fakat burjuvaziyi gözetmeye kalkıştın mı, işler sarpa sarabilir diyordu köylü.

Bu yalın söz, bu safdil konuşma, Lenin'in programının özü değil miydi? Gel de tut kendini. Kıskıs gülüyorlardı. Hoşgörü ve kaygıyla karışık gülüşmelerdi bunlar. Gerçekte, salt propaganda açısından ele alınmak istenirse, «burjuvaziyi çökertmek» sözünün pek etkisi olmaz. Ama bunu hayretle karşılayanlar, yeni zamanların burjuvazi üzerindeki ağır baskısının boğuk gürültüsünü Lenin'in şaşmaz bir kesinlikle duyduğunu ve burjuvazinin bu ağırlık altında «her yanından» çatırdayarak çökeceğini anlamıyorlardı.

Gerçekte, Lenin, mayısda Maklakov'a «bu yoksul işçiler ve köylüler ülkesi, Çernov ve Çeretelli'den bin misli ve biz bolşeviklerden de yüz misli soldadır» diye açıklarken yanılmamıştı.

Lenin'in taktiğinin asıl kaynağının bu noktada olduğunu farketmek gerekir. Lenin, demokrasinin henüz teşekkül etmiş, ama oldukça kırışmış kabuğu altında «yoksul işçiler ve köylüler ülkesinin» derinliklerine ulaşıyordu. Ve bu ülke devrimlerin en büyüğünü yapmaya hazırdı. Bununla beraber, bu niyetini siyasi alanda, gösteremiyordu henüz.

İşçiler ve köylüler adına konuşan partiler onları düpedüz aldatıyorlardı. Milyonlarca işçi ve köylü par-

timizi bilmiyorlardı henüz, onu keşfetmemişlerdi.

Partinin, onların eğilimlerini dile getirdiğini bilmiyorlardı. Ve partimiz de, kendi gerçek gücünü bilmiyordu henüz. Ve bunun içindir ki, işçilerle köylülerden «yüz misli sağdaydı». Toparlanmayı gerçekleştirmek gerekiyordu; partiye, ona ihtiyacıda olan milyonlarca insanı ve bu milyonlarca insanı da partiye göstermek gerekiyordu. Çok önde koşmaktan sakınmak, fakat geride kalmamak gerekiyordu. Sabırla ve inançla açıklamak gerekiyordu. Ve açıklanması gereken şey çok basitti:

«Kahrolsun on kapitalist bakan»

Menşevikler buna katılmıyorlarsa, kahrolsun menşevikler. Onlar kahkahalarla mı gülüyorlardı? Ama hep böyle gülemiyeceklerdi ki. Ve son güleŋ iyi gülerdi.

O zaman, cephede hazırlığı yapılan taarruz hakkında ivedilikle bir soru sorulmasını Sovyetler Kongresi'nden talep etmeyi önerdiğimi hatırlıyorum.

Lenin bu önerimi kabul etti, fakat önce, merkez komitesi'nin diğer üyeleriyle görüşmek istiyordu.

Kongre'nin ilk oturumunda, Kamanev yoldaş, Lenin tarafından acele hazırlanmış bir tasarı sundu, Bolşeviklerin, taarruz hakkındaki bildiri tasarısıydı bu. Bu belgenin saklanıp saklanmadığını bilmiyorum. Tasarı metni bilmediğim sebeblerden dolayı, Kongre tarafından uygun bulunmadı: Bolşeviklerle Enternasyonalciler bu görüşteydi. Bunu belirtmekle görevlendirmek istediğimiz Posern de bu metne karşı itirazla bulundu. Bunun üzerine benim kaleme aldığım bir başka metin okunup kabul edildi.

Yanılmıyorsam, bu müdahale, bu ilk Sovyetler Kongre'sinde bolşevik fraksiyona başkanlık eden ve

benim özellikle ilk defa kongre'de gördüğüm Sverdlov tarafından düzenlendi.

Hastalıklı bir insan izlenimi veren, kısa boyuna ve zayıf bünyesine rağmen Sverdlov, ağırbaşlılığı ve sakin enerjisiyle kişiliğini herkese kabul ettiriyordu. Tıpkı iyi işleyen bir motor gibi, sessizce ve hakçasına başkanlık ediyordu. Bu saygınlığı kazanmasının sırrı, şüphesiz, sadece başkanlık etmeyi bilmesi değil, salonda kimlerin bulunduğunu görmesi ve nereye varacağını iyice bilmesiydi.

Sverdlov, kendilerine soru sorduğu ve bazen azarladığı delegelerle, her oturumdan önce ayrı ayrı konuşuyordu. Daha oturum açılır açılmaz, tartışmaların nereye varacağını tastamam kestiriyordu. Fakat tartışılan meselede herhangi bir militanın tutumunun ne olacağını bilmek için ön-konuşmalar yapmak ihtiyacında değildi. Siyasi düşüncelerini açıkça kavradığı yoldaşların sayısı, bu dönemde partimize oranla, çok büyüktü. Sverdlov, doğuştan örgütleyici ve birleştiriciydi. Her siyasî mesele, her şeyden önce, örgütlenme açısından ona somut mahiyeti ile görünüyordu: Bir meseleyi, parti örgütü içindeki kişilerle gruplar arasındaki ilişkiler; ve örgütün bütünüyle kitleler arasındaki ilişkiler açısından görüyordu. Cebir formüllerinin içine doğrudan doğruya ve hemen hemen kendiliğinden rakamlar koyuyordu. Siyasî formüllerin, devrimci eylem sözkonusu olduğu ölçüde, çok önemli bir şekilde doğrulanmasını gerçekleştiriyordu.

İlk Sovyetler Kongresinin havası çok gergin olduğu için on haziran gösterisinden vazgeçilince ve Çeretelli Petrograd işçilerini silahsızlandırmak tehtidini savurunca, yazı kurulunda Kamenev yoldaşla ben, kısa bir görüşme yaptıktan sonra, Lenin'in önerisi üze-

rine, Merkez komitesinden icra komitesine bir bildiri taslağı kaleme aldım.

Bu görüşme sırasında Lenin, Çeretelli hakkında, onun son konuşması (11 haziran) ile ilgili olarak şunları söyledi:

— Herşeye rağmen Çeretelli bir devrimciydi. Yıllarca kaldı sürgünde! Şimdiyse, yaptıklarını tamamen inkâr ediyor.

Lenin'in bu sözünde hiçbir siyasî maksat yoktu: Vaktiyle büyük bir devrimci olan bir insanın hazin akıbeti hakkında hemen dile getirilen bir görüştü bu. Ses tonunda belli bir acıma ve hayıflanma vardı ama kısa ve kesin bir hüküm sözkonusuydu. Çünkü Lenin için, en ufak bir duygusallıktan ya da duygusal bir düşünceden daha iğrenç hiçbir şey olamazdı.

4 ve 5 tammuz günü Lenin'i (ve belki de Zinovyev'i) galiba Taurid sarayında gördüm. Taarruz geri püskürtülmüştü. Yöneticilerin Bolşeviklere duyduğu öfke son kertesine ulaşmıştı.

— Şimdi hepimizi kurşuna dizecekler diyordu Lenin. Bu, onlar için en iyi an olacak.

Lenin'in o zamanki esas düşüncesi şuydu; ricat etmek ve, gerektiği ölçüde, yeraltı eylemine geçmek. Lenin'in stratejisinin ani dönemeçlerinden biri bu oldu ve her zamanki gibi, şartların hızla değerlendirilmesine dayanıyordu.

Daha sonraları, Komünist Enternasyonal'in III kongresi döneminde Lenin bir gün şöyle demişti:

— Temmuzda birçok budalalık yaptık.

Bunu söylemekle, askerî harekâtın zamansız yapıldığını, sokak gösterilerinin, kendi kuvvetlerimize ve ülkenin büyüklüğüne oranla, çok saldırgan hallere büründüğünü belirtmek istiyordu.

İşin bizim için en ilginç yanı, Lenin'in 4 ve 5 temmuz günleri devrimin ve düşmanlarının tutumunu tam bir açıklıkla tanımlaması ve kendini düşmanların yerine koyarak, «onlar için» bizi kurşuna dizmenin en elverişli anın bu an olduğu sonucuna varmasıydı.

Neyseki, o zamanlar, düşmanlarımız, bu kadar kararlı hareket edecek güçte değillerdi. Birtakım hazırlıklarla, Perevertzev'in aldığı tedbirle yetindiler. Temmuz ayaklanmasından sonraki günlerde Lenin'i ele geçirebilselerdi eğer, ona, iki yıl sonra alman subaylarının, Liebknecht'e ve Rosa Luxemburg'da davrandıkları gibi davranacaklar, daha doğrusu, onların kendi subayları böyle davranacaklardı.

Sözünü ettiğim görüşmede, ortalıkta görünmemeye yada yeraltı eylemine geçmeye kesinlikle karar verilmedi. Kornilov isyanı, tedricen gelişiyordu. Ben iki üç gün daha boy gösterdim. Birçok parti ve örgüt toplantısında, «ne yapmalı» konusunda konuştum. Bolşeviklere karşı girişilen şiddet hareketi savuşturulamaz gibi görünüyordu. Menşevikler, kendilerinin yardımı ile yaratılmış bir durumdan, her bakımdan yararlanmaya çalışıyorlardı.

Taurid sarayının kitaplığında, sendika temsilcilerinin bir toplantısında konuştuğumu hatırlıyorum. Salonda topu topu yirmi otuz kişi vardı, bunların da hepsi «üst kademedendi». Menşevikler çoğunluktaydı. Bolşeviklerin alman militarizmine bağlı oldukları suçlamasını sendikaların protesto etmeleri gereğini belirttim. Bu toplantıda olup bitenler gözlerimin önünden belli belirsiz geçiyor fakat gerçekten tokatlanmak isteyen iki üç kişiyi çok iyi hatırlıyorum.

Bununla beraber terör yoğunlaşıyordu. Tutuklamalar yapılmıştı. Birkaç gün Larin yoldaşın lojmanın-

da saklandım. Sonra, sokağa çıkmaya başladım, Taurid sarayında göründüm ve çok geçmeden tutuklandım.

Ancak Kornilov isyanının en civcivli anında ve bolşeviklik dalgası hızla yükselirken serbest bırakıldım. Bu dönemde, «birlikçiler» partiye girmişlerdi bile. Sverdlov bana, hâlâ gizlenmekte olan Lenin'i görmemi teklif etti. Vladimir İlyiç'le buluşacağım «gizli» işçi lojmanına beni kimin götürdüğünü hatırlamıyorum.

Beni oraya götüren belki Rahia idi. İşçilerin düşünceleri hakkında, onların savaşa katılıp katılmayacakları, sonuna kadar gidip gitmeyecekleri, iktidarın ele geçirilip geçirilemeyeceği hakkında kendisine benim yanımda sorular yöneltiği Kalinin de bu lojmana gelmişti.

Lenin'in o zamanki iç dünyası neydi? kısaca nitelendirmek istenirse, gemlenmiş bir sabırsızlıkla, derin bir endişeden ibaret olduğu söylenebilir. Lenin, karar zamanın geldiğini açıkça görüyor ve parti üstkademelerinin, gerekli bütün talepleri arasında bir ayrım yapmasını bilmedikleri kanısına varıyordu. Lenin böyle düşünmekte haksız değildi. Merkez komitesinin tutumu ona çok pasif ve çok oyalayıcı bir tutum gibi görünüyordu.

Lenin, tekrar, açıkça eyleme dönmeyi, kendisi için mümkün görmüyordu, çünkü tutuklandığı takdirde bunun, partinin başlıca militanlarının bekleyiş içindeki tutumunu haklı göstermesinden, hatta güçlendirmesinden korkuyordu: böyle bir şey, son derece devrimci bir durumun yarattığı fırsatı, ister istemez, elden kaçırmamıza sebebi olurdu.

Bunun için, Vladimir İlyiç'in uyanık şüpheciliği, erteleyici her düşünce belirtisi her kararsızlık ve her

oyalayıcılık karşısındaki alınganlığı bu günlerde ve bu haftalarda son noktasına ulaştı. Derhal, düzenli bir ayaklanmanın gerçekleştirilmesini istiyordu: düşmanı ansızın bastırmak, iktidarı elinden almak gerekiyordu; gerisi gelirdi... Gene de, daha ayrıntılı anlatılmalıydı.

Tarihçi, Lenin'in Rusya'ya dönüşünü ve işçi kitleleriyle kurduğu teması kılı kırk yararcasına değerlendirmek zorunda kalacaktır.

1905 yılındaki kısa bir fasıla hesaba katılmazsa, Lenin 15 yıldan fazla bir zamanı yurt dışında geçirmişti. Onun gerçeklik duygusu, derin algı gücü, bu uzun dönem boyunca azalmak şöyle dursun, teorik düşüncenin ve yaratıcı hayal gücünün etkisiyle büsbütün artmıştı. Görüştüğü kişilerin anlattıklarına ve fırsat buldukça yaptığı gözlemlere dayanarak, bütünü ortaya çıkarıyor ve onu yerli yerine oturtuyordu.

Bununla beraber, tarihî rolünü yerine getirecek derecede olgunlaştığı ve geliştiği dönemi yurt dışında geçirmişti. Petersburg'a vardığında, bütün sosyal tecrübenin özetlendiği hazır genellemeleri beraberinde getiriyordu. Rusya'ya ayak basar basmaz sosyal devrim parolasını ortaya atıyordu. Fakat ancak Rusya'daki uyanık emekçi kitlelerle yüzyüze gelincedir ki yıllar boyu tekrar tekrar gözden geçirilmiş, üzerinde durulmuş bütün bir düşünceler birikiminin doğrulanması başladı.

Formüller bu denemeden geçtiler. Daha doğrusu, ancak Rusya'da, Petrograd'dadır ki, somut, günlük, inkâr edilemez bir muhtevaya büründüler ve bundan dolayı, karşı konulamaz bir güç kazandılar.

Artık, bütünün perspektifini az çok tesadüfü modellere göre, yerli yerine oturtmak sözkonusu değildi.

Bu bütün, devrimin gür sesleriyle kendi gerçekliğini apaçık ortaya koyuyordu.

Lenin, uyanan kitlelerin henüz bir kaos halindeki uğultusunu ne dereceye kadar duyurabileceğini ilk defa o zaman gösterdi ve kendisi bunu, belki, ilk defa hissetti. Şubat Devrimi'nin yönetici partilerindeki farelerin ordan oraya koşuşmalarını, ne kadar derin bir tiksintiyle gözlemliyordu. Şubat Devrimi'nin resmî Rusya'sını nitelendiren her şeyi: miyopluğunu, gülünç hayranlığını, laf ebeliğini tiksintiyle seyrediyordu!

Sahneyi örten demokratik dekorların altında başka olayların gürültüsünü duyuyordu. Şüpheciler, giriştiği işin büyük güçlüklerini burjuva kamuoyunun seferber edildiğini, küçük burjuvazinin ilk kuvvetlerinin hazır olduğunu kendisine bildirdikleri zaman dişlerini sıkıyor, şakakları daha hızlı atıyordu. Bu hal, onun şüphecilere, haklarında düşündüklerini açıkça söylememek için kendini tuttuğunu gösteriyordu.

Güçlükleri herkesten daha iyi görüp anlıyordu fakat birikmiş ve şimdi bütün engelleri devirmek için muazzam bir atılım içinde olan dev tarihî güçleri, elle dokunurcasına, adamakıllı hissediyordu.

Her şeyden önce, rus işçisini, 1905 tecrübesini henüz unutmamış, olan işçi sınıfını: savaş okulundan geçmiş, bunun yarattığı hayal kırıklıklarını tatmış, millî savunmanın iki yüzlülüğünü, aldatmacalarını denemiş ve şimdi, en büyük fedakârlıklara katlanmaya, inanılmaz güçlükleri göze almaya hazır ve sayıca son derece artmış olan bu sınıfı görüyor, ona kulak veriyor ve onu hissediyordu.

Sebepsiz ve boşuna girişilen üç yıllık şeytanî bir kıyımın sersemlettiği askerin: devrimin gökgürültüleriyle uyanmış ve bütün aptalca fedakârlıkların, bü-

tün horgörülmelerin, hareketlerin öcünü, hiçbir şeyi affetmiyecek kin dolu bir patlayışla almaya hazırlanan askerin ne düşündüğünü hissediyordu.

Yüzyıllardır devam eden bir servajın zincirlerini hâlâ sürükleyen ve şimdi, savaşın şiddetli sarsıntısı sayesinde, bütün zalimlerden, kölecilerden; senyörlerden, korkunç amansız bir öc almanın mümkün olduğunu ilk defa farkeden köylünün içdünyasını biliyordu.

Köylü (mujik) Çernov'un boş sözleri ile, onun büyük bir tarım devriminden ibaret «yutturmacası» arasında bocalayıp durduğu için, neye karar vereceğini bilmeksizin hâlâ yerinde sayıyordu.

Asker, yurtseverlikle, asker kaçaklığı arasında bir seçme yapmak durumunda kaldığı için, hâlâ kararsızdı.

İşçiler, Çeretelli'nin son konuşmalarını güvensizlik içinde ve düşmanca dinliyordu.

Cronstad savaş gemilerinin kazanlarındaki buhar, sabırsız bir gürültüyle yükseliyordu artık. Çelik bıçaklar gibi bilenmiş işçilerin kinlerini ve köylünün yıllanmış öfkesini bağrında taşıyan ve korkunç kıyımın ateşinde kavrulmuş deniz askeri, zulmün her türlüsünü: sınıf zulmünü bürokrasinin ve ordunun zulmünü temsil edenleri denize döküyordu.

Şubat devrimi hızla ilerliyordu. Çarlık rejiminden kalan parçalar, bir kurtarıcılar koalisyonu tarafından toplanmıştı, bunları gerip birbirlerine ekliyerek minnacık bir demokratik meşrutiyet yelkeni yapılıyordu.

Fakat, bunun altında herşey kaynayıp fokurduyordu, yıllardır birikmiş bütün kinler kendilerine bir yol arıyorlardı: kır bekçisine, semt komiserine, polis şetefeciye, mülk sahibine, asalaklara, «beyaz elli» insafine, kadastro şefine, zabıta memuruna, fabrikatöre,

na, despota duyulan bir kindi bu; böylece, tarihin gördüğü devrimci patlamaların en büyüğü hazırlanıyordu.

İşte, yurt dışında geçen uzun bir zamandan sonra, devrim spazmlarıyla sarsılan ülkesine dönünce Lenin'in apaçık ve mutlak bir kesinlikle görüp işittiği, bütün benliğinde duyduğu şey buydu.

«Budalalar, kendini beğenmişler, ahmaklar, sizler tarihin, sonradan görme demokratçıkların asil liberallerle senli benli oldukları, dünkü düztabanların taşralı avukatçıkların Alteslerin narin ellerini nazikçe öpmeyi öğrendikleri salonlarda yapıldığını sanıyorsunuz. Budalalar! Kendini beğenmişler! Ahmaklar!

«Tarih, sayıklama nöbetine, tutulmuş, savaş sarhoşluğuna kapılmış askerin süngüsünü subayın karnına sapladığı, ve sonra, bir vagonun tamponlarına asılarak, ateşe vermek ve devrim bayrağını mülk sahibinin çatısına dikmek için kendi köyüne kaçtığı siperlerde yapılmaktadır.

Bu barbarlık sizin gönlünüze göre değil mi? Gücenmeyin diye cevaplıyor tarih: dünyanın en güzel kızı bile ancak kendisinde bulunan şeyi verebilir. Şimdi olanlar, daha önce yapılanların sonucudur. Sizler tarihin, «işbirliği komisyonlarınızda» yapıldığını mı sanıyorsunuz? Budalalık, çocukluk, hayalcilik, ahmaklık derler buna.

«İyice öğrenin şunu: tarih, bu sefer, kendi hazırlıklarına laboratuvar olarak sabık çarın sabık metresi, balerin Çeşinskoya'nın sarayını seçti. Sizin bütün lüksünüzün tasviyesini; monarşik bürokratik, aristokratik ve burjuva petrograd'ınızın rezil sonunu, eski Rusya'nın sembolü olan bu sarayda hazırlıyor. Kalabalıklar, fabrikaların delegeleri, siperlerden yaya gelmiş

millet vekilleri bit içindeki yoksul insanlar sabık imparatorluk balerinin bu konağında toplanıyorlar ve yeni parolayı, mukadder sözleri ülkenin dört bir yanına bu saraydan yayıyorlar»

Devrimin acınası bakanları tartışıyorlar ve sarayı asıl sahibine nasıl geri vereceklerini birbirlerine soruyorlardı. Burjuva gazeteciler, sosyalist-devrimciler, menşevikler, çürük dişlerini gıcırdatıyorlar, Lenin'in, Keşinska sarayının balkonundan sosyal devrimin parolalarını dile getirmesinden yakınıyorlardı. Ama bu gecikmiş çabalar, ne Lenin'in eski Rusya'ya karşı duyduğu kini artırabiliyor ne de onun intikam duygusunu perçinleyebiliyordu: çünkü Lenin'in kini de intikam duygusu da en son noktasına ulaşmıştı. Keşinskoya Sarayının balkonunda dimdik duran Lenin, iki ay sonra, bir değirmende saklanacak olan ve birkaç hafta sonra, Halk Komiserleri Konseyi başkanlığını yapacak olan aynı Lenin'di.

Lenin, göze alınacak muazzam atılıma karşı parti içinde, —başlangıçta siyasî olmaktan çok psikolojik— bir muhafazakâr direnmenin meydana geldiğini de görüyordu.

Lenin, partinin bazı yöneticilerinin eğilimleri ile işçi kitlelerinin psikolojisi arasında gitgide beliren farklılıkları endişeyle izliyordu.

Silahlı ayaklanma formülünün merkez komitesi tarafından kabul edilmiş olmasını, Lenin bir an için bile, yeterli görmedi. Sözlerden eyleme geçmenin ne kadar güç olduğunu biliyordu. Vargücüyle elindeki bütün imkânlarla, partiyi kitlelerin, parti Merkez Komitesini de alt kademelerin baskısı altına sokmaya çalışıyordu.

Saklandığı yere yoldaşları çağırtıyor bilgi ediniyor,

edindiği bilgilerin doğruluğunu araştırıyor, sorular soruyor, şiarlarını, dolaylı yollardan, parti içinde yayıyor, parti başkanlarını, harekete geçmek ve sonuna kadar gitmek zaruretine inandırmak için bu şiarların alt kademelerde yer etmesine uğraşıyordu.

Lenin'in bu dönemdeki tutumunu anlamak için şunu iyice görmek gerekir: Vladimir İlyiç, kitlelerin devrime kesin kararlı olduklarına sarsılmaz bir inanç besliyordu, devrimin kitleler tarafından yapılabileceğine inanıyordu: fakat parti genel kurmayına aynı güveni duymuyordu.

Bununla beraber, kaybedilecek vakit olmadığını açıkça anlıyordu. Devrimci bir durumu, parti bundan yararlanmaya hazır olacağı ana kadar dilediği gibi muhafaza etmek imkânsızdır. Bunu, şu sıralarda, meselâ Almanya'da gördük. Son olarak da, İktidarı ekimde ele geçirmediğimiz takdirde iki üç ay sonra ele geçireceğimiz görüşü dile getirildi. Büyük bir hata bu! İktidarı ekimde ele geçirmemiş olsaydık, bir daha iktidara asla gelemezdik. Ekim arefesinde, gücümüz partimizin, *bu partinin,* başkalarının yapamadığı şeyi yapacağına inanan kitlelerin sayısının durmadan artmasıydı. Eğer, o anda, kitleler, tereddüt ettiğimizi, savsakladığımızı farketselerdi, eylemlerimizin söylediklerimize uymadığını görselerdi, tıpkı sosyalist-devrimcilerden ve menşeviklerden uzaklaştıkları gibi, bizi de iki üç ay içinde terkederlerdi. Burjuva, toparlanma fırsatını bulur, barış anlaşmasını imzalamak için bundan yararlanırdı. Kuvvetlerarası ilişkiler kökten değişir ve proletaryanın hükümet darbesi, belirsiz bir tarihe ertelenmiş olurdu. İşte, Lenin'in iyice anladığı, hissettiği, kavradığı şey buydu. Kaygılanması, güvensizliği bundandı.. Devrimi kurtuluşa götüren ısrarlı

çabasının sebebi buydu.

Ekim günleri boyunca parti içinde patlak veren anlaşmazlıklar, devrimin çeşitli safhalarında daha önce de görülmüştü.

Her şeyden önce ilkelerin suçlandığı fakat tartışmanın, henüz sakin teori alanında kaldığı ilk çatışma, Lenin'in Rusya'ya dönüşünden hemen sonra, tezleri konusunda oldu.

Derin bir şok yaratan ikinci çatışma, 20 nisan silahlı gösterisi vesilesiyle meydana geldi.

Üçüncüsü 10 haziran silahlı gösteri denemesi konusunda oldu; «Ilımlılar», Lenin'in, bir ayaklanma görünüşünde silahlı bir gösteri düzenleyerek kendilerini engellemek istediği görüşündeydiler.

Sonraki çatışma daha da şiddetli oldu: temmuz sonlarında patlak verdi. Anlaşmazlıklar basına yansıdı.

İç mücadelenin gelişmesindeki bir sonraki safha, «parlamento öncesi» meselesi şeklinde ortaya çıktı.

Bu sefer, parti içinde, iki grup açıkça çatıştılar. O sırada oturumlardaki tartışmaların tutanağa geçirilip geçirilmediği, geçirildiyse, bunların saklanıp saklanmadığı hakkında hiçbir şey bilmiyorum. Fakat tartışmalar hiç şüphesiz, olağanüstü bir ilgi uyandırdı. İki eğilim! İktidarın ele geçirilmesini isteyen eğilim ile, kurucu Meclis'te muhalefete geçilmesini öneren eğilim, tam bir açıklıkla belirdi. «Ön - parlamento»nun boykot edilmesini isteyenler azınlıkta kaldılar fakat bunlar çoğunluktan, sayıca pek aşağı değildiler.

Fraksiyon içinde yapılan tartışmalara ve alınan karara, Lenin, saklandığı yerden, Merkez Komitesi'ne yolladığı bir mektupla hemen cevap verdi.

Lenin'in, «Bulyugin Dumasını» yani Kerensky ile

Çeretelli'yi boykot edenleri hararetli bir dille desteklediği bu mektubuna, *Toplu Eserleri*'nin *XIV*. cildinin ikinci kısmında rastlamadım.

Bu son derece değerli belge, saklandı mı?

Ayaklanmayı gerektiren ve isyanın tarihini tespit eden tutumun kesinlikle kabulünün sözkonusu olduğu Ekim arefesinde anlaşmazlıklar son noktasına ulaştı.

Ve nihayet, 25 ekim Hükümet darbesinden sonra, anlaşmazlıklar, diğer sosyalist partilerle koalisyona gidilmesi konusunda daha da keskinleşti.

Lenin'in 20 nisan 10 haziran, ve temmuz günleri arefesinde oynadığı rolü bütün somut ayrıntılarıyla yerli yerine oturtmak son derece ilginç olacaktır. Lenin,

— Temmuzda, birçok budalalık yaptık, diyordu daha sonraları; ve bunu özel konuşmalarında söylüyordu. Almanya 21 mart olayları hakkında Alman heyeti tarafından düzenlenen bir konferansta da aynı şeyi tekrarladığını hatırlıyorum.

O halde, bu «budalalıklar» neden ibaretti?

Bir uygulamada aşırılığa kaçmaktan yada bir keşif harekâtında çok ileri gitmekten ibaretti.

Arasıra bu keşif harekâtını gerçekleştirmek gerekiyordu. Aksi halde, kitlelerle teması kaybedebilirdik. Fakat öte yandan, etkin bir keşif harekâtının bazen, ister istemez genel bir çarpışmaya dönüştüğü bilinmektedir.

Böyle birşey az daha temmuzda meydana gelecekti. Neyse ki, tam zamanında ricat edildi. Ve düşman, o günlerde, üstünlüklerinden sonuna kadar yararlanmayı göze alamadı. Göze alamayışı bir tesadüf değildi: Kerenski rejimi, özü bakımından, savsaklayıcı bir rejimdi; ve «kerenski'ciliğin» korkaklığı, kornilov macerasını büsbütün felçe uğratıyordu.

İlk bölüm

HÜKÜMET DARBESİ

II. Sovyetler Kongresinin, ısrarlarımız üzerine, «Demokratik Konferans»ın sonunda yani 25 ekimde açılması kararlaştırıldı.

Sadece işçi mahallelerinde değil, kışlalarda da her an durmadan artan heyecan ve psikolojik gerilimden dolayı, Petrograd garnizonunun dikkatini özellikle bu tarih üzerine çekmek, amaçlarımız bakımından bize daha uygun görünüyordu. Çünkü bu tarih, işçilerle askerî birlikler, gerektiği gibi hazırlandıktan sonra, Kongre'yi desteklerken, Sovyetler Kongresi'nin, iktidar meselesini belirleyeceği gün olarak seçilmişti.

Aslında, stratejimiz, taarruz stratejisiydi: iktidara hücum için ilerliyorduk, fakat harekâtımızın ana teması şuydu: düşmanlarımız Sovyetler Kongresi'ni dağıtmaya hazırlandığından, onlara amansız bir karşılık vermekti.

Bütün bu plan, her yerde aynı seviyeye yükselen ve düşmana hiç aman vermeyen devrimci birikime dayanıyordu. En gerici birlikler, durumumuzun en kötü olduğu anda (bile), tarafsızlıklarını koruyacaklardı.

Bu şartlar içinde, hükümetin Petrograd sovyetine karşı girişeceği en ufak bir hareket, bize, birdenbire kesin bir üstünlük sağlayacaktı.

Bununla beraber, Lenin, düşmanın, şüphesiz pek kalabalık olmayan ama savaşmaya kararlı karşı-devrimci birlikleri sevkedecek ve bizi ansızın bastırmanın avantajlarından yararlanarak harekete geçecek vakti bulmasından korkuyordu. Partiyi ve Sovyetleri ansızın bastıran düşman, devrimi öndersiz bırakabilecek, ve sonra, onu gitgide güçsüzleştirebilecekti. Lenin:

— Artık beklememeliyiz, ertelemek imkânsız diye tekrarlıyordu.

Merkez Komitesi'nin ünlü gece toplantısı, eylül sonunda, ya da ekim başında Suhanov'un lojmanında bu şartlar içinde yapıldı.

Lenin bu toplantıya geldi, bu sefer, şüphelere, güçlüklere, pasifliğe, savsaklamaya yer vermeyen bir karar aldırtmayı aklına iyice koymuştu.

Bununla beraber, silahlı ayaklanmaya karşı olanlara hücum etmeden önce. ayaklanmayı II. Sovyetler Kongresi'ne bağlı olarak kararlaştıranlar üzerinde bir baskı kurmak istedi ilkin «Ayaklanmanın 25 ekimde başlamasını kararlaştırdığımızı» biri ona söyledi.

Devrim yolunun, «ön - parlamento» ve kurucu Meclis'te «güçlü» bir bolşevik muhalefet yönünde olduğunu belirten yoldaşlara karşı bu cümleyi birçok kere tekrarlamıştım.

«Çoğunluğu bolşeviklerden oluşan Sovyetler Kong-

resi, iktidarı ele geçirmezse, bunun cezasını sadece bolşevizim çekecektir, diyordum. O zaman, kurucu Meclis, toplantıya çağrılmayacak. Herşey olup bittikten sonra, çoğunluğun önceden sağlandığı Sovyetler Kongresi'ni 25 ekimde başlatmakla, iktidarı en geç, 25 ekimde ele geçirmeye kalkışacağımızı açıkça belirtmiş olacağız»

Vladimir İlyiç bu tarihe şiddetle itiraz etti. II. Sovyetler Kongresi'nin meselesi beni hiç ilgilendirmez diyordu: bunun ne önemi olabilir ki? Kongre yapılabilecek mi bakalım? Kongre'nin toplandığını farzetsek bile ne yapabilecektir ki? İktidarı ele geçirmek gerek, yoksa Sovyetler Kongresi'ni dert edinmek değil. Ayaklanmayı hangi gün yapacağımızı düşmana bildirmek gülünçtü, saçmaydı. 25 ekim tarihi, niyetlerimizi gizlememize yarayabilirdi ama ayaklanmayı, Sovyetler Kongresi'nden bağımsız olarak, daha önce gerçekleştirmemiz gerekirdi. Parti, İktidarı silah yoluyla ele geçirmeliydi. Sovyetler Kongresi sonra da halledilirdi. Derhal eyleme geçilmeliydi.

Lenin, hepimizi kurşuna dizilmiş olarak «göreceği» düşüncesine kapıldığı temmuz günlerinde olduğu gibi, düşmanın durumunu şimdi bütün ayrıntılarıyla tasarlıyor ve burjuvazinin, bize silahlı bir baskın vererek, devrimi parçalayıp bozguna uğratmasının, kendi açısından, çok iyi olacağı sonucuna varıyordu. Temmuzda olduğu gibi, Lenin, düşmanın sezgi gücünü, kararlılığını, ve belki, maddî imkânlarını da gözünde çok büyütüyordu. Bir bakıma, düşmanın gücünü, tamamen doğru bir taktik açısından, bile bile abartıyordu: düşmanın gücünü abartmakla, partinin savaşma gücünü arttırmak niyetindeydi.

Bununla beraber, parti, iktidarı, Sovyet'den ba-

ğımsız olarak ve ona sırt çevirerek, ele geçirebilecek güçte değildi. Böyle bir şeyi ummak hata olurdu ve bunun sonuçları işçilerin tutumunu etkileyebilir ve Petrograd garnizonu açısından son derece zararlı olabilirdi. Askerler, Milletvekilleri Sovyeti'ni, ve onun seksiyonunu tanıyorlardı. Parti'yi ancak sovyet aracılığıyla tanıyorlardı. Eğer ayaklanma, sovyet'e dayanmaksızın, onunla ilişki kurmaksızın, onun ağırlığı olmaksızın, gerçekleştirilseydi ve ayaklanmanın, Sovyetler iktidarı uğruna verilen mücadelenin bir sonucu olduğu herkesin gözleri önünde açık seçik belirmeseydi, bu, garnizonda çok tehlikeli bir kargaşalık yaratabilirdi. Petrograd'da, mahallî Sovyet'in yanısıra, eski Panrus Merkez İcra Komitesinin bulunduğu ve bu komiteyi sosyalist-devrimcilerle menşviklerin yönettiğini unutmamak gerekiyordu. Bu komitenin karşısına ancak Sovyetler kongresi ile çıkılabilirdi.

En sonunda, Merkez Komitesinde üç grup belirdi: iktidarın ele geçirilmesine karşı olanlar: mevcut durumdan dolayı. bunlar «bütün iktidar Sovyetlerindir» şiarından vazgeçmek zorunda kalmıştı; ayaklanmanın, sovyetlerden bağımsız olarak, derhal örgütlenmesini talep eden Lenin; ve ayaklanmanın II. Sovyetler Kongresi ile sıkı bir işbirliği içinde olmasını ve dolayısiyle, bu ikisinin birlikteliğinin sağlanmasını gerekli gören son grup. Lenin:

«Her halde, iktidarın ele geçirilmesi, Sovyetler kongresi'nden önce gerçekleştirilmelidir diye ısrar ediyordu; aksi halde, bizi darmadağın ederler ve hiçbir kongreyi toplantıya çağıramazsınız»

Nihayet, ayaklanmanın, en geç 15 ekimde yapılması konusunda bir karar önerildi. 15 ekim tarihinin, hemen hemen hiçbir tartışmaya yol açmadığını hatırlıyo-

rum. Tespit edilen günün, sadece nisbî bir değeri olduğunu, olayların akışına göre, biraz yakın ya da uzak bir tarihte harekete geçileceğini herkes anlıyordu. Ama çok uzun bir süre söz konusu değildi. Mümkün olduğu kadar yakın bir tarihin gerektiği gün gibi açıktı.

Merkez Komitesi toplantılarındaki başlıca tartışmaların amacı, genellikle, silahlı ayaklanmaya muhalefet eden komite üyeleriyle mücadele etmekti. Lenin'in, bu son toplantıda şu konularda yaptığı üç ya da dört konuşmayı buraya aktarmıyorum: İktidarı almamız gerekiyor muydu? İktidarı ele geçirmenin zamanı mıydı? İktidarı ele geçirdiğimiz takdirde, devam ettirebilecek miydik?

Lenin o dönemde, ve daha sonra aynı konularda birçok makale ya da broşür yazmıştı. Toplantıdaki konuşmalarında geliştirdiği fikirler, şüphesiz, makalelerindekinin aynıydı, fakat, bu kitapta anlatılması, aktarılması güç olan şey, muhalefet edenlere, bocalayanlara, kararsızlara kendi düşüncesini, iradesini, güvenini, cesaretini aşılamaktan ileri gelen bu hazırlıksız konuşmalarının havasıydı. Çünkü, nihayet, o sırada karar verilen şey, bizzat devrimin kaderiydi!..

Toplantı gecenin geç vaktinde sona erdi. Herkes kendini, bir ameliyat geçirmiş gibi hissediyordu. Bu toplantıya katılmış olanların bir kısmı (ki aralarında ben de vardım) Suhanov'un lojmanında sabahladık.

Olayların sonraki gelişmesinin, bilindiği gibi, bize büyük bir yardımı dokundu. Petrograd garnizonunu boşaltmak için girişilen teşebbüs, Devrimci Savaş Komitesi'nin kurulmasına yol açtı. Böylece, ayaklanma hazırlığını, Sovyet'in nüfuzunu kullanarak meşru göstermek ve davamızı, bütün Petrograd garnizonunun

varlığını ilgilendiren bir meseleye bağlamak imkânını elde etmiş olduk.

Merkez Komitesinin yukarda anlatılan toplantısı ile 25 ekim tarihi arasında geçen süre içinde Vladimir İlyiç ile sadece bir kere görüştüğümü hatırlıyorum; gene de belli belirsiz bir hatırlama bu; ne zaman görüşmüştük? Şüphesiz 15 ekim ile 20 ekim arasında. Petrograd Sovyeti'nin bir toplantısında yaptığım bir konuşmanın «savunucu» niteliği hakkında Lenin'in ne düşündüğünü merak ediyordum: 22 ekimde («Petrograd Sovyet'i günleri») bizim tarafımızdan silahlı bir ayaklanma yapılacağı hakkındaki söylentilerin aslı olmadığını belirtmiş ve her taarruza bir karşı-taarruzla karşılık vereceğimizi ve bu yolda sonuna kadar kararlı olduğumuzu hatırlatmıştım. Bu görüşmemiz boyunca Vladimir İlyiç'in daha sakin, daha emin, hatta daha az şüpheci olduğumu hatırlıyorum. Konuşmamın açıkça görülen savunucu niteliği hakkında hiç bir şey söylemedi, aksine, bu konuşmanın, düşmanın uyanıklığını köreltecek bir nitelik taşıdığını belirtti.

Bununla beraber, arasıra başını iki yana sallayarak:

— Bizi uyarmıyacaklar mı? Bize ansızın hücum etmiyecekler mi? diye soruyordu.

Her şeyin hemen hemen tıkırında gideceğini söyledim.

Bu konuşma boyunca, hiç değilse, görüşmenin bir kısmı boyunca, yanılmıyorsam, Stalin yoldaş da vardı. Belki de iki konuşmayı burada birbirine karıştırıyorum. Genellikle, şöyle söylemem gerekir: hükümet darbesinden hemen önceki günlerde kafam hep anılarla dolu olduğu için, bu anılar arasında bir ayrım yapmam ve bunları yerli yerine oturtmam çok güç.

Lenin'i, 25 ekimde, büyük olayın gerçekleştiği günde, Smolni'de tekrar görecektim. Saat kaçta? Hiçbir fikrim yok bu konuda, her halde, akşama doğru. Petrograd silahlı kuvvetleri kurmay heyeti ile yaptığımız konuşmalarla ilgili cansıkıcı bir soru sorduğunu çok iyi hatırlıyorum. Gazetelerin yazdıklarına göre, konuşmalar uygun sonuca yaklaşıyordu.

— Bir uzlaşmaya mı gidiyorsunuz diye sordu Lenin, ve bakışları ciğerimizi okuyordu.

Bu güven verici haberi, gazetelere bile bile verdiğimizi, bunun, genel çarpışmanın başlayacağı sırada bir savaş hilesinden başka bir şey olmadığını söyledim.

— Ha! anladım, *çok güzel!* diye sevinçle bağırdı Lenin, neşesi yerine geldiği için, ellerini oğuşturarak odayı arşınlamaya başladı.

— Evet, *çok güzel!*

Lenin, savaş hilelerini, genellikle, severdi. Düşmanı aldatmak, onu enayi yerine koymak, hayal edilebilecek şeylerin en güzeli değil miydi?

Fakat, o durumda, hilenin, çok güzel bir önemi vardı: kesin eylemin tam göbeğinde olduğumuz anlamına geliyordu. Askerî harekâtın ne derece ilerlemiş olduğunu, şimdi şehirde birçok önemli noktayı tuttuğumuzu kendisine belirttim.

Vladimir İlyiç, bir gün önce basılmış bir afişi farketti (ya da belki ben gösterdim) afişte, hükümet darbesi boyunca kim yağmaya kalkışırsa oracıkta kurşuna dizileceği belirtiliyordu.

İlk anda, Lenin, duraladı, sanırım, bir şüphe kaplamıştı içini. Fakat sonra.

— İyi, çok güzel! dedi.

Büyük işin bütün bu küçük ayrıntıları üzerine he-

men atılıyordu. Ona göre, bu sefer ileri sürülen deliller tartışılamazdı, karar verilmişti, geriye dönülemezdi artık.

aPrti'nin ve Sovyetler'in gazetesinin yayınlanmasını sağlamak için, Pavlovski alayının bir bölüğünü yazılı bir emirle çağırttığımı söylediğimde Lenin'in yüzünde beliren derin ifadeyi hatırlıyorum.

— Peki, bölük geldi mi?

— Hem de nasıl

— Gazeteler hazırlanıyor mu?

— Evet, işler yolunda.

Lenin coşmuştu, gülüşlerinden belli oluyordu bu: ellerini oğuşturuyordu. Sonra, kendi içine kapandı, bir süre düşündü ve.

— Demek ki, işler bu şekilde de yapılabiliyormuş, yeter ki iktidarı ele geçirebilelim...

İktidarı, bir ayaklanmayla almaktan vazgeçmek fikrini, onun sadece bu anda, kesinlikle kabul ettiğini anladım.

Lenin, ancak 25 ekim akşamı sakinleşti ve olayların gelişme seyrini ancak bu akşam kesinlikle onayladı. «Sakinleşti» diyorum, ama bu, ayaklanmanın gelişmesine bağlı irili ufaklı, bir sürü somut mesele hakkında hemen tekrar endişelenmek içindi.

— Acaba, bunu şöyle mi yapsaydınız? Bunu şöyle yapmak daha iyi olmaz mı? Keşki şunlara başvursaydık...

Bu bitmez tükenmez sorular ve öneriler arasında, görünüşte, hiçbir bağlantı yoktu, ama bunların hepsi de, ayaklanmayı bütünlüğü içinde kavrayan yoğun bir fikrî çalışmanın sonucuydu.

Bir devrimin olayları içinde nefesini iyi kullanmak gerekir. Gerici güçler parçalanıp dağılırken, dalgalar

karşı konulmaz bir şekilde yükselince, isyancı kuvvetler kendiliğinden artınca, insan kendini olayların akışına kaptırmaktan alıkoyamaz. Ani bir başarı, bir yenilgi kadar ektiler insanı.

Olayların akışını gözden yitirmemek gerekir: insan, her yeni başarıdan sonra, hiçbir şeye erişilemedi henüz, hiçbir şey garanti değil, diyebilmelidir kendi kendine. Kesin zaferden beş dakika önce, harekâtı, çarpışmaların başlamasından beş dakika önceki kadar uyanıklıkla, hareketlilikle, yoğunlukla yönetebilmelidir; zaferden beş dakika sonra, ilk alkışlar duyulmadan önce, zafer henüz sağlanmadı, bir dakika bile kaybetmemek gerek diyebilmeliyiz. İşte Lenin'in hareket tarzı, davranışı, metodu buydu; onun siyasî karakterinin, devrimci düşüncesinin organik özü budur.

Dan'ın, II. Sovyetler Kongresinin menşevik fraksiyonunun toplantısına giderken, küçük bir masanın önünde oturan bizlerin arasında bulunan kılık değiştirmiş Lenin'i nasıl tanıdığını bir başka yerde anlatmıştım. Hatta, bu konu, bir tabloda işlenmişti, üstelik, fotoğraflarından gördüğüm kadarıyla, bu tablonun gerçekle hiçbir ilgisi yoktu. Sadece resim sanatının değil, tarihî resmin kaderi de budur işte. Hangi vesileyle olduğunu bilmiyorum, fakat çok daha sonraları, Vladimir İlyiç'e.

— Bu karşılaşma hakkında, bir not düşmek gerekecek, aksî halde, ilerde, bu, şaka konusu olacak dedim.

— Ne önemi var! Çok şakalar yapılacak bu konuda diye cevapladı.

Sovyetler'in II. Kongresi ilk toplantısını Smolni Ensitüsü'nde yapıyordu. Lenin bu toplantıda hiç görünmedi. Hatırlayabildiğim kadarıyla, Enstitü'nün, he-

men hemen hiç mobilya bulunmayan odalarından birinde kalıyordu. Sonradan, biri, döşemenin üzerine yorgan serip iki yastık koydu. Vladimir İlyiç'le ben yorganın üzerinde yanyana yatıp dinlendik. Fakat birkaç dakika sonra bana seslendi:

— Dan söz aldı, ona cevap vermek gerek.

Dan'a cevap verdikten sonra, uyumayı şüphesiz, hiç düşünmeyen Lenin'in yanına uzandım. Uyumak mümkün değildi. Her beş ya da on dakikada bir, toplantı salonundan biri koşarak geliyor ve olup biteneleri bize anlatıyordu. Ayrıca, Kışlık Saray'ın kuşatılmasının Antonov Ovseenko yönetiminde devam ettiği ve bir hücumla son bulduğu şehirden postacılar geliyordu.

Şüphesiz, her şey, uykusuz geçen bir geceden sonra, ertesi sabah oldu. Vladimir İlyiç yorgun görünüyordu:

— Saklanarak yaşamaktan ve Perevertzev rejiminden iktidara geçiş pek birdenbire oldu dedi, gülümseyerek. *Es schwiendelt* (başım dönüyor) diye ekledi, eliyle başının üzerinde bir daire çizerek. Nedense, Almanca söylemişti bu sözü.

İktidarın alınması vasilesiyle ondan işittiğim hemen hemen bu bir tek kişisel sözden sonra, doğrudan doğruya günlük işlerin görüşülmesine geçildi.

Bölüm III

BREST-LİTOVSK

Barış görüşmelerine, hem *Antant* ülkelerinin işçi kitlelerini, hem de Almanya ve Avusturya-Macaristan'daki işçi kitlelerini sarsmak umuduyla yanaştık. Bu amaca ulaşmak için, Avrupa işçilerine, sovyet devrimi olgusunu ve özellikle, onun barış politikasını doğru bir şekilde anlamalarını sağlayacak vakti kazandırmak maksadıyla, görüşmeleri mümkün olduğu kadar uzatmak gerekiyordu.

Görüşmelerin ilk ertelenişinden sonra, Lenin bana Brest-Litovsk'a gitmemi önerdi. Baron Kühlmann ve general Hoffman'la görüşmenin hiçbir çekici yanı yoktu; fakat Lenin'in dediği gibi, «görüşmeleri uzatmak için, bir uzatıcı gerekiyordu». Smolni Enstitüsünde, görüşmelerin genel niteliği hakkında kısa bir görüşme yaptık. Barış anlaşmasını imzalayıp imzalamamak meselesi, şimdilik, bir yana bırakıldı: konferansların na-

sıl bir seyir izleyeceği, Avrupa'da ne gibi bir etki yaratacağı bundan, nasıl bir yeni sonuç doğacağı bilinemezdi. Şüphesiz, hızlı bir devrimci gelişme umudunu yitirmiyorduk.

Savaşı devam ettiremezdik, bu, bence, gün gibi açıktı. Brest-Litovsk yolu üzerindeki siperleri ilk defa geçtiğimde, yoldaşlarımız, bütün uyarılarımıza ve bütün öğütlerimize rağmen, Almanya'nın aşırı taleplerini protesto etmek için azçok anlamlı bir gösteri düzenlemeyi başaramadılar: siperler hemen hemen boştu, savaşın uzatılması konusunda, şarta bağlı bir şekilde de olsa, hiç kimse, tek kelime söylemeye cesaret edemedi. Ne pahasına olursa olsun barış isteniyordu.

Daha sonraları, tekrar Brest-Litovsk'a döndüğümde, Panrus İcra Komitesindeki askerî grubun temsilcisi, heyetimizi, «yurtseverce» bir konuşmayla desteklesin diye uğraştım.

— İmkânsız, kesinlikle imkânsız diye cevap verdi; artık tekrar siperlere dönemiyeceğiz, bizi anlayamayacaklar; bütün etkimizi yitireceğiz.

Böylece, devrimci bir savaşın imkânsızlığı konusunda Vladimir İlyiç ile benim aramda en ufak bir anlaşmazlık olmadı.

Fakat bir başka mesele ortaya çıkıyordu: Almanlar savaşa devam edebilecekler miydi?, devrime karşı bir taarruza geçebilecekler miydi, çarpışmalara son verildiğini kim ilân edecekti? Alman askerlerin ne düşündüklerini nasıl öğrenebilirdik? Şubat ve Ekim devrimlerinin bu askerler üzerindeki etkisi neydi? Almanya'da ocak grevi, bir sarsıntının belirtisi gibi görünüyordu. Bu sarsıntının derinliği neydi? Bir yanda, savaşın sona erdiğini ilân eden işçi devrimi, öte yanda, bu devrime karşı bir taarruza geçilmesi emrini veren Ho-

henzollern hükümeti (var diyerek) alman işçi sınıfını ve alman ordusunu bir tecrübeden geçirmeyi denemek gerekmez miydi?

— Şüphesiz, bu çok çekici bir şey olur, ve bu tecrübeden mutlaka bir sonuç alınır diye cevapladı Lenin. Fakat bu, tehlikeli, çok tehlikeli bir şey. Ya alman militarizmi, kendini bize karşı bir taarruza geçecek kadar kuvvetli hissederse (ki böyle birşey çok muhtemeldir), n'aparız? Bu tehlikeyi göze alamayız: Bugün, dünyada bizim için, devrimimizden daha önemli bir şey yoktur.

Kurucu Meclis'in feshedilmesi, başlangıçta, milletlerarası durumumuzu çok sarstı. Bununla beraber, Almanlar, bizimle Kurucu Meclis'teki «yurtseverler» arasında bir anlaşmanın savaşa devam edilmesi teşebbüsüne yolaçmasından korkuya kapılmışlardı. Böyle bir çılgınlık, devrimi ve ülkeyi mutlak bir felâkete sürükleyebilirdi; fakat bunun farkına daha sonra varılmıştı ve bu arada Almanlar, yeni bir çaba sarfetmek zorunda kalmışlardı. Oysa, Kurucu Meclis'in feshedilmesi, bizim, ne pahasına olursa olsun, savaşa son vermek eğiliminde olduğumuzu Almanlara gösteriyordu. Kühlmann, hemen küstahlaşıverdi.

Kurucu Meclis'in feshedilmesi, Müttefik ülkelerin proletaryası üzerinde nasıl bir etki yaratabilirdi? Bunu cevaplamak güç değildi: *Antant* ülkeleri basını, sovyet rejimini Hohenzollern'in basit bir acentası gibi gösteriyorlardı. Belçika ve Fransa'nın Kuzeyi alman orduları tarafından işgal edildiği sırada Bolşevikler, Hohenzollern ile anlaşmak için «demokratik» kurucu Meclisi dağıtıveriyorlardı. Antant burjuvazisinin, işçi kitlelerinde büyük bir şaşkınlık yaratmayı başaracakları besbelliydi. Öte yandan, bu da, bize karşı girişilecek

askeri bir müdahaleyi kolaylaştırabilirdi. Almanya'da bile, sosyal demokrat muhalefet arasında, bolşeviklerin alman hükümeti tarafından satınalındıkları ve Brest-Litovsk'da olup bitenlerin, rolleri önceden ezberlenmiş bir komediden başka bir şey olmadığı söylentisi ısrarla dolaşıyordu.

Bu söylenti, Fransa'da ve İngiltere'de daha da yaygın bir niteliğe bürünebilirdi. Bundan dolayı, barış anlaşmasını imzalamadan önce, Avrupa işçilerine, bizi Almanya'nın yöneticilerinden amansız bir kinin ayırdığını kesinlikle kanıtlamanın kaçınılmaz olduğuna inanıyordum. Özellikle, bu sebeblerin etkisiyledir ki, Brest-Litovsk'a giderken, şu formülle özetlenebilecek «öğretici» bir gösteride bulunmak aklıma geldi: Savaşı sona erdiriyoruz fakat barışı imzalamıyoruz. Heyetteki diğer üyelerin rızasını aldım ve bunu Vladimir İlyiç'e yazdım.

Lenin, «Bunu, döndüğünüzde konuşuruz» diye cevap verdi. Belki de, bu cevabıyla, önerime katılmadığını belirtmek istiyordu. Şu anda mektup elimin altında olmadığı için hatırlamıyorum, mektubun saklandığından da emin değilim. Somolni'ye döndüğümde, Vladimir İlyiç'le uzun uzun görüştük.

— Bütün bunlar çok ilginç, hatta general Hoffmann, askerî birliklerini üzerimize sevkedemiyecek olsaydı, bundan daha iyi bir şey temenni edilemezdi. General, girişeceği taarruz için, özellikle, bavyeralı zengin köylülerden teşkil edilmiş alaylar bulacaktır; bize taarruz etmek için bu kadar çok alay gerekli midir? Siz siperlerin bomboş olduğunu söylüyorsunuz. Ya Almanlar, tekrar savaşa başlarlarsa?

— O zaman barışı imzalamak zorunda kalacağız, fakat, herkes başka çaremiz olmadığını anlayacak. Bu

da, bizimle Hohenzollerinn arasında bir kulis faaliyeti yapıldığı yolundaki söylentinin asılsız olduğunu göstermeye yetecektir.

— Şüphesiz, bunun da avantajları var. Ama gene de çok rizikolu. Bugün için, dünyada bizim devrimimizden daha önemli hiçbir şey yok. Onu, ne pahasına olursa olsun, tehlikeden uzak tutmalıyız.

Meselenin başlıca güçlüklerine, parti içindeki aşırı sürtüşmeler de eklendi. Parti çevrelerinde, hiç değilse, yöneticiler arasında Brest şartlarını kabul etmemek ve barış anlaşmasını imzalamayı reddetmek gerektiği yolunda uzlaşmaz bir görüş hakimdi. Gazetelerimizde görüşmeler hakkında yayımlanan tutanaklar, en canlı ifadesini, devrimci savaş şiarını ortaya atan sol komünizm grubu içinde bulan bu görüşün büsbütün yerleşmesine yol açıyordu. Tabii, bu durum Lenin'i endişelendiriyordu.

— Eğer merkez Komitesi, sadece, sözlü bir ültimatomun etkisi altında kalarak, Almanların şartlarını kabul etmeye karar verirse, parti içinde bir bölünmeyi göze alırız. Avrupa işçilerine olduğu kadar partimize de meselenin içyüzünü açıklamak gerekir, diyordum. Sol komünistlerden ayrılırsak, parti sağa kayacaktır: çünkü, Ekim hükümet darbesine açıkça cephe almış olan ve sosyalist partilerin birleşmesini isteyen yoldaşların hepsi, Brest-Litovsk barış anlaşmasını kayıtsız şartsız benimsiyorlardı. Demek ki, görevimiz sadece, barışı imzalamaktan ibaret değil; sol komünistler arasında, Ekim döneminde en faal militanlar olarak çalışmış birçok kişi var.

— Bütün bunların doğru olduğu şüphesiz, diye cevaplıyordu Lenin. Fakat, şu anda karar verilen şey, devrimin kaderidir. Parti içinde dengeyi yeniden ku-

racağız. Her şeyden önce, devrimi kurtarmak gerekiyor. Bunu ancak barışı imzalayarak kurtarabiliriz. Devrimin askerî bir kuvvet tarafından ezildiğini görmektense bir bölünmeye uğramak daha iyidir. Solun delice arzuları zamanla geçecektir ve sonra eğer bir bölünmeye sebeb olacak kadar ileri giderlerse (ki böyle bir şey ille de kaçınılmaz değildir)- partiye döneceklerdir. Fakat, Almanlar bizi ezerlerse. hiçkimse belimizi doğrultamaz. Diyelim ki planınız kabul edildi: barış imzalamayı reddettik. Ya o zaman, Almanlar taarruz ederlerse, bu durumda n'aparız?

— Barışı silah zoruyla imzalarız. Böylece, durum, bütün dünya işçi sınıfının gözleri önünde açıkça belirir.

— O zaman, devrimci savaş şiarını desteklemeyecek misiniz?

— Asla

— Böyle bir şeyi denemek çok daha az tehlikeli olabilir. Estonya'yı ya da Litvanya'yı kaybetmek tehlikesiyle karşı karşıyayız. Estonyalı yoldaşlar beni görmeye geldiler ve tarım bölgelerinde, oldukça başarılı bir sosyalist uygulamaya nasıl girişmiş olduklarını anlattılar. Sosyalist Estonya'yı kaybetmek çok üzücü olacak - Lenin, alaycı bir tarzda söylüyordu - fakat barış uğruna bu uzlaşmayı kabul etmek gerekecek.

— Ama, barışın hemen imzalandığını kabul etsek bile, bu durum, Almanların Estonya'ya ya da Litvanya'ya askerî bir müdahalede bulunması ihtimalini ortadan kaldırır mı?

— Kaldırmaz, ama bu sadece bir ihtimal, oysa diğer durumda yarı-kesinlik var. Ben, her halde, barışın hemen imzalanmasından yana olacağım: bu daha kesin.

Benim planım karşısında, Lenin, özellikle, Almanlar tekrar taarruza geçtikleri takdirde, barışı çabucak imzalamayı başaramıyacağımızdan yani alman militarizminin, bize, imzalamak için, vakit bırakmaycağından korkuyordu: «Üzerimize çullanabilir» diye birkaç kere tekrarladı Vladimir İlyiç.

Barış meselesinin görüşüldüğü konferanslarda, Lenin, kesinlikle, sola karşı ve çok daha ihtiyatlı ve çok daha sakin bir şekilde de benim önerime karşı çıktı. Bununla beraber, parti, barışın imzalanmasına gerçekten karşı koyduğu ölçüde, geçici bir kararın, parti için, anlaşmayı imzalamaya yarayacak bir köprü hizmeti görmesi gerektiği ölçüde, önerimi, istemiye istemiye kabul etti.

En gözde bolşeviklerin-yani Sovyetler'in III. Kongresi'ndeki delegelerin- konferansı, Ekim ateşinden henüz çıkmış partimizin, milletlerarası durumu bilfiil doğrulamak ihtiyacında olduğunu, hiçbir şüpheye meydan vermeksizin gösterdi. Eğer geçici formül olmasaydı, çoğunluk devrimci savaş lehinde karar alırdı.

Sosyalist-devrimcilerin Brest-Litovsk barış anlaşmasına hemen karşı çıkmadıklarını belirtmekte belki yarar vardır. Hiç değilse, Spiridonova, ilk sıralarda, imzalanmasına kesinlikle kararlıydı.

— Mujik artık savaş istemiyor ve barışın her türlüsünü kabul edecektir, diyordu. Brest'den ilk dönüşümde, bana

— Derhal imzalayın ve buğday tekelini kaldırın diyordu.

Sonra, sol sosyalist devrimciler geçici formülden, yani barışı imzalamaksızın savaşa son vermekten yana olduklarını bildirdiler; fakat bunu, «gerektiği zaman»,

devrimci savaşa doğru bir safha olarak kabul ediyorlardı.

Bilindiği gibi, alman heyeti, bildirimize öyle bir anlamda çevap verdi ki, buna bakarak, Almanya'nın taarruza geçmek niyetinde olmadığına inanılabilirdi. Moskova'ya döndüğümüzde biz bu sonuca varmıştık.

— Fakat bizi aldatmıyacaklar mı diye soruyordu Lenin.

Buna ihtimal vermediğimizi bir jestle anlatıyorduk.

— O halde, tamam dedi Lenin. Böylesi daha iyi: zevahiri kurtardık ve savaştan yakayı sıyırdık (*).

Bununla beraber, bize son mühlet olarak verilmiş tarihten iki gün önce, Brest'te kalmış Samoilo'dan bir telgraf aldık. Telgrafta: general Hoffmann'ın demecine göre, Almanlar, 18 şubattan itibaren, kendilerini bizimle savaş halinde kabul edecekleri ve dolayısiyle. Samolio'dan, Brest-Litovsk'u terketmesini istedikleri bildiriliyordu. Bu telgraf, doğrudan doğruya Vladimir İlyiç'e iletildi. O sırada onun çalışma odasında bulunuyordum. Karelin ile ve sol sosyalist-devrimcilerden bir arkadaşla konuşuyorduk.

Lenin, Telgrafı okuduktan sonra, tek kelime söylemeksizin bana uzattı. Bakışlarından, telgrafta önemli ve kötü bir haberin yer aldığını anlamıştım. Lenin, yeni durumu gözden geçirmek için, sosyalist-devrimci yoldaşlarla konuşmasını çarçabuk bitirdi.

— Böylece, bizi aldatmış oldular. Tam beş gün kazandılar. Şimdi, eski şartlara göre imzalamaktan

(*) Bu bölümdeki konuşmalar, şüphesiz, ancak yaklaşık olarak verilmiştir; ama «zevahiri kurtardık» sözünü kelimesi kelimesine hatırlıyorum.

başka çare kalmıyor, yeter ki Almanlar bu şartları kabule yanaşsınlar.

Hoffmann'a, gerçekten taarruz etmesi için, vakit bırakmak gerekir diye cevapladım.

— O zaman bu, Dvinsk'i teslim edeceğimiz ve topçu birliklerimizin birçoğunu kaybedeceğimiz anlamına gelmez mi?

— Şüphesiz, bunlar, yapılacak yeni fedakârlıklardır. Fakat, Alman askerinin, çarpışa çarpışa sovyet topraklarına girmesi ve bu haberi hem alman işçisinin hem de ingiliz ve fransız işçilerinin öğrenmesi gerekir.

— Hayır dedi Lenin. Şüphesiz, Dvinsk sözkonusu değil fakat, şu anda boşa geçirilecek bir saat bile yok. Durum açıktır. Hoffman savaş istiyor ve savaşı başlatabilir. Ertelemek imkânsız: yararlanmayı umduğum beş günü bizden çoktan kopardılar. Üzerimize çullanabilirler.

Merkez Komitesi, Brest-Litovsk anlaşmasını derhal imzalamaya razı olduğumuzun belirtildiği telgrafın gönderilmesi ile ilgili bir karar aldı. Telgraf gönderildi. Özel bir konuşmamızda Vladimir İlyiç'e

— Bana öyle geliyor ki, dışişleri bakanlığı halk komiserliğinden istifa etmem, siyasî bakımdan uygun olacak dedim.

— Niçin istifa edecekmişsiniz? Bunlar, bizde başvurulmaması gereken parlamento oyunlarıdır.

— Ama benim istifam, Almanlar bakımından, politikamızda köklü bir değişiklik olduğunu gösterecek ve bu defa hem barış anlaşmasını gerçekten imzalamak ve anlaşma şartlarına uygun hareket etmek istediğimize dair besledikleri güveni artıracaktır.

— Olabilir, dedi Lenin, düşünceli bir tarzda. Bu, ciddi bir siyasî sebeb.

Alman ordusunun Finlandiya'ya saldırdığı ve Fin işçilerini ezmek için harekâta giriştiği haberini hangi anda aldığımızı hatırlamıyorum. Lenin'e, koridorda, çalışma odasına yakın bir yerde çarptığımı hatırlıyorum. Son derece heyecanlıydı. Onu hiç böyle görmemiştim.

— Evet, dedi, imkânlarımızın elvermemesine rağmen, herhalde, savaşmak zorunda kalacağız. Bu defa, sanırım başka çare yok.

Finlandiya'da devrimin çökertildiğini bildiren telgrafı okuduktan sonra Lenin'in ilk tepkisi bu oldu. Fakat on dakika ya da bir çeyrek saat sonra, çalışma odasına girdiğimde, bana

— Hayır, politikamızı değiştirmek imkânsız, dedi. Hareketimiz, devrimci Finlandiya'yı kurtarmayacak ve bizi mutlaka yenik düşürecek. Finlandiya işçilerine, barış alanından ayrılmaksızın, mümkün her yardımı yapacağız. Şimdi bunun bizi kurtarıp kurtarmayacağını bilmiyorum. Fakat, herhalde, kurtuluşun henüz mümkün olduğu tek yol budur.

Ve gerçekten, kurtuluş yolu bu oldu.

Şimdi bazılarının yazdıkları gibi, barışı imzalamamak kararı, emperyalistlerle bir anlaşma imzalamanın imkânsız olacağı şeklindeki soyut bir sebebe dayanmamaktadır. Ovsiannikov yoldaşın yazdığı broşüre başvurulursa, Lenin'in bu meselede talep ettiği oylar görülecektir. «Ne savaş, ne barış» formülü taraftarlarının, devrimci parti olarak, «rezilce» bir barışı bazı şartlarda imzalamak hakkına sahip olmadığımız kendilerine sorulduğunda, olumlu cevap verdikleri görülecektir. Gerçekte, Hohenzollern'in bizimle savaşmaya karar vermemesi ya da böyle bir şeyi göze alamaması ihtimali sadece yüzde yirmi beştir diyorduk.

Üç yıl geçtikten sonra, bu defa Lenin'in teşebbüsü üzerine, bir başka tehlikeye atlıyorduk: Polonya burjuvalarını ve toprak ağalarını süngü ucuyla yokluyorduk. Geri püskürtüldük. Brest-Litovsk'da yaptığımızla bunun arasında ne fark vardı? Aslında, hiçbir fark yoktu; sadece, tehlikeyi göze alma derecesinde bir fark vardı.

Yoldaş Radek'in bir gün şöyle yazdığını hatırlıyorum: Lenin'in taktik düşüncesinin kudreti, Brest-Litovsk anlaşmasının imzalanmasından sonra, Varşova üzerine yürüyüşe geçildiği zaman en parlak şekilde göründü. Varşova üzerine bu yürüyüşün bize çok pahalıya malolan bir hata olduğunu şimdi hepimiz biliyoruz Bu yürüyüş, coğrafî bakımdan, bizi Almanya'dan ayıran Riga barışına sebeb olmakla kalmadı, fakat diğer sonuçları arasında, burjuva Avrupa'nın son derece güçlenmesine yardım eden bir sonuç da yarattı. Avrupa'nın kaderi bakımından, Rigo anlaşmasının karşıdevrimci niteliği, 1923 şartları hatırlandığında ve o zaman Almanya ile müşterek bir sınırımız bulunduğu düşünüldüğünde daha açıkça anlaşılır. Almanya'daki olayların gelişmesinin, bu durumda, bambaşka olacağını gösteren birçok şey vardır. Üstelik, hiç şüphesiz, Polonya'da bile, devrimci hareket, bir yenilgi ile sonuçlanan askerî müdahalemiz olmasaydı, çok daha mutlu bir şekilde gelişecekti.

Bildiğim kadarıyla, bizzat Lenin, Varşova «hatası» na çok büyük bir önem veriyordu. Bununla beraber, Radek, Lenin'in taktik düşüncesinin kudretini değerlendirirken tamamen haklıydı. Şüphesiz, Polonya işçi kitlelerinin «denenmesi» için yapılan ve umulan sonuçları vermeyen teşebbüsten sonra; mecbur bırakıldığımız ricatten sonra -ki bu ricat kaçınılmazdı, çünkü

o sırada Polonya'da bir sessizlik hüküm sürdüğünden, Varşova'ya yürüyüşümüz bir partizan istilasından başka birşey değildi; Rigo barışını imzalamak zorunda kaldığımız yenilgiden sonra- muarrızlarımızın doğruyu gördükleri ve vaktinde durmanın, Almanya ile sınırı devam ettirmenin daha iyi olacağı sonucuna varmak güç değildir. Fakat bütün bunlar çok sonra anlaşıldı. Varşova üzerine yürüyüşün, Lenin bakımından anlamlı olan yanı, görüşündeki cesarettir. Tehlike büyüktü, fakat amacın önemi, tehlikenin büyüklüğünden önce geliyordu. Mümkün bir yenilgi, Sovyetler Cumhuriyetinin varlığı için bir tehlike teşkil etmiyordu. Böyle bir yenilgi, olsa olsa, Sovyetler Cumhuriyetini güçsüz bırakırdı.

Brest barış şartlarının, sırf avrupa işçileri önünde bir ispatlamada bulunmak amacıyla ağırlaştırılması tehlikesini göze almanın gerekip gerekmediğini değerlendirmek işi geleceğin tarihçesine bırakabilir. Fakat şurası kesinlikle açıktır ki, bu ispatlama yapılmış olduğu için, bize empoze edilen barışı imzalamak zorundaydık. Burada da, Lenin'in tutumunun açıklığı ve güçlü etkisi durumu kurtardı.

— Ya Almanlar taarruza geçerlerse? Ya Moskova üzerine yürürlerse?

— Barışı imzalamaya hazır olduğumuzu bildirerek Doğu'ya, Urallar'a doğru geri çekileceğiz. Kuznetz havzası maden kömürü bakımından zengin. Bölge sanayinden yararlanarak, Kuznetz'deki kömürü kullanarak; Ural bölgesindeki proletaryaya, peşimizden gelebilecek olan Moskova ve Petrograd işçilerine dayanarak Ural-Kuznetz Cumhuriyetini yaratacağız ve tutunacağız. Gerektiği takdirde, Doğu'da daha uzaklara, Urallar'ın ötesine çekileceğiz. Milletlerarası durum on-

larca kere değişecek ve biz Ural-Kuznetz Cumhuriyeti'nden Moskova'ya ve Petrograd'a döneceğiz. Fakat şimdi, boş yere, bir devrimci savaşa kalkışırsak; işçi sınıfının ve partinin en değerli unsurlarının boğazlanmasına sebeb olursak, o zaman, asla geri dönemeyeceğimizi açıkça bellidir.

Bu dönem boyunca Ural-Kuznetz Cumhuriyeti Lenin'in ileriye sürdüğü kanıtlarda büyük bir yer işgal etti. Bazen şu soruyu sorarak, muarrızlarını gerçekten güç duruma sokuyordu:

— İyi ama, Kuznetz havzasında, muazzam kömür yataklarına sahip olduğumuzu biliyor musunuz? Bunları Urallar'ın madenlerine, Sibirya'nın buğdayına ekledik mi bir rezerv üssüne sahip oluruz.

Kuznetz'in nerede bulunduğunu doğru dürüst bilmeyen ve oradaki zengin kömür yatakları ile, tutarlı bolşevizm ve devrimci savaş arasında ne gibi bir ilişki bulunduğunu kavramayan muarrızı şaşkın şaşkın bakıyor, ya da İlyiç'in şaka ettiğini veya karşısındakini aldatmaya çalıştığını sanarak kahkahayı basıyordu' Gerçekte, Lenin, hiç de şaka etmiyordu, fakat kendi tabiatı gereği, durumun verilerini en aşırı sonuçlarına, pratikteki en kötü sonuçlarına varıncaya dek araştırıyordu. Bir Ural-Kuznetz Cumhuriyeti kurulmasiyle ilgili bu görüş, kendini daha güçlü kılmak ve diğerlerini henüz hiçbir şeyin yitirilmediğine, umutsuzluğa kapılmak için hiçbir sebebi olmadığına inandırmak için onun yönünden mutlaka gerekliydi.

Bilindiği gibi, Ural-Kutnetz Cumhuriyeti gerçekleşmedi ve iyi ki gerçekleşmedi. Ama hiçbir zaman varolmamış bu Cumhuriyetin Sovyetler Cumhuriyetini kurtardığı kesinlikle söylenebilir.

Her halde, Lenin'in Brest-Litovsk'daki taktiğini anlamak ve değerlendirmek için, bu taktiği, onun Ekim taktiğine bağlamak gerekmektedir. Ekim devrimine karşı olmak ve Brest - Litovsk'u desteklemek her iki durumda da kapitülasyon fikirlerini dile getirmektir. Meselenin esası şu: Lenin, Ekim zaferinin partiye sağladığı bitmez tükenmez enerjinin aynını, Brest-Litovsk kapitülasyonu vesilesiyle sarfetmiştir. Lenin'in metodunun ve gücünün en büyük kanıtı, özellikle, cesurca bir ihtiyatlılığa dayanan dev bir itilimin ve görüş doğruluğuna dayanan kararlılığın sonucu olan Ekim Devrimi ile Brest'in bu tabiî ve organik bileşimidir. (*)

(*) Brest-Litovsk barış anlaşması hakkında daha ayrıntılı bilgi edinmek isteyen okurlarımıza, bu kitabın sonundaki «ek bölümü» okumalarını sağlık veririz.

Bölüm IV

KURUCU MECLİS'İN FESHİ

Hükümet darbesinden sonraki ilk saatlerde değilse bile, ilk günlerde Lenin kurucu Meclis meselesini ortaya attı.

— Kurucu Meclis'i ertelemek, seçimleri uzatmak gerekir, dedi. Onsekiz yaşındaki gençlere oy hakkı tanıyarak seçim hakkını genişletmek ve aday listelerini incelemek imkânını vermek gerekir. Kendi listelerimizin hiçbir değeri yok: bu listelerde bir yığın eski aydın yeralmaktadır, oysa işçilere ve köylülere ihtiyacımız var. Kornillov'un adamları, Kadetler kanun dışı ilân edilmelidirler.

Şimdi ertelemek, uygun değil diye cevaplıyorlardı Lenin'i. Biz kendimiz, Geçici Hükümeti, Meclis'i ertelemekle suçladığımız için, bu, kurucu Meclis'in tasviye edilmesi şeklinde anlaşılabilir.

— Budalalık! diyordu Lenin. Önemli olan şey, sözler değil, eylemdir. Kurucu Meclis, Geçici hükümet için ileriye doğru atılmış bir adımı gösteriyordu ya da gösterebiliyordu; Sovyet iktidarı için, özellikle bugün-

kü listelerle, bu mutlaka geriye doğru atılmış bir adım olacaktır. Ertelemeyi niçin uygun bulmuyorsunuz? Kurucu Meclis, Kadetler'den, Menşeviklerden ve sosyalist (Sosyal) devrimcilerden meydana gelirse daha mı iyi olacak?

— Ama, o anda, daha güçlü olacağız deniliyordu; şimdilik, henüz çok güçsüzüz. Taşrada, Sovyet iktidarı hakkında hemen hemen hiçbir şey bilinmiyor. Kurucu Meclis'i feshettiğimiz haberi duyulursa bu bizi daha da güçsüzleştirir.

Sverdlov, özellikle, ertelemenin aleyhinde konuşuyordu, çünkü taşraya bizden daha çok bağlıydı.

Lenin'in tutumunu destekleyen yoktu.

— Bir hatadır bu, bize gerçekten pahalıya mal olacak bir hatadır. Bari devrimin başını yemese...

Fakat ertelememe kararı alınınca, Lenin bütün dikkatini Kurucu Meclis hazırlıklarının gerektirdiği örgütlenme tedbirlerine verdi.

Bu arada müşterek listelerde sağ sosyal devrimcilerle birlikte yeralan ve tamamen «aldatılmış olan» sol sosyal-devrimcilerin desteğine rağmen azınlıkta kalacağımız açıkca belliydi.

— Şüphesiz, Kurucu Meclis'i dağıtmak gerek, ama bunu sol sosyal (sosyalist) — devrimcilerle birlikte nasıl yapmalı diyordu Lenin.

Bununla beraber, ihtiyar Natanson bizi teselli etti. Bizimle «görüşmeye» geldi ve bize ilk sözü şu oldu:

— Kurucu Meclis'i zorla dağıtmak gerekeceğine inanıyorum.

— Bravo, diye bağırdı Lenin; konuşma diye buna derler işte! Fakat sizinkiler bu konuda bizimle aynı görüşte olacaklar mı?

— İçimizden bazıları henüz tereddüt ediyor, ama eninde sonunda kabul edeceklerini sanıyorum diye cevapladı Natanson.

Sol sosyalist - devrimciler için, aşırı - radikalizmle balayı demekti bu: gerçekten, kabul ettiler.

Natanson bir öneride bulundu:

— Şöyle yapalım dedi: Siz ve biz kurucu Meclisteki fraksiyonalarımızı Merkez İcra Komitesi ile birleştirsek ve böylece, bir *Konvansiyon* kursak?

— Niçin? diye cevapladı Lenin, belirgin bir kızgınlıkla. Fransız Devrimini taklit etmek için mi? Kurucu Meclis'i dağıtmakla, Sovyet sistemini sağlamlaştırırız. Sizin planınızı uygularsak her şey karışacak: hiçbirşeye sahip olamıyacağız.

Natanson, planını uygularsak, Kurucu Meclis'in otoritesini kısmen sağlayabileceğimizi ispatlamaya çalıştı ama sonunda, diretmekten vazgeçti.

Lenin, böylece, Kurucu Meclis meselesini tamamen halletmeye girişti.

— Hata açıkca görülüyor, diyordu: İktidarı ele geçirmiş olmamıza rağmen öyle bir duruma düştük ki şimdi iktidarı tekrar ele geçirmek için savaş tedbirleri almak zorunda kaldık.

Lenin, bütün ayrıntıları gözden geçirerek ve Kurucu Meclis Komiserliğine atanan (ki buna çok üzülmüştü) Uritski'yi soru yağmuruna tutarak, hazırlıkları kılı kırk yararcasına tamamladı. Bu arada, özellikle işçilerden teşekkül etmiş bir Leton alayının Petrograd'a sevkedilmesini emretti.

— Mujik vazgeçebilir, dedi; bize, burada, proleter kararlılığı gerek.

Kurucu Meclis'te Rusya'nın dört bir yanından gel-

miş olan bolşevik milletvekilleri, Lenin'in ısrarı üzerine, Sverdlov'un yönetiminde, fabrikalara, ve ordunun çeşitli kuruluşlarına gönderildiler. Bunlar, 5 Ocak «tamamlayıcı devriminin» örgütlenme cihazında önemli bir yer tutuyorlardı, Sosyalist-devrimci milletvekilleri ise, halk tarafından seçilmiş olmanın, mücadeleye katılmakla bağdaşmadığını düşünüyorlardı: «bizi halk seçti, bizi savunmak ona düşer» diyorlardı. Gerçekte, taşralı bu küçük burjuvalar, nasıl bir tavır alacaklarını kesinlikle bilmiyorlardı. İçlerinden çoğu düpedüz korkuyorlardı. Fakat ilk toplantı törenini özenle hazırladılar. Bolşevikler ceryanı keserlerse ve kendilerini aç bırakırlarsa diye mum ve bol miktarda reçelli ekmek getirdiler. Böylece, demokrasi, diktatörlükle savaşa reçelli ekmekler ve mumlarla bir güzel donanmış olarak girdi. Halk, kendilerini milletvekili olarak gören ve gerçekte, çoktan tamamlanmış bir devrim döneminin gölgelerinden başka bir şey olmayan bu insanları desteklemeyi aklına bile getirmedi.

Kurucu Meclis'in tasviyesi sırasında, Brest-Litovsk'da bulunuyordum. Fakat, kendisine danışmak için Petrograd'a döndüğümde Lenin, kurucu Meclis'in feshedilmesi konusunda bana şunları söyledi:

— Toplantıyı ertelememiz, bizim yönümüzden çok rizikolu bir tutumdu, ihtiyatsızlığın dikalasıydı. Fakat, sonunda, böylesi, çok daha iyi oldu, Kurucu Meclis'in Sovyet iktidarı tarafından dağıtılması, demokratik şeklin, devrimci diktatörlük adına tamamen ve açıkça tasviye edilmesidir. Bu ders artık hiç unutulmaya caktır.

Böylece, teorik genelleme, bir Leton avcı alayının kullanılmasıyla somutlaşıyordu.

Bilindiği gibi, şeklî demokrasinin eleştirisinin

uzun bir tarihi var. 1848 Devriminin, ara-devrim niteliği, hem bizim tarafımızdan hem de bizden öncelikler tarafından, siyasî demokrasinin batışı olarak açıklanmıştı. Siyasî demokrasinin yerini «sosyal» demokrasi aldı. Fakat burjuva toplumu, saf demokrasinin artık koruyacak güçte olmadığı tutumunu sosyal demokrasiye benimsetmesini bildi. Saf demokrasinin eleştirisiyle beslenen sosyal demokrasi, gerçekte, onun yükümlülüklerini yerine getirince ve tamamen onun kusurlarıyla dolunca, siyasî tarih, bir zaman kazanma döneminden geçti.

Ve tarihte birçok kere olan şey meydana geldi: muhalefet, dünün uzlaşmacı kuvvetlerinin üstesinden gelemedikleri meseleleri muhafazakâr bir yönde halletmek durumunda kaldı. Demokrasi, proletarya diktatörlüğü hazırlığının geçici bir şartı olduktan sonra, en yüce kriter haline geldi, yani burjuva toplumunun en yüce ikiyüzlülüğüne büründü. Bizde de böyle oldu. Ekim'de maddî çıkarları bakımından ölesiye yaralanan burjuvazi, Kurucu Meclis'in kutsal kisvesi altında bir kere daha dirilmeyi denedi. Sonra, Kurucu Meclis'i açıkca, kabaca dağıtmış olan proleter devriminin muzafer gelişmesi, şeklî demokrasiye, bir daha altından kalkamıyacağı darbeyi indirdi. İşte bunun içindir ki Lenin,

— Velhasıl, işler böyle daha iyi halledildi derken haklıydı.

Sosyalist -devrimcilerin bu Kurucu Meclis'inde Şubat Cumhuriyeti bir kere daha ölmek fırsatını elde etti.

Şubat ayının resmî Rusyasından; o sırada menşevik lerden ve sosyalist-devrimcilerden meydana gelmiş Sovyet Petrograd'ından bende kalan genel izlenimlerin gerisinde, sosyalist-devrimci bir delegenin yüzü, sanki

daha dünmüş gibi, aynen beliriyor. Kimdi? Nereden geliyordu? Hakkında hiçbir şey bilmiyordum, bugün de hiçbir şey bilmiyorum. Şüphesiz, taşralıydı. Papazlıktan yetişme, genç bir öğretmene benziyordu: herhalde, papaz okulundayken iyi bir öğrenci idi. Yassı burunluydu; bıyıksızdı ve şakak kemikleri çıkıktı. Gözlüklüydü. Sosyalist bakanların Sovyet'de ilk defa göründükleri oturumdu. Çernov, kendisinin ve diğerlerinin bu hükümete niçin girdiklerini, bu kararın mutlu sonuçlarının neler olabileceğini mide bulandırıcı, özentili bir dille uzun uzun anlatıyordu. Çernov'un onlarca kere tekrarladığı cansıkıcı bir cümleyi hatırlıyorum:

— Bizi hükümete siz *ittiniz*, hükümetten *çıkaracak olan* da sizsiniz.

Papaz okulu öğrencisi, konuşmacıyı hayran hayran seyrediyordu. Ünlü bir tapınağı ziyaret etmek ve kutsal bir din adamının vaizini dinlemek mutluluğuna ermiş sadık bir hacı gibiydi: kendinden geçmiş, dalıp gitmişti.

Konuşma uzadıkca uzuyordu; arada bir, yorgun dinleyiciler arasında hafif bir gürültü yükseliyordu. Fakat bizim papaz okulu öğrencisinde saygının ve coşkunluğun kaynakları tükenmek nedir bilmiyordu.

— İşte, devrimimizin, daha doğrusu, *onların devrimi*nin fizyonomisi böyle olacaktır diyordum, ilk defa katıldığım 1917 yılı Sovyet'nin bu oturumunda.

Çernov'un konuşması sona erince bir alkıştır koptu. Bir köşede duran ve sayıca az olan bolşevikler bu konuşmayı beğenmemişlerdi. Zaten bu grup, Çernov, menşeviklerin ve sosyalist-devrimcilerin millî savunma taraftarlığı hakkında yaptığım eleştiriyi bütünüyle destekleyince öfkelenmişti. Son derece telaşlanan dindar öğrenci ürkmüştü. O, öfkelenmiyordu; o

sırada, ülkeye yeni dönmüş bir göçmene öfkelenmeyi göze alamıyordu henüz. Fakat, Çernov'un hükümete katılması gibi her bakımdan böylesine mutlu ve çok güzel bir tutuma nasıl olup da karşı çıkıldığını bir türlü anlayamıyordu. Benden birkaç adım uzakta oturuyordu ve bir barometreye bakar gibi baktığım yüzünde ürkme ve şaşkınlık onun saygılı haliyle çelişiyordu. Bu yüz, küçük burjuva ve dindar çevrede dar görüşlülük, bönlük ve yavanlık bakımından Şubat Devriminin ta kendisi olarak hafızamda yer etti; çünkü bu devrimin, Dan ve Çernov vari çok daha çirkin bir başka görünüşü vardı.

Çernov'un Kurucu Meclis başkanı olması ne boşunadır ne de bir tesadüftür. Onu bu mevkie, hâlâ Oblomovluk oynayan ve bir yandan böylesine saf, öte yandan böylesine düzenbaz olan Şubat Rusyası getirmiştir. Yarı-uyanmış mujik başkaldırıyor ve Çernovları, dindar öğrencilerin yardımıyla yükseltiyordu. Ve Çernov, bu görevi «bir rusa yaraşır» incelikle ve düzenbazlıkla kabul ediyordu. Çünkü Çernov - ki belirtmek istediğim de budur- kendi «janrında» millî bir tiptir. Çernov «da» diyorum, çünkü dört yıl önce, Lenin'in «millî» karakterinden bahsetmek fırsatını bulmuştum. Bu iki siyasinin yanyana konması ya da hiç değilse, ikisi arasında dolaylı bir kıyaslama yapılması ilk bakışta yersiz kaçabilir. Gerçekten, kişilikler söz konusu olsaydı kaba ve densiz bir iş yapmış olurdum. Ama burada «millî unsurlardan» söz ediyorum.

Çernov, eski devrimci aydınlar geleneğinin en yeteneksizidir. Lenin ise bunun en mükemmel örneğidir.

Eski aydınlar toplumunda, halka hizmet etmenin bir görev olduğu hakkında bol bol nutuk atan «tövbekâr» aydına; sofu teyzesinin evinden, eleştirel düşünce

alemine penceresini yarı açan alçak gönüllü papaz okulu öğrencisine; toprağın kamulaştırılması ile Stolipin'in formüllerine göre payedilmesi arasında bir seçme yapamayan uyanık köylüye; öğrenci beyler karşısında el oğuşturan, kendi çevresinden kopmuş ve başkalarına bağlanmayan kimsesiz işçiye rastlanırdı.

Karakteri ve kafası şekillenmemiş, yumuşak sesli Çernov'da bütün bunlar var. Sofi Porovskaya dönemi-nin eski aydın idealizminden, Çernov'un dünyasında hemen hemen hiçbir şey kalmamış. Buna karşılık, ona, sanayileşmiş ve tüccarlaşmış yeni Rusya'dan, «yalan söylemeyen malını satamaz» atasözüyle dile getirilen bir şey eklenmiş.

Herzen, kendi devrinde, rus düşüncesinin gelişmesinde olağanüstü ve muazzam bir fenomendi. Ama Herzen'i yarım asır boyunca karartırsanız, ondaki kabiliyetin pırıl pırıl renklerini yokederseniz, onu kendi kendisinin bir «epigonu» olduğunu varsayıp bu 1905-1917 tablosunun önüne korsanız, Çernov'un dünyasının özünü elde etmiş olursunuz.

Çernişevski'ye göre, bu dünya kolay kolay parçalanmıyor, ama Çernov'da, Çernişevski'nin gülünç bir unsuru var.

«Sosyalist-devrimcimiz»le Mihaylovski arasındaki bağ çok daha dolaysız görünüyor, çünkü Mihaylovski'de epigonculuk hâkimdi.

Gelişmemizin tüm yüzeyinin altında olduğu gibi Çernov'culuğun altında da köylü unsuru görünmektedir. Fakat, köylerle şehirlerin ve az gelişmiş küçük burjuvazinin yarı-akıllılığı ile karışmış olarak, ya da aşırı geliştiği için iyice bozulmaya yüz tutmuş akıllılıkla karışmış olarak görünmektedir.

Çernov'culuğun aşırı gelişmesi, ister istemez, geçici oldu. Şubatda, ilk sarsıntı gerçekleşti: asker, işçi ve köylü uyandı; hareket ordudaki gönüllülere, papazlara, öğrencilere, avukatlara geçti; bütün karma komisyonlara ve o sıralarda icad edilen çeşitli kurumlara yayıldı ve alt tabakalarda bir değişiklik başlarken demokratik yüceliklerde Çernovlar yetişti ve demokratik yücelikler havada asılı kaldı.

İşte bunun içindir ki Çernov'un Şubat ve Ekim arasındaki dünyası şu büyülü sözle özetlenir: «Dur, geçme, zaman: çok güzelsin!»

Fakat zaman durmuyordu. Askerin «tepesi atıyordu», mujik direniyordu, papaz okulu öğrencisi Şubat devriminin kendisine ilham ettiği dindarca duygularını yitirmeye başlıyordu. Bundan dolayı, Çernov'lar, pelerinleri rüzgârda savrula savrula, bu hayalî yüceliklerden hakiki realitenin çamurlarını batıyorlardı.

Rus proletaryası kisvesi altında ve bütün tarihimiz boyunca varoldukları ölçüde, leninizmin temelinde de köylü unsurlar vardır. Bereket versin, bizim tarihimizde, sadece pasiflik ya da oblomovluk değil, hareket de vardır. Bizzat köylünün kafasında sadece önyargılar değil, yargılar da vardır.

Hareketlilik, cesaret, uyuşukluğa ve zülme karşı duyulan kin, ve güçsüz kişileri küçümseme diye ne varsa, kısacası, hareketi belirleyen ve sosyal tabakalar arasındaki kaymalarda ve sınıflar mücadelesinin dinamiğinde oluşup birikmiş bütün unsurlar bolşevizmde dile geldi.

Köylü unsur, sadece bizim aracılığımızla değil tarihimizin dinamik gücü proletarya aracılığı ile kırılmaya uğruyor: Lenin, bu kırılmaya son şekilini veri-

yor. Lenin, özellikle bu anlamda, millî unsurun fikrî ve temel ifadesidir, oysa Çernov'culuk aynı milli unsuru tersinden yansıtmaktadır.

5 Ocak 1918 acıklı-güldürüsü (Kurucu Meclis'in dağılması) Leninizm ilkeleri ile Çernov'culuk arasında meydana gelen son çarpışmadır. Çünkü, burada sadece bir «ilke» söz konusudur; yani pratikte hiçbir çarpışma olmadı. Meydana gelen şey, sahneden mumları ve reçelli ekmekleriyle silahlanmış olarak inen «demokrasi» nin artçı birliğinin küçük ve zavallı bir gösterisiydi. Bütün hayaller söndü, ucuz dekorlar çöktü, tumturaklı moral güç, budalaca bir güçsüzlük şeklinde ortaya çıktı. *Tükenmişti.*

Bölüm V

LENİN KONUŞURKEN

Ekim devriminden beri fotoğrafcılar Lenin'in resmini defalarca çektiler. Lenin «filme» de «alındı». Sesi gramofon plaklarına kaydedildi. Konuşmaları steno ile yazıldı ve yayımlandı. Böylece, Lenin'le ilgili bütün verilere sahibiz. Ama bunlar sadece verilerden ibaret. Onun canlı kişiliği, ancak bütün bu verilerin daima dinamik olan ve bir daha tekrarlanmayan bileşiminde bulunmaktadır.

[Kürsüde] konuşan Lenin'in bende bıraktığı ilk izlenimi hatırlamaya çalıştığımda gözlerimin önüne sağlam yapılı bir insan ve son derece esnek bir vücut geliyor; kulaklarımda «*r*» leri «*ğ*» gibi söyleyen, çok hızlı ve ne konuşmasının başında ne da sonunda özentili bir havaya bürünen dümdüz ve durmak bilmeyen bir ses yankılanıyor.

İlk cümleleri, her zaman, genel fikirleri dile getiriyor; sesinin tonu, dinleyicisini yoklayan bir insanın ses tonu; konuşmacının vücudu henüz dengesini bulmamış gibi; jestlerinde kesinlik yok; bakışları aklından geçenlere çevrili; yüzü kaygılı, biraz da öfkeli. Düşünceleri, dinleyiciye erişmenin yolunu arıyor.

Bu ilk dönem-dinleyicilerin niteliğine, işlenen konuya, konuşmacının psikolojisine göre- az-çok uzun sürüyor.

Ama konuşmacı birden bire rayına oturuyor. Tema belirmeye başlıyor. Lenin, baş parmaklarını yeleğinin koltuk altlarına koyarak gövdesini öne doğru eğiyor. Birden, başı da kolları da ilerliye doğru uzanıyor.

Başı, bu kısa, fakat sağlam yapılı, yerli yerinde ve ritmik vücud üzerinde pek büyük görünmüyor. Kocaman görünen şey, alnı ve kafatasının çıkıntıları. Kollar çok hareketli ama sinirli değil; bilek kalın, parmaklar kısa, el, halk adamının eli gibi kuvvetli ve sert. Bu el, bütün vücutta görülen ve insana güven veren bir sadeliğin izlerini taşıyor.

Fakat bunun farkına varmak için, konuşmacının içinin ışıması gerekiyor, bu da, muarızının kötü niyetini keşfedince ya da onu kendi tuzağına düşürünce oluyor.

O zaman alnının ve kafatasının etkili çıkıntısının altında gözleri parlıyor. Lenin'in 1919'da çekilmiş ve oldukça mutlu göründüğü bir resmî bu anı yansıtıyor.

En kayıtsız bir dinleyici bile, bu bakışları yakalayınca dikkat kesiliyor ve gerisini bekliyordu. Böyle anlarda Lenin'in çıkık elmacık kemikleri parlıyor, insanları ve sosyal ilişkileri en ince ayrıntılarına varıncaya dek bildiğini belli eden bilgece bir hoşgörü ile tatlılaşıyordu. Yüzünün kızılımtrak, kırçıl sakallı alt

kısmı âdeta gölgeleniyordu. Sesi yumuşuyor, büyük bir esneklik kazanıyor ve arada bir, hınzırca bir inandırıcılığa bürünüyordu.

Fakat işte, konuşmacı, bir muarızının sözde itirazını ya da düşmanın bir makalesinden alınmış kasıtlı birkaç cümleyi konuşmasında didik didik ediyor. Muarızının düşüncesini ayrıntılarıyla incelemeden önce, itirazının bir esasa dayanmadığını, yüzeyde kaldığını, inandırıcı olmadığını sizin kafanıza sokuyor. Baş parmaklarını yeleğinin koltuk altlarından çekiyor, vücudunu hafifçe geriye atıyor, sanki ileriye atılmak istiyormuşcasına biraz geriliyor ve baş parmaklarını anlamlı bir şekilde ayırarak omuz silkiyor ve kollarını, ellerini açıyor.

Dinleyici, işin nereye varacağını, ne tür bir kanıt beklemesi ve düşüncesini hangi yönde hazırlaması gerektiğini biliyor.

Sonra mantıklı hücum başlıyor. Sol el ya yeleğinin koltuk altına yerleşiyor, ya da çoğu zaman, pantalonun cebine giriyor. Sağ el, ispatlama hareketini izliyor ve bunun ritmini belirliyor. Gerektiği anlarda sol el, sağ elin yardımına koşuyor. Konuşmacı kürsüden dinlevicinin üzerine doğru eğiliyor, ve kollarının yuvarlak hareketleriyle kendi sözlü konusunu işliyor. Bu, Lenin'in, temel düşüncesini, konuşmasının esas noktasını dile getireceğini gösteriyor.

Dinleyiciler arasında muarızlar varsa, zaman zaman konuşmacıya karşı eleştiri sesleri yükseliyor, düşmanca sözler sarfediliyor. Müdahalelerin onda dokuzu cevapsız kalıyor. Konuşmacı, söyleyeceği şeyi, kendilerine hitap etmenin iyi olacağına inandığı kişiler için, gerekli gördüğü şekilde, söyleyecektir. Herkese ayrı ayrı cevap vereceğim diye konudan uzaklaşmayı sevmiyor. Konuşması boyunca, kolay buluşlara kaptır-

mıyor kendini. Düşmanca müdahalelerden sonra, sadece sesi daha öfkeli çıkıyor, konuşması daha çabuklaşıyor, düşüncesi daha keskinleşiyor, jestleri daha ani oluyor.

Bir muarızın sözlerini, ancak kendi düşüncesinin genel gelişmesine uygun geldiği takdirde, istediği sonuca daha çabuk ulaşmasını sağlayabildiği takdirde önemsiyor. Fakat o zaman, cevapları beklenmedik bir yalınlığa bürünüyor. Örtülü bir şekilde görülecek diye beklenen bir durumu gözler önüne çırıl çıplak seriyor.

Devrimin ilk döneminde, bolşevikliği, demokrasiyi çiğnemekle suçladıkları ve bu suçlamaların henüz tazeliklerini korudukları zaman, menşeviklerin defalarca denedikleri şeydir bu:

«Gazetelerimizin kapatıldığı doğrudur. Fakat ne yazık ki, henüz hepsi değil. Yakında hepsini kapatacağız (şiddetli alkışlar). Proletarya diktatörlüğü, bu propagandanın kökünü kazıyacak, burjuva afyonunun bu yüz kızartıcı ticaretini önleyecektir (şiddetli alkışlar).

Konuşmacı doğrulmuştur. İki eli ceplerindedir. En ufak bir poz verme görünüşü yoktur, sesinde hitabet numaraları yoktur. Buna karşılık, bütün vücudunda, başının duruşunda, sıkılmış dudaklarında, elmacık kemiklerinde, sesinin belli belirsiz boğuklaşmasında, yaptıklarının doğruluğuna, davasının haklılığına sarsılmaz bir güven vardır. *«Döğüşmek isterseniz döğüşelim, fakat gerektiği gibi».*

Konuşmacı artık düşmana değil de kendi yoldaşlarına yüklendiği zaman bu, ses tonunda ve jesterinde hissediliyor. Bu durumda, en şiddetli hücum, onları «yola getirme» niteliğini koruyor. Bazen, konuşmacı sesini yükseltiyor; bu, kendi yoldaşlarından birini utan-

dırmak istediği, muarızının sözkonusu meseledeı hiçbir şey anlamadığını, «en ufak» bir kanıt bile ileri süremediğini, itirazlarını «perçinleyemediğini» ispatladığı zaman oluyor. Böyle durumlarda, sesi iyice tizleşiyor ve boşlukta yayılıyor; bu noktaya erişince, en öfkeli tirad, birdenbire, yalın bir niteliğe bürünüyor.

Konuşmacı, söylemek istediğini, önceden uzun uzun, ve pratik sonuçlarına varıncaya dek düşünmüştür; fakat, birkaç deyim, özellikle üzerinde durulmuş, kesin ve hoş birkaç kelime hariç (ki bunlar sonradan, Parti'nin ve ülkenin siyasî hayatına yaygın bir şekilde girmiştir), fikrini açıklama tarzını, bunun şeklini hiçbir zaman düşünmemiştir. Cümlelerin kuruluşu, genellikle, ağırdır, yüklüdür; bir cümle, bir başka cümlenin üzerine abanır ya da ona çivi gibi girer. Steno ile yazanlar için, sonra da redaktörler için, bu cümle kuruluşları güç bir sınavdır. Fakat yığın halindeki bu cümleler arasında, gergin ve amaca yönelik düşünce kendine, bütün gücüyle, emin bir yol açar.

Ama, konuşmacının, son derece bilgili bir marksist, bir ekonomi bilimleri teorisyeni, bilgi dağarcığı muazzam bir insan olduğu doğru mudur? İnsan hiç değilse, bazı anlarda, bütün bu şeyleri anlamayı, bunları kafasına yerleştirmeyi, bilimsel hiçbir araç olmaksızın, kesin hiçbir terminoloji kullanmaksızın sadece kendi yetenekleriyle başarmış ve bildiğini kendince açıklayan bir insan karşısında bulunduğunu sanır. Nereden geliyor bu? Konuşmacının, meseleyi, kendi hesabına inceden inceye düşünmesinden, kendini dinleyiciler yerine koymasından, düşüncesine kitlelerin tecrübesini uygulamasından, açıklamasını, konuşmasını inşa etmek için kullandığı bütün teorik temellerden ayıklamasını bilmesinden.

Bununla beraber, bazan, konuşmacı, düşünceler merdivenine, basamakları ikişer ikişer atlayarak hızla tırmanıyor: Bu, varacağı sonuç kendisine çok açık göründüğü, buna erişmek pratik bakımdan çok acele etmesini gerektirdiği ve dinleyecileri, bu sonuca mümkün olduğu kadar çabuk ulaştırmak gerektiği zaman görülüyor.

Fakat, bir de bakıyor ki kendisini izleyemiyorlar, dinleyicilerle arasındaki bağ gevşiyor. O zaman kendini hemen toparlıyor, geriye sıçrıyor ve tekrar tırmanmaya başlıyor, ama bu sefer, daha yavaş, daha ölçülü bir adımla. Sesi bile değişiyor. Başlangıçtaki aşırı yoğunluk artık hissedilmiyor ve inandırıcı nüanslara bürünüyor.

Bu geriye dönüş, bu gel-git hareketi, konuşmanın yapısına, elbette zarar veriyor. Fakat, sırf konuşmuş olmak için konuşulur mu? Bir konuşmada, eylemi belirleyecek mantıktan daha başka bir mantığa ihtiyaç duyulur mu?

Ve konuşmacı, şimdi, hiç kimseyi yolda bırakmadan, bütün dinleyicileriyle birlikte sonuca yeniden erişince, salonda başarısının kanıtı elle tutulurcasına görülür, kollektif düşüncenin tamamen tatmin oluşunu belirleyen minnettar bir sevinç hissedilir.

Sonucu ivice belirtmek, ona kesinlik vermek, yalın, parlak bir deyimle pekiştirmek, hafızalarda yer ettirmek için artık bir kaç darbeden başka bir şey kalmamıştır.

Lenin'in konuşma espirisi, diğer usulleri kadar basittir (tabii buna usul denilebilirse). Ama, Lenin'in konuşmalarında, «espiri» denilen şey bulunmaz: Kelimenin tam anlamıyla, kitlelerin anlayabileceği tadına doyulmaz bir alay vardır. Siyasî şartlar özel bir kay-

gıyı gerektirmiyorsa, dinleyicilerin çoğunluğunu «müminler» teşkil ediyorsa, Lenin, «gırgırını geçer». Dinleyiciler, içtenlik dolu hınzırca bir şakayı, kıyasıya yapılan bir «dalga geçmeyi» zevkle dinler. Sadece kelime oyunu yapmanın ve güldürmenin sözkonusu olmadığını fakat bütün bunların aynı amaca götürmek için yapıldığını iyice bilir.

Konuşmacı alay etmeye başlayınca yüzünün alt kısmı, özellikle ağzı daha ilginç olur ve gülüşü salona yayılır. Alnının ve kafatasının hatları hoş bir hal alır; burgu gibi bakışları neşeyle aydınlanır; «*r*»ler büsbütün «*ğ*» olur, keskin düşüncenin şiddetli gerilimi keyifle, güleç bir sadelikle gevşer.

Yaptığı herşeyde olduğu gibi, Lenin'in konuşmasında ortaya çıkan temel nitelik amaca yönelik bu gerilimdir. Konuşmacı, nutuk atmak sevdasında değildir; eylemleri gerektiren bir sonuca doğru götürmeye çalışır sadece.

Dinleyicilerine çeşitli şekillerde yanaşır; durumu onlara açıklar, inandırmaya uğraşır onları; ayıplar, şaka eder, inandırmaktan, açıklamaktan geri durmaz. Onun konuşmasında birliği sağlayan şey, önceden düzenlenmiş bir plan değil, o gün için kesinlikle belirlenmiş, iyice tanımlanmış pratik bir amaçtır, ucu dinleyicilerin kafasına girecek ve orada çöreklenecek olan bir fikirdir.

Lenin'in alaycı yanı bu temel amacı tâbidir. Şakacılığı faydacıdır. İğneleyici en basit bir «kelime» bile, pratik bir amaç içindir: Kimini sarsmak, kimini de frenlemek içindir. O zaman, genellikle siyasî hayatımızın sözlüğünde kalmış olan deyimleri kullanır. Konuşmacı, söyleyeceği kelimeyi fırlatmadan önce, sanki onu koyacağı yeri arıyormuşcasına hazırlayıcı

birkaç daire çiziyor. Bu noktayı bulunca, çivinin ucunu yerleştiriyor, daha iyi görmek için biraz uzaklaşıyor ve delmek istediği çatının üzerine ilk çekiç darbesini, büyük bir jestle indiriyor: bir ilk vuruş, sonra bir ikincisi, sonra vuruşlar çoğalıyor — ve bu, çivi iyice girene kadar devam ediyor öyleki, artık ihtiyaç kalmayınca çiviyi sökmek çok güç oluyor. O zaman Lenin, yerinden oynatmak için, çivinin başını, şaka yollu, sağından solundan çekiçlemeye başlıyor; ve arşiv hurdalığına atmak üzere çiviyi yerinden sökünce, artık hiçbir işe yaramayan bu süse alışmış olanlar büyük bir kedere kapılacaklardır.

Derken, konuşma sona eriyor. Son hesaplar görülmüştür, sonuçlar iyice belirtilmiştir. Konuşmacı, işinden yorgun argın dönen fakat iyi bir şey yapmanın mutluluğunu duyan bir işçi gibidir. Ter damlacıklarının göründüğü çıplak başını arasıra eliyle siler. Sesinde aynı sertlik yoktur artık, sönük çıkar; sesi, yana yana tükenen bir bir kordur. Fakat, genellikle konuşmaları taçlandıran ve sanki böyle olmazsa, kürsüden inilemezmiş izlenimini yaratan o yiğitlik havasını beklememek gerekir. Başkaları için parlak bir «final» gereklidir. Lenin'in buna ihtiyacı yoktur. Konuşmalarını, profesyonel bir konuşmacı gibi bitirmez; işini tamamlayıp sona erdirir. «*Bunu anlarsak, böyle yaparsak, mutlaka yeneriz*». Sık sık söylediği son cümle budur. Ya da: «*bütün söylemek istediğim budur...*» der. Lenin'in konuşma tarzına, ve Lenin'in kendi tabiatına çok uygun düşen bu son kelime dinleyicileri asla soğutmaz. Aksine, bu «özentisiz», «donuk» sonuçtan sonra, kalabalık, Lenin'in bütün söylediklerindeki bu düşünce kıvılcımıyla kendine gelir ve o zaman, adına *alkışlar* denilen sevgi ve coşkunluk fırtınaları patlak verir.

Fakat Lenin, kâğıtlarını topladığı gibi, konuşma yerinden çabucak uzaklaşır. Kaçınılmaz sonu savuşturmak içindir bu. Başı, hafifçe, omuzlarının arasına çekilmiş, çenesi göğsüne dayanmış ve gözleri kirpiklerinin arkasına saklanmıştır. Buna karşılık, bir hoşnutsuzluk belirtisi olan kalkık üst dudağı üzerinde bıyıkları, öfkeden âdeta dikleşmiştir. Alkış tufanı, bir biri üstüne bindiren dalgalar gibi genişler: «*Varol Lenin, yaşa önderimiz İlyiç*». Dört bir yanından karşı konulmaz sevgi dalgalarıyla kuşatılmış bu eşsiz insanın başı elektrik ampulerinin ışığında parıldar. Ve coşkunluklar kasırgası en şiddetli noktasına ulaşınca, kalabalığın ve uğultunun ortasından sevinçli, dipdiri genç bir ses, fırtınayı bastıran bir vapur düdüğü gibi yükselir: «Yaşa İlyiç».

LENİN ÖLDÜ

Lenin öldü. Lenin yok artık. Kan dolaşımının işleyişini düzenleyen gizli kanunlar bu hayata bir son verdi. Tıp sanatı, kendisinden beklenen ve milyonlarca insanın istediği mucizeyi gerçekleştiremedi.

Bir benzeri bulunmaz, büyük önder, eşsiz insan Lenin İlyiç'in vücudunu canlandırmak için kanını son damlasına kadar seve seve verecek olan kimbilir ne kadar çok insan vardır içimizde? Ama bilimin güçsüz kaldığı yerde mucize olmaz. İşte, Lenin yok artık. Bu kelimeler, koca bir kayanın denize düşmesi gibi müthiş bir şekilde düşüyor bilincimize. İnanılabilir mi buna? Kabul edilebilir mi böyle bir şey?

Bütün dünya işçilerinin bilinci bu olguyu kabul etmek istemiyecektir, çünkü düşman henüz korkunç bir güce sahip. Gidilecek yol uzun. Büyük çalışma, tarih boyunca girişilmiş en büyük çalışma tamamlanmadı. Çünkü Lenin, dünya işçi sınıfına, insanlık tarihinde

belki başka herhangi bir kimsenin olamadığı kadar gerekli.

Hastalığının, birincisinden çok daha ağır olan ikinci safhası on aydan fazla sürdü. Doktorların acıyla ifade ettiklerine göre, damar sistemi bu süre boyunca «işlemekten» geri durmadı. İlyiç'in hayatının sözkonusu olduğu korkunç bir oyundu bu. Bir iyileşme, hemen hemen tam bir iyileşme bekleniyordu. Hepimiz onun iyileşeceğini umuyorduk, oysa felâketle karşılaştık. Soluk alamaz oldu artık ve deha dolu düşünce organı can verdi.

İlyiç'imiz yok artık. Parti öksüz, işçi sınıfı öksüz. Büyük ustanın ölüm haberini alınca, herşeyden önce bu duyguya kapıldık.

Nasıl ilerleyeceğiz? Yolumuzu bulacak mıyız? Şaşırmıyacak mıyız? Yoldaşlar, çünkü Lenin aramızda değil artık.

Lenin yaşamıyor artık, ama leninizm yaşıyor. Lenin'de ölümsüz olan şey. — Onun öğretisi, çalışması, metodu, onun bize bıraktığı örnek — bizde, yaşıyor, yarattığı bu Parti'de, başında bulunduğu ve yönettiği bu ilk işçi devletinde yaşıyor.

Şu anda yüreklerimiz derin bir acı içinde, çünkü hepimiz Lenin'in çağdaşlarıyız; Onun yanında çalıştık, onun ekolünden yetiştik, Partimiz, işçilerin kolektif lideridir. Herbirimizde, Lenin'den bir parça yaşıyor.

Bundan böyle nasıl ilerleyeceğiz? Leninizm meşalesini elimizde tutarak. Yolumuzu bulacak mıyız? Evet, yolumuzu kollektif düşünceyle, partinin kollektif iradesiyle bulacağız.

Yarın da yarından sonra da, bir hafta ve bir ay sonra da gene kendi kendimize soracağız: Lenin'in artık aramızda bulunmaması mümkün mü diye? Bu

ölüm, uzun bir zaman, bize tabiatın inanılmaz, korkunç bir cilvesi olarak görünecektir.

Lenin'in artık aramızda olmadığını hatırlatan bu derin acı, herbirimizin yüreğinde hissedeceği bu dayanılmaz acı, hepimiz için daima bir uyarı olsun; sorumluluğumuzun şimdi çok daha büyük olduğunu düşünelim. Bizleri yetiştiren öndere lâyık olalım.

Acımızı bağrımıza basıp, saflarımızı sıklaştıralım, yüreklerimizi birleştirelim, yeni savaşlar için kenetlenelim.

Yoldaşlar, kardeşler, Lenin aramızda değil artık. Hoşça kal İlyiç! Hoşça kal önder.

EK BÖLÜM

İsaac Deutscher'in, Troçki'yi anlattığı ünlü eserinden Brest-Litovsk dramı bölümünü, bu tarihî olayı ayrıntılarıyla yansıtması bakımından, okurlara sunmayı yararlı bulduk. Deutscher'in Ağaoğlu yayınları arasında çıkan ve Türkçe'ye Rasih Güran tarafından çevrilmiş olan Troçki *adlı üçbüyük ciltlik bu eseri, Troçki, Lenin ve Rus devrimi konusunda temel kaynak kitapların en güzellerindendir.*

BREST — LİTOVSK DRAMI

«Eğer savaş yalnızca zengin ve güçlü uluslardan hangisinin güçsüzlere hükmedeceğini kararlaştırmak için yapılıyorsa hükümetimiz böyle bir şeyi insanlığa karşı işlenmiş en büyük cinayet sayar... Hükümetimiz, istisnasız bütün uluslarla ve milliyetlerle (azınlıklarla) aynı âdil şartlar altında hemen barış yapmaya karar verdiğini kesin olarak ilân eder.» *Lenin'in Sovyetler Kongresinin 26 Ekim tarihinde kabul edilen Barış Kararnamesi, Bolşevik dış politikasının özünü bu şekilde formüle etmişti. Avrupa'da olsun, başka kıtalarda olsun, işgal altında ya da bağımlı olsun, bütün ülkelerde yaşayan halkların, bütün işgal kuvvetlerinin çekilmesinden sonra yapılacak ve kendi özgür oylarıyla kendi kaderlerini tâyin etmelerine imkân verecek bir barış, âdil bir barış olabilirdi ancak. Lenin, ancak bütün sömürge imparatorluklarının ortadan kalkmasından sonra varılabilecek olan böyle bir amacı cesaretle ortaya attığı sırada görüşüne şu noktayı eklemeyi de unutmamıştı: Sovyetler, programları kabul edilmese bile, ba-*

rış görüşmelerine katılmaya hazırdılar. Böylece başka bir çözüm yolu bulunup bulunmıyacağını da anlamak istiyorlardı. Bolşevik hükümeti açık görüşmeler sonunda varılacak açık anlaşmalardan yanaydı: bu bakımdan eski Rus hükümetlerinin imzaladıkları gizli emperyalist anlaşmaları açıklayacaklar ve bunların geçersiz olduklarını ilân edeceklerdi. Lenin'in kongrede açıkladığı gibi, aldıkları bu kararla, savaştaki ülkelerin hem halklarına hem de hükümetlerine seslenmiş oluyorlardı. Dolayısıyla da halkları kendi hükümetlerine karşı ayaklanmaya çağırıyorlar ve hükümetleri hemen ateşkes anlaşması yapmayı açıkça zorluyorlardı. Bolşevik dış politikasının temel çıkmazı ve Brest-Litovsk dramının çekirdeği işte bu iki yanlı çağırıdır.

Savaştan bıkmış ve usanmış olan Rusya, Barış Kararnamesini duyunca rahat bir soluk aldı. Fransa ve İngiltere hükümetleri ile bu ülkenin şoven halkoyu ise bu çağrıyı duyunca köpürdü. Müttefik elçileriyle Rusya'daki Müttefik askerî misyonlarının şefleri Rusya'nın savaşı artık yürütecek durumda olmadığını aşağı yukarı biliyorlardı. Bir Amerikan gözlemcisinin dediği gibi, Bolşevik barış propagandası «gerçekten çok gerekli ve etkiliydi, ama... sanki bir adamın, aynı yöne, büyük bir fırtına yaratırcasına durmadan üflemesine benziyordu» (*). *Ancak, Rusya'nın bu «kötü durumdan» kurtulmasını arzulayan Müttefik yabancı elçileri Bolşeviklerin bu üflemelerini durdururlarsa fırtınayı da önliyeceklerini sanıyorlardı. Daha Şubat İhtilâlinin başında İngiliz ve Fransız elçileri Prens Lvov'a, Miliukov'a, Kerenski'ye başvurmuşlar, Lenin'in partisini ka-*

(*) W. Hard, **Raymond Robins' Own Story**, s. 29. Anti-Bolşevik liderlerin çoğu sonradan yurt dışında sürgün olarak yaşadıkları sırada bu görüşe katılmışlardır.

pattırmak istemişlerdi. Askerî heyetlerinin şefleri, Kerenski'ye ve Menşeviklerin elindeki Sovyetlere karşı Kornilov'a bir darbe hazırlatmak için çok çalışmışlardı. Ekim İhtilâlinden iki gün önce İngiliz Elçisi Rus Bakanlarına pek diplomatik olmayan bir dille, Troçki'nin hemen tutuklanması için baskı yapmıştı. Ama Bolşeviklerin iktidara geldikten sonra yaptıkları devrimci çağrılar, diplomatik formalitelere boş vermeleri, gizli anlaşmaları açıklamak, geçersiz saymak ve Rusya'yı savaştan çıkarmak tehditleri Müttefikleri kızdırmıştı artık. Gözlerinin önünde olan ihtilâlden ve bu yüzden uğrayacakları kayıplardan o kadar korkmuşlardı ki, durumu açıkladığı sanılan herhangi bir suçlama masalını bile hemen gerçek olarak kabule hazırdılar. Lenin ile Troçki'nin gerçekten Alman'lar tarafından satın alınmış birer casus olduklarına, Ekim İhtilâlini Alman subaylarının düzenlediğine ve yönettiğine yarı yarıya inanmıştılar. (**). Şimdi bir tek avunuları kalmıştı artık: Bolşevikler ergeç devrileceklerdi; bunun gerçekleşmesine yardım etmek de Müttefiklerin göreviydi. (*)

Bolşevikler devrimci çağrılarına rağmen Müttefiklerle diplomatik ilişkiler kurmak istiyorlardı. Troçki, Kerenski'nin askerlerini bozguna uğrattıktan hemen

---

(*) Sadoul, Menşeviklerin, Müttefik elçiliklerinin etkisinde kalarak Lenin ile Troçki'nin koalisyon kabinesine alınmaması şartını ileri sürdüklerini iddia eder, Sadoul, **Notes sur la Révolution**, s. 74

(**) Sir George Buchanan güncesinde şunu yazıyor: «Aldığım ve doğruluğunu tesbit etmeye imkân bulamadığım bir habere göre Smolni Enstitüsünde Lenin'in yanında onlardan (yâni Alman'lardan) altı subay varmış.» Sir George Buchanan, **My Mission to Russia**, s. 232; General Sir Alfred Knox, **With the Russian Army**, cilt II, s. 718.

sonra İngilizler ve Fransızlarla yeniden normal ilişkiler kurmak niyetinde olduğunu açıkladı. Bolşevikler, hele Troçki, Alman'ların kabul edilmiyecek barış şartları ileri süreceklerini ve böylece Rusya'yı yeniden savaşa ve İtilaf Devletlerinin arasına iteceklerini anlamıştılar. Troçki'nin teklifine kulak asan olmadı. Müttefik elçileri onun bu teklifini duymazlıktan geldiler. Yalnız Belçika elçisi Troçki'nin Smolni'deki küçük odasına giderek bir tanışma ziyaretinde bulundu. Troçki, hükümetinin barış amaçlarını, bu amaçlara inanmayan elçiye anlatırken, «azimli ve biraz da sertti.» Ama yine kibarlığı elden bırakmamıştı. Belçika elçisi Elçiliğine döndüğünde Troçki'deki kişiliğin ve içtenliğin etkisinde kalmıştı; ama İhtilâl Dış İşleri Bakanının yine de bir ideolog ve bir hayalci olduğunu, ciddiye alınmaması gerektiğine inanıyordu; bu izlenimi öteki elçilere de anlattı.

Yalnız yabancı elçiler değil Rus Dışişleri Bakanlığı da Troçki'ye boykot ilân etmişti. Troçki Dış İşleri Bakanı olduktan sonra bir hafta kadar Bakanlığa gidemedi. O haftayı Kerenski kuvvetleriyle çarpışarak geçirmişti. İlk olarak Bakanlığa gittiğinde yanında Markin vardı. (Markin, Kronstad'dan gelme bir bahriyeliydi). Troçki her şeyden önce gizli anlaşmaları ve kendisinden öncekilerin diplomatik yazışmalarını ele geçirmek istiyordu. Ama Bakanlığın odalarında ve koridorlarında kimseler yoktu. Sorulanlara kim cevap verecekti? Sonunda, bahriyeli arkadaşı, Bakanlığın Müsteşarı Kont Tatişçev'i buldu. Tatişçev eski bir diplomat ailesinden gelmeydi. Kont, Bakanlık memurlarının işe gelmediklerini söyledi. Troçki hemen bütün memurların getirtilmesini hiddetle emretti. Az sonra Bakanlığa bir sürü memur geldi. Troçki, kendisini ye-

ni Bakan olarak kısaca tanıttıktan sonra, dünyada hiç bir kuvvetin devrimi bastıramıyacağını, yeni hükümete namusuyla hizmet etmek isteyenlerin hemen işe başlamaları gerektiğini söyledi. Ama memurlar gizli belgeleri ve bu belgelerin bulunduğu kasaların anahtarlarını vermek istemediler. Troçki Bakanlıktan çıkıp gitti. Az sonra bahriyeli arkadaşı Bakanlığa döndü ve Tatişçev ile daire şeflerine, kendisiyle birlikte Smolni'ye gelmelerini emretti. Troçki Smolni'ye gelen memurları tutukladı. İki gün sonra Kont, Troçki'yi Bakanlığa götürdü. Bütün kasaları açtı. Gizli anlaşmaları ve diplomatik yazışmaları ayırarak Troçki'ye verdi. Bu belgeler, Kordiplomatiğin şaşkınlıkları arasında basında çıkmaya başladı. Andlaşmalar, Bolşeviklerin suçlamalarında ne kadar haklı olduklarını bütün dünyaya gösterdi: Rusya Galiçya'yı ve İstanbul'u almak ve Balkanlara hâkim olmak için savaşıyordu.

Lenin, Stalin ve Krilenko, 7 Kasımda Kerenski'nin son Genel Kurmay Başkanı General Duhonin'e, Alman Komutanlığına, hemen bir ateşkes anlaşması teklif etmesini emrettiler. Troçki bu sırada Müttefik elçilerine de ilk resmî mesajını gönderdi; mesaja ekli olarak sunduğu Barış Kararnamesini, barış görüşmelerinin hemen açılmasını öngören resmî bir teklif saymalarını elçilerden rica etti. Mektup şöyle bitiyordu: «Bay Elçi, bu görülmemiş cinayetten bütün halklar gibi yorulmuş ve bitmiş olan ve barıştan başka bir şey istemeyen ülkeniz halkına, Sovyet Hükümetinin derin bir saygı beslediğinden emin olmanızı rica ederiz.» Troçki, aynı zamanda, o gün, Sovyetler Merkez Yürütme Komitesinde diplomatik durum konusunda ilk olarak bir açıklama yaptı: «Avrupanın rutin çalışan kafası» *Barış Kararnamesinin yayımlanması üzerine şaşkına*

dönmüş, bu kararnameyi, bir devlet hareketi olmaktan çok bir parti politikasının açıklanması saymıştı. Almanların gösterdikleri ilk tepki iki yanlı olmuştu: Alman olarak, barış teklifinden memnun kalmışlardı; Tutucu olarak da böyle bir teklifi ortaya atan devrimden korkmuşlardı. İngilterede resmî makamlar elbetteki düşmandı. Fransızlar savaştan bıkmışlardı. Ama «Fransız küçük burjuvazisi bizi Alman Kayzer'i ile ittifak halinde bulunan bir hükümet sayıyor» du. İtalya iyi karşılamıştı; Birleşik Amerika bir şey demiyordu. Troçki yabancı halkoyunda görülen bütün eğilimleri bir araya toplayacağına bunların arasındaki ince ayrılıklara dikkati çekti. Sonra gizli andlaşmaların açıklanmasını teklif etti. İttifak devletlerinin bu açıklamadan yararlanmaya çalışacaklarını söyledi. Ancak Sovyetlerin, yönetici sınıfların gizli pazarlıklar ve anlaşmalar karşısında nasıl davranmaları gerektiği konusunda başkalarına, özellikle Alman işçi sınıfına, bir örnek vermesi gerekliydi. Alman Sosyal Demokratları kendi hükümetlerinin diplomasi kasalarını ele geçirdikleri ve gizli anlaşmaları açıkladıkları zaman «Alman emperyalizminin, yalancılık ve haydutluk bakımından Müttefiklerden aşağı kalmadığını» *bütün dünya görecekti. Gizli andlaşmaların hemen ertesi gün açıklanmasını teklif ederken şunları söyledi:* «Avrupa halkları bu gerçeği öğrenmek hakkına kavuşabilmek için sayısız fedakârlıklarda bulunmuş ve genel bir yoksulluğa düşmüştür. Gizli diplomasinin ortadan kalkması namuslu, halkçı, gerçek demokratik dış politikanın ilk şartıdır.»

Bu sırada Müttefik elçileri toplantı halindeydiler. Toplantıda Troçki'nin mesajını ele almamaya ve hükümetlerine Sovyet rejiminin meşru olmadığını ileri

sürerek bu mesaja cevap verilmemesini tavsiye etmeye karar vermişlerdi. Müttefik hükümetleri bu tavsiyeyi kabul etmiş bulunuyorlardı. Moghilev'de karargâhı bulunan General Duhonin'e bağlı Rus ordusu Yüksek Komutanlığı ile resmî ilişkiler kurmak kararındadırlar. Bu tutumlarıyle Ordu Karargâhını rakip bir hükümet durumuna getirmişlerdir. Müttefikler bu komutanlığa, aynı zamanda, herhangi bir ateşkes görüşmesine girişmemesini de söylemişlerdir; ayrıca, Rusya'nın savaştan çekilmesi halinde Japon'ları Sibirya'ya saldırtarak böyle bir hareketi Rusya'ya ödeteceklerini açıklamışlardır. Troçki bu hareketleri hemen protesto etti. Başkent dışındaki Bolşevik - düşmanı kuvvetlere katılmak üzere Petrograd'dan ayrılmaya kalkacak herhangi bir Müttefik diplomatını tutuklayacağını bildirdi; tarafsız ülkelere başvurarak onlardan barışın gerçekleşmesi için nüfuzlarını kullanmalarını istedi. Aynı gün, ateşkes emrini uygulamayı kesinlikle reddeden General Duhonin komutanlıktan atıldı (Duhonin sonradan savaşın devamını istediği için kendi askerleri tarafından yabanca öldürüldü), Çar Ordusunda Başçavuşluk yapmış olan, partinin askerlik kolu liderlerinden Bolşevik Krilenko Başkomutanlığa getirildi.

Rusya ile Müttefik Devletler arasındaki ilişkiler hemen sertleşti. Müdahale savaşlarının ilk belirtileri görülmeye başlamıştı. Başa türlü de olamazdı zaten. Müttefik Devletler savaşa devam konusunda kararlı oldukları için bu devletler elçilerinin Rusya'nın savaştan çekileceğini söyleyen bir hükümete baskı yapmamalarına elbetteki imkân yoktu. Yalnız böyle bir ihtimalin ortaya çıkması bile Rusya'nın iç işlerine karışmaları için yeterli bir nedendi. Kaldı ki, eski tipte diplomatların ve askerlerin devrim düşmanı olmaları

da böyle bir müdahaleyi çok küstah ve bayağı bir şekle sokmuştu. Müttefik elçilikleri ve askerî heyetleri daha başlangıçtan beri Rus iç savaşına karışmak arzusundaydılar. Troçki bu eğilimi önlemeye, İngiliz'lerle Fransız ve Amerika'lıları iç savaşa hiç karıştırmamaya çalışıyordu. Rusya'nın büsbütün yalnız başına kalmamasının, Almanya ile her ne bahasına olursa olsun herhangi bir barışı imzalamaya zorlanmamasının Müttefiklerin çıkarlarına olduğunu, Lenin'in bu konuda onayını aldıktan sonra, onlara anlatabilmek için elinden geleni yapıyordu. Ama İtilâf Devletleri bu gibi düşüncelere aldırış etmiyorlardı. Elçiler Troçki'ye hep ikinci derecedeki memurlarını göndermekteydiler. Bunlardan biri Fransız Askerî Heyetinden Yüzbaşı Sadoul, öteki de İngiliz Elçiliği memurlarından Bruce Lockhartdı. Troçki tekliflerini bunlara, ve Amerikan Kızıl Haç teşkilâtından Albay Robins'e yapıyordu; ilk ateşkes görüşmelerini bu memurların aracılığı ile devamlı olarak Müttefiklere bildirmişti. Troçki ile temasta bulunan Müttefik memurlarının hepsi de Troçki'nin görüşlerini destekliyor ve üstlerini kandırmaya çalışıyordu. Ama bütün bunlardan hiç bir sonuç çıkmıyordu. O sırada hâlâ koyu bir «sosyal şoven» olan Sadoul, Fransız «Sosyal şövenliğinin» başlıca savunucularından Albert Thomas'a yazdığı mektupta şöyle demektedir: «Dünyanın dönmekte olduğunu hâlâ inkar ediyor ve Bolşevik hükümetinin var olmadığını söylüyoruz.» Londra ise Bruce Lockhart'ı, Troçki'yi «yeni bir Talleyrand» mış gibi ciddiye almakla suçluyordu.

14 Kasımda Alman Yüksek Komutanlığı ateşkes görüşmesine razı oldu. Krilenko ateşin kesilmesini ve «cephelerde kardeşliğe (fraternizasyona) gidilmesini» emretti. Rus askerleriyle temas edecek Alman asker-

lerine İhtilâl fikirlerinin aşılanacağını sanıyordu. Troçki, aynı gün, Batılı devletlere bir nota verdi:

«Cumhuriyet Ordularının Yüksek Başkomutanı Başçavuş Krilenko ateşkes görüşmelerine başlanmasını beş gün daha, yani 18 Kasım/1 Aralık gününe kadar ertelemeyi teklif etmiş ve böylelikle Müttefik hükümetlerini tutumlarını açıklamaya bir daha çağırmıştır... Halk Komiserleri Kuruluna mensup olan bizler, bu sorunu Müttefiklerimiz hükümetlerinin dikkatine sunuyor... ve kendi halklarının ve bütün dünyanın önünde kendilerine şunu soruyoruz: 1 Aralıkta başlayacak olan barış görüşmelerinde bize katılmak istiyor musunuz?.. Müttefiklerimizin halklarına ve herşeyden önce bu ülkelerdeki emekçi kitlelerine sesleniyoruz: Bu ahlâk-dışı ve amacı olmayan cinayete devam etmeye ve Avrupa uygarlığını körükörüne felâkete sürüklemeye razı mısınız?.. Bu sorunun cevabı hemen verilmeli, ve bu cevap sözle değil hareketle olmalıdır. Rus ordusu ve Rus halkı artık ne daha fazla bekliyebilir, ne de bekleyecektir... Müttefik devletlerin halkları kendi temsilcilerini göndermiyecek olurlarsa, biz Almanlarla yalnız başımıza görüşmeye başlıyacağız. Biz genel bir barış istiyoruz, ama Müttefik devletlerin burjuvazisi bizi ayrı bir barış yapmaya zorlayacak olursa bunun sorumluluğu olduğu gibi bu burjuvazinin omuzlarına yüklenecektir. Son olarak da, Müttefik ülkelerin askerlerini bir dakika bile kaybetmeden hemen harekete geçmeye çağırıyoruz: Kahrolsun kış seferi! Kahrolsun savaş!»

Troçki, Sovyete verdiği bir rapora da şu sözleri eklemişti: «Rus devriminin ilân ettiği genel barış prensibinin bozulmasına hiç bir şekilde göz yummayacağız... Alman ve Avusturya hükümeti kendi halklarının

baskısı altında sanık sandalyasına oturmaya razı olmuşlardır. Şuna inanınız ki, Rus devrimci barış heyeti kendisine verilen savcılık görevini bu mahkemede hakkıyla yerine getirecek ve bütün emperyalist diplomatların yaygaracı suçlamalarını zamanında karşılayacaktır.»

O güne kadar diplomaside görülmemiş bir üsluptu bu. Troçki Dış İşleri Bakanı olduğu halde ihtilâlin hâlâ en büyük propagandacısıdır. Hemen hemen herşeyi, yönetenle yönetilen arasındaki potansiyel ya da fiilî aykırılığa bağlamaktadır. Yöneticiye yönetilenin işiteceği şekilde seslenmektedir. Ama, o günkü hükümetlerle de anlaşmaya varma imkânını ortadan kaldırmadığı için devrimci çağrılarını son derecede esnek ve kurnazca bir diplomasiyle bir arada yürütmektedir. Düşmanca davranışlar karşısında hiç uzlaşıcı değildir. Saldırgandır. Uzlaşıcı bir davranış karşısında ise kibar ve anlayışlıdır. Amerikan Askerî Heyetinin Başkanı General Judson, Müttefiklerin boykotunu dinlemiyerek Troçki'yi ziyarete gittiğinde, Müttefiklerin Sovyetlere karşı bundan böyle tehditler savurmıyacağını umduğunu söyleyince, Troçki, geçmiş olaylar üzerinde kavgaya girişmek niyetinde olmadığını, Generalin söylediği sözlerin kendisini tatmin ettiği cevabını vermiş, Müttefiklerin barış görüşmelerini yakından izleyebilmelerini ve ileride istedikleri takdirde görüşmelere katılmalarını sağlamak üzere konferansı açık olarak yürüteceğinden emin olmalarını tekrarlamıştı. Ama Çarlık zamanındaki Nâzırların ve Generallerin mükellef odalarında yüksekten konuşmaya alışmış Fransız Askerî Heyetinin Başkanı General Niessel —Fransa, Rusya'ya en çok borç vermiş ve Rus politikasını etkilemiş ülkeydi— Smolni'deki «yoksul ressamın tavan

arasındaki» atelyesine, sert konuşacağını umarak girdiği zaman Troçki Generali hemen kavı dışarı etmişti. Sovyet hükûmeti aleyhine bültenler çıkaran Fransız elçiliği Basın Bürosunu kapattırmıştı. Fransız Elçisi Noulens, aradaki soğukluğu gidermek üzere Smolni'ye geldiği sırada ise Troçki kendisine kibar davranmış ve elinden gelen kolaylığı göstermişti. İngilizlerle ilk karşılaşması şöyle olmuştu: İngiltere'de savaş aleyhtarı propaganda yaptıklarından ötürü hapiste tutulan eski Nase Slovo muhabiri Çiçerin ile öteki Rusların hemen salıverilmesini istemişti. Çiçerin serbest bırakılmadıkça ve istekleri yerine getirilmedikçe hiç bir İngiliz'in Rusya'dan çıkmasına izin verilmiyeceğini de bildirmişti. Troçki Çarlık zamanının Rus hükümetlerinde rastlanmayan bir kararlılıkla ve gururla Rusya'nın öteki devletlerle eşitliği üzerinde direniyor, hakarete hakaretle karşılık veriyor, tabiî hakaretleri bile haklı ve inandırıcı oluyordu.

19 Kasımda ateşkes heyetleri karşı-karşıya geldiler. Almanlar başlangıç olarak hemen bir aylık bir ateşkes anlaşması teklif ettiler. Sovyet heyeti bunu reddetti. Batılı devletlerin durumu incelemelerine vakit bırakmak için, çarpışmaların kesilmesini bir hafta daha ertelemek istedi. Troçki yeniden Müttefik elçilerine baş vurdu; yeniden soğuk bir sessizlikle karşılaştı. Bununla birlikte, Troçki, Almanya ve müttefikleri, Rus cephesinden Batı cephesine asker nakletmiyeceklerini taahhüt etmedikleri, Alman ve Avusturya askerleri arasında devrimci propaganda yapılmasına açıkça izin vermedikleri —işitilmemiş bir şart— takdirde hiç bir ateşkes anlaşması imzalanmaması için Sovyet görüşmecilerine talimat verdi. Almanların Rus cephesi Yüksek Komutanı General Hoffmann her iki teklifi de red-

detti. Bir an için görüşmeler kesiliyor ve Rusya yeniden savaşa giriyor gibi oldu. Modern Sirk'te yeniden dinleyicilerinin karşısına çıkan Troçki Sovyetlerin bütün cephelerde ateşin kesilmesini istemekte devam edeceklerini söyledi: «Ama tek başımıza ateşkes anlaşması imzalamak zorunda kalırsak Almanya'ya Rus cephesinden çekeceği askerlerini öteki cephelere göndermelerine râzı olmıyacağımızı söyliyeceğiz. Çünkü biz namuslu bir barış istiyoruz, çünkü İngiltere ve Fransa ortadan silinmemelidir... ve bütün bu açık, dolambaçsız ve namuslu sözlere rağmen Kayzer barışı imzalamayı reddedecek olura... o zaman halk kimin haklı kimin haksız olduğunu görecek... kendimizi yenilmiş değil yenmiş sayacağız, çünkü dünyada askerî zaferlerden başka zaferler de bulunduğunu göstereceğiz... Eğer Fransa ile Almanya... barış görüşmelerinde bize katılmazlarsa onları bize katılmaya kendi halkları zorlayacak, sopayı ellerine alıp onları önlerine katacak ve zorla barışı yaptıracak.»

Aynı gün, 30 Aralık tarihinde, Troçki Rusya Köylü Sovyetleri Kongresine şunları bildirdi: «Ciddi bir çatışma yaratan başka bir nokta var: Hiç bir askerin Batı Cephesine gönderilmemesi, General Hoffmann bunun kabul edilemiyecek bir şart olduğunu söylüyor. Barış sorunu keskin bir bıçaktır. Dün gece temsilcilerimize şu tâlimatı verdik: Hiç bir tâvizde bulunmayacaksınız. Of, o geceyi hiç unutmayacağım! Bunun üzerine Almanya tâviz verdi ve o sırada sevkedilmekte olanların dışında hiç bir birliği Batı cephesine göndermemeyi kabul etti... Alman ordusunda bu şartların yerine getirilip getirilmediğini kontrol edecek temsilcimiz var.» *Alman ordusunun Devrimden iki ay önceki harekâtını gösteren bir plânı ortaya çıkardı:* «Kerenski Başbakan

olduğu ve savaşa devam ettiği sırada Alman Genel Kurmayı birliklerini istediği yere oynatabiliyordu... Şimdiyse Müttefikler bizim sayemizde daha iyi bir durum sağlamış bulunuyorlar.» Alman komutanlığı bu şartı kabul etmiş gibi göründü elbette, ama uygulamaya niyeti yoktu; ancak olaylar da Troçki'nin blöf yapamadığını gösterecekti.

Ancak, ateşkesin yarattığı bütün büyük sorunlar daha askıdaydı. Bolşeviklerle Sol Sosyal Devrimciler ayrı bir barış görüşmesine başlanmasından yanaydılar, ama ayrı barışı desteklemiyorlardı. Dahası, Lenin gibi, ayrı barışı tutanlar bile böyle bir barış andlaşmasını her ne bahasına olursa olsun imzalamaktan yana değillerdi. Sovyet hükümetinin tek amacı vakit kazanmak, cepheye birdenbire çöken sessizlik arasında barış amaçlarını bağıra bağıra dünyaya ilân etmek; Avrupadaki devrimci ateşi ölçmek; Müttefik ve düşman hükümetlerinin düşüncelerini yoklamaktı.

Avrupada sosyal ayaklanmanın yaklaşmakta olduğundan Bolşeviklerin zerrece şüpheleri yoktu. Ama barışa giden yolun ihtilâlden mi geçeceği, yoksa, tersine, ihtilâle giden yolun barıştan mı geçeceğini düşünmeye başlamışlardı. Bir kere, savaşa ancak devrimci hükümetler son verebilirledi. Sonra, Rus devrimi bir süre için kapitalist yöneticilerle anlaşmak zorundaydı. Olayların ne yönde gelişeceği ve Rusya'dan gelen devrimci itilimin bu olayların yönünü ne dereceye kadar etkileyeceğini ya da etkilemiyeceğini zaman gösterecekti. O güne kadar yapılan iskandiller kesin bir sonuç vermemişti. Alman ve Avusturya işçi sınıfları elbette huzursuzdu; ama bu durumun düşman kampında hemen bir çöküntü yaratıp yaratmıyacağı ya da daha uzak bir gelecekte bir buhrana doğru gidip gitmiyeceği biline-

mezdi. İttifak Devletlerin barış heyetleri şaşırtıcı bir uzlaşma havası içindeydiler. Bu tutumları İttifak Devletlerinde durumun kötüye gittiğini gösterebilirdi; ama, aynı zamanda, bir tuzak da olabilirdi. Öteyandan, İtilâf Devletlerinin gösterdiği düşmanlıklar da biraz soluk alabilmek istemelerinden ileri gelebilirdi. İtilâf Devletleri Aralığın başında bir yandan Sovyetleri tanımayı reddederlerken sadece tanınmış ülkeler için bahiskonusu olabilen belirli diplomatik imtiyazları karşılıklı olarak değiştirmeye râzı olmuşlardı: Sovyet diplomasi kuryelerinin Rusya ile Batı Avrupa arasında gidip gelmelerine izin verilmişti; karşılıklı diplomatik pasaportlar tanınmıştı; Çiçerin sonunda tahliye edilmiş ve Rusya'ya dönmüştü; Troçki birkısım Batılı elçilerle karşılıklı diplomatik ziyaretlerde bulunuyordu. Acaba İtilâf Devletleri barış konusundaki görüşlerini değiştiriyorlar mıydı? Troçki Pravda'*da durumu,* «genel bir ateşkes ve genel barış ihtimalini gösteren belirtiler» *şeklinde sevinçle yorumladı.*

Eninde sonunda diplomasi oyunlarının ufak ayrıntılarından başka bir şey olmayan bu olaylardan Troçki'nin büyük sonuçlar çıkarması stratejik ihtimalleri düşünürken yaptığı şu ana yanlıştan ileri geliyordu: «Savaşın başında, hükümetler ve genel kurmaylar, çarpışmaların çarçabuk sona ereceğini söyledikleri sırada, Troçki çok haklı olarak, siper savaşının uzun süreceğini önceden görmüştü; karşılıklı kuvvetlerin denge halinde bulunmasından doğan durgunluğu taraflardan hiç birinin bozamıyacağına inanmıştı. Üç yıldan çok süren olaylar bu öngörüşü o kadar açık seçik doğrulamıştı ki o sırada bile, yâni bu durumu gerektiren nedenler ortadan kalkmak üzere bulunduğu bir zamanda bile, görüşünü yine değiştirmemişti. Birleşik Amerika da gir-

mişti savaşa, ama Amerika'nın girişi Troçki'ye görüşünü değiştirtmemişti, ve eskiden olduğu gibi, devrimden sonra da, düşmanlardan hiç birinin kazanamıyacağını tekrarlayıp durmuştu. Bu katı kestirimden şu sonucu çıkarıyordu: Savaştaki hükümetler daha fazla savaşa devam etmenin gereksizliğini er geç anlayacaklar, çıkmaza girdiklerini görecekler ve barış görüşmelerine başlamayı kabul edeceklerdi. Troçki, bu görüş açısından «genel bir ateşkes anlaşmasının ve genel bir barışın» *yakında gerçekleşebileceği sonucuna hemen atlayıveriyordu.*

Öteyandan Bolşevikler, İtilâf Devletlerinin Almanya ve Avusturya ile ayrı bir barış imzalamalarından ve aralarında anlaşıp Rus devrimine saldırmalarından da korkuyorlardı. Bu ihtimali, gerek genel ve gerekse özel toplantılarda en çok ele alan Lenin'di. Sonradan savaşın iç yüzü açıklandığı zaman böyle bir kuşkunun pek de yersiz olmadığı görüldü: Almanya ile Avusturya batıdaki düşmanlarına ayrı bir barış konusunda durmadan sondajlar yapmaktaydılar. Fransa ve İngiltere'deki hâkim sınıflar arasında ihtilâl korkusu gittikçe artmaktaydı. Bu korkunun İtilâf Devletleri arasında bir yakınlaşma yaratması ihtimali de peşin olarak reddedilemezdi. Ancak böyle bir korku şimdilik yalnızca potansiyel halindeydi. Yalnız Lenin bu durumdan, doğuda hemen yapılacak ayrı bir barışın batıda da ayrı bir barış yaratacağı sonucunu çıkardı.

Kısacası, Bolşevikler birbirine bağlı çıkmazların içine düşmüş bulunuyorlardı. İhtilâl oluncaya kadar barışı mı bekliyeceklerdi, yoksa barışı imzalayarak ihtilâl yaratmaya mı çalışacaklardı? Avrupa ihtilâline barış yolundan gidilmesi halinde bu barış genel bir barış mı olacaktı, yoksa ayrı bir barış mı? Ya ayrı barışın

şartları kabul edilemiyecek kadar ağır ve utandırıcı olursa o zaman Almanya'ya karşı ihtilâlci bir savaş yürütebilecekler miydi? Savaşa sürüklenecek olurlarsa İtilâf Devletlerinin yapacakları yardımı prensip bakımından kabul edebilecekler miydi? Sonra İtilâf Devletleri onlara yardım etmek istiyorlar mıydı? Yardım etmezlerse, her ne bahasına olursa olsun, ayrı bir barış yapmaya râzı olacaklar mıydı? Yoksa bütün bu çıkmazlardan kurtulmanın başka bir yolu da var mıydı?

Brest - Litovsk'da barış görüşmelerine başlanmasından bir gün önce, 8 Aralıkta, Troçki, hükümetle Sovyetler Birliği Yürütme Kurulu, Petrograd Sovyeti, Kent Kurulu ve Sendika liderlerinin yaptıkları ortak toplantıda söz aldı. Yaptığı konuşma yalnız söz söyleme sanatı ve yüksek devrimci hümanist havası bakımından değil, aynı zamanda, Troçki'nin kendi iç savaşını da göstermesi bakımından da çok ilginçti.

«Bu savaş, insanın büyük acılara katlanması bakımından gerçekten görülmemiş bir güce ve esnekliğe sahip olduğunu gösteriyor. Ama, aynı zamanda, çağdaş insanın içinde hâlâ büyük bir barbarlık yaşadığını da gösteriyor... Doğanın efendisi, siper denen mağarasına inmiş, siperin dar deliklerinden, sanki bir hapisane penceresinden bakar gibi, kendi insan arkadaşını, yâni yarın öldüreceği eri gözetliyor... Buraya kadar düşmüştür insanlık bugün... İnsanların bir sürü uygarlık aşamalarından —Hıristiyanlıktan (krallıktan ve parlementer demokrasiden— geçtikten ve sosyalizm fikirlerini tattıktan sonra hâkim sınıfların kırbaçları altında birbirlerini sefil köleler gibi öldürdüklerini düşündükçe insan insanlığından, etinden, kanından, ruhundan utanıyor. Bu savaşın sonu halkın yine eski ahırlarına dönmesi, malsahibi sınıfların sofralarından artacak sefil

kırıntılarla geçinmesi olacaksa, bu savaş da emperyalizmin zaferiyle bitecekse, o zaman insanlık, binlerce yıldır katlandığı eziyetlere, bu kadar muazzam kafa yormalara değmediğini isbat etmiş olacaktır. Ama bu olmayacak... olamaz.

Eskiden Avrupa'nın jandarmalığını yapan bir ülkede ayaklanmış olan Rus halkı, silâh altındaki kardeşleriyle konuşmak istediğini ilân ediyor. Silâhların diliyle değil, emekçilerin uluslararası dayanışma diliyle... bu gerçek... bütün ülkelerde yaşayan... halk kitlelerinin kafalarından çıkarılamaz. Ergeç sesimizi işitecekler, bize gelecekler ve yardım ellerini uzatacaklardır. Ama... halk düşmanları bizi yenseler ve mahvetseler bile... anımız kuşaktan kuşağa geçecek ve gelecek kuşakları yeni kavgalara hazırlayacaktır. Avrupa halkları bizimle birlikte ayaklansaydı, ve biz General Hoffmann ve Kont Czernin ile değil de Karl Liebknecht, Klara Zetkin ve Rosa Luxemburg ile konuşabilseydik elbetteki işimiz daha kolaylaşmış olurdu. Ama olmadı bu. Bunun suçu da bizim değil. Almanya'daki kardeşlerimiz, amansız düşmanları Kayzer'le, onlara sormadan görüşmelere başladık diye bizi suçlayamazlar. Biz Kayzer'le bir düşmanla konuşur gibi konuşuyoruz: zâlimin karşısında uzlaşmak nedir bilmeyen düşmanlığımız yumuşamış değildir.

Ateşin kesilmesi çarpışmalara ara vermiştir. Topların sesleri durmuştur, ve herkes Sovyet hükümetinin Hohenzollern ve Habsburglarla nasıl konuşacağımızı merak etmektedir. Siz bizi bu konuda desteklemelisiniz ki biz de onlarla hürriyet düşmanlarıyla konuştuğumuz gibi konuşalım... ve bir tek hürriyet atomu bile emperyalizm uğruna feda edilmesin. Çabalarımızın derin

anlamı ancak o zaman Alman ve Avusturya halklarının bilinç derinliklerine işleyebilir.»

Bu çağrıyı garip birtakım sözler izledi. O sırada Troçki büyük dinleyici kitlesinin önünde düşündüklerini olduğu gibi söylüyor, kararsızlıklarını ve kuşkularını olduğu gibi açığa vuruyordu. «Eğer Alman emekçi sınıfının sesi... güçlü ve kesin bir etki yaratmayacak olursa... barış imkânsızlaşır,» *dedi. Sonra başka bir şey daha söyledi:* «Bizim yanıldığımız anlaşılır da, bu ölü sessizlik Avrupada daha uzun sürerse, bu sessizlik bize saldırmak isteyen ve ülkemizin devrimci şerefini incitecek şartları dikte etmek için fırsat kollayan Kayzer'e aradığı fırsatı verirse, o zaman, bilmiyorum... savaşın ve içerdeki bozuklukların yarattığı bu başıboş ekonomi ve genel anarşi içinde... çarpışmaya devam edebilir miyiz.» *Dinleyicilerinin bu kötümser havanın etkisinde kalarak şaşırdıklarını anlayan Troçki birdenbire döndü ve bağırdı:* «Evet, ederiz.» *Bunun üzerine bir alkıştır koptu. Bu coşkunluk karşısında heyecanlanan Troçki şunları ekledi sözlerine:* «Yaşamamız için, devrimci şerefimiz için, kanımızın son damlasına kadar savaşacağız.» *Burada da* «bir alkış tufanı koptuğu» *yazılı tutanakta. Hükümetin belli başlı iki grubunu temsil eden dinleyiciler böylece ayrı bir barışa karşı olduklarını heyecanlı bir şekilde gösterdiler.*

Troçki devam etti: «Yorulanlar ve ihtiyarlar bir kenara çekilsin... biz devrimci heyecanla güçlenmiş yaman bir ordu ve bir Kızıl Muhafız örgütü kuracağız... Alman Kayzeri'nin önünde diz çökmek için devirmedik biz Çarı ve burjuvaziyi...» Almanlar âdil ve demokratik bir barışa yanaşmayacak olurlarsa «o zaman biz onların şartlarını Kurucu Meclise getirip şunları söyleriz: Kararı siz veriniz. Kurucu Meclis bu şartları kabul ede-

cek olursa Bolşevikler bir kenara çekilirler ve derler ki: L0tfen bu şartları kabul edecek başka bir parti arayınız. Biz Bolşevikler, ve öyle sanıyorum ki Sol Sosyal Devrimciler de, bütün halkları, ülkelerinin militaristlerine karşı kutsal bir savaş açmak üzere bir araya toplayabiliriz.» *Sol Sosyal Devrimcilerin günün birinde bu* «kutsal savaş» *çağrısını kullanarak Bolşeviklere karşı ayaklanacakları ve kendisinin de onları bastırmak zorunda olacağı hiç Troçki'nin aklına gelmemişti.* «İktisadî anarşi yüzünden dövüşemezsek... kavga bitmiş olmayacaktır: 1905 de Çarlık bizi ezdiği halde savaşımızı nasıl başka bir zamana ertelediysek bu sefer de başka bir zamana bırakabiliriz... Bundan ötürüdür ki barış görüşmelerine, karamsarlığa ve kara düşüncelere kapılmadan başlamış bulunuyoruz...» *Bu konuşma dinleyicileri sanki kendilerinden geçirdi. Devrimden önce, hep bir ağızdan ihtilâl yemini eden Petrograd halkına benziyorlardı.*

Brest-Litovsk görüşmeleri 9 Aralıkta başladı. İttifak Devletlerinin temsilcileri, «ilhaksız ve tazminatsız genel bir barışın hemen yapılmasına râzı olduklarının» bilinmesini istediler. Sovyet heyetinin başında bulunan Yoffe, Batılı devletlerin fikirlerini değiştirmeleri için biraz daha vakit kazanmak amacıyla görüşmelere on günlük bir ara verilmesini istedi. Bu sırada yalnızca barış konferansına bağlı komisyonlar toplantı halinde kaldılar. Komisyonların çalışmaları garip bir uzlaşma havası içinde geçiyordu. Asıl görüşmelere 27 Aralıktan önce başlanamıyacaktı. O gün Troçki de gelmiş olacaktı. Halk Komiserleri Kurulu o güne kadar birtakım gösterişli çıkışlar yaptı: Alman emperyalizmine karşı propagandasını arttırdı; Troçki, Rusya'ya dönmüş olan Karl Radek'in yardımıyla Die Fackel *(Meşale) a-*

dında bir gazete çıkarmaya ve bu gazeteyi Alman siperleri içinde dağıttırmaya başladı; 13 Aralıkta hükümet dışarıda yapılacak propaganda için iki milyon ruble tahsis etti ve bunu açıkladı; ayın 19'unda Rus Ordusunu terhis etti; ayrıca, Alman ve Avusturya savaş esirlerinden iş mükellefiyetini kaldırdı, kamplardan istedikleri gibi ayrılmalarına ve serbest yurttaşlar gibi örgütlenerek çalışmalarına izin verdi; Rusya ile İngiltere arasında 1907 yılında imzalanmış olan ve İran'ın parçalanmasını öngören andlaşmayı geçersiz saydı; 23 Aralıkta Rus askerlerinin Kuzey İran'dan çekilmelerini emretti; son olarak da, Yoffe'ye bir tâlimat göndererek barış görüşmelerinin Brest-Litovsk'tan Stockholm'e ya da herhangi başka bir tarafsız ülkeye naklini istemesini söyledi.

İhtilâlden tam iki ay sonra, 24 ya da 25 Aralık tarihinde, Troçki Brest-Litovsk'a hareket etti. Yolda, özellikle cephenin bulunduğu kesimlerde, kendisini mahallî Sovyetlerden ve sendikalardan gelen heyetler karşıladı; kendisinden görüşmeleri olabildiği kadar kısa keserek barış antlaşmasıyla dönmesi istendi. Troçki Rus siperlerinde hemen hemen kimsenin kalmamış olduğunu görünce hayret etti: Siperlerdeki askerler başlarını alıp gitmişlerdi. Troçki'yi cephenin karşı yanına geçiren bir Alman irtibat subayı da bu durumu gördü ve üstlerine verdiği raporda «Troçki'nin çok sarsıldığını» *bildirdi. Gerçekten Troçki, arkasında ordu gücü olmadan düşmanla karşılaşmaya gittiğini çok acı ve kesin olarak anlamıştı.* «Eleştiri silâhlarını» *sonuna kadar kullanmaktan başka yapacak bir şeyi yoktu. Karl Radek'i yanına almıştı. Radek'in çantaları ihtilâl broşürleri ve beyannameleriyle doluydu. Bindikleri tren Brest-Litovsk istasyonunda durur durmaz Radek, karşılamaya*

gelen diplomatların ve subayların gözleri önünde, çantasını açtı ve beyannameleri Alman askerlerine dağıtmaya başladı. Resmen Avusturya - Macaristan uyruklu bir Polonya Musevisi olan Radek, Alman Sosyal Demokrat partisinde ustaca ve dokunaklı broşürler yazmakla ün salmıştı. Brest'e Rus heyeti üyesi olarak gelmesinin nedeni Alman ve Avusturya diplomatlarını şaşırtmaktan başka bir şey olamazdı! Devrimin bir ulus dâvası olmadığı, bir sınıf için yapıldığı, «düşman bir ulus» *fikrinin bu devrime yabancı bulunduğu gösterilecekti. Radek'in kendisiyle birlikte gelmesini Troçki istemişti. Çünkü, Sadoul'un söylediği gibi,* «onun oynak zekâsına ve siyasî bağlılığına güveniyor, bu enerjik ve heyecanlı adamdaki canlılığın Yoffe ve Kamenev gibi öteki yumuşak Rus delegelerine de geçeceğine inanıyordu.»

Toplantının yapıldığı yerin ağır bir havası vardı. Brest-Litovsk kasabası savaş başlarında gerileyen Rus orduları tarafından yakılmış, yerle bir edilmişti. Yalnız eski kaleye dokunulmamıştı; burası sonradan Doğu Alman Ordularının genel karargâhı olmuştu. Barış heyetleri kalenin ortasındaki karanlık pavyonlara ve kulübelere yerleştirilmişlerdi. Subayların kantini de konferans salonu haline getirilmişti. Salonda Polonya - Ukrayna topraklarında inşa edilmiş bir Prusya Kışlası havası vardı. Rus delegeleri, çevresi dikenli tellerle ve nöbetçilerle kuşatılmış böyle bir askerî binanın içinde sanki bir toplama kampındaymış gibiydiler. Almanlar, kısmen işlerine geldiği için, kısmen de Sovyet delegelerini sindirmek için görüşmelerin burada yapılmasında direnmişlerdi. Ama ellerine de kat kat kadife eldiven geçirmeyi unutmamışlardı. Troçki gelmeden önce delegasyonlar öğle ve akşam yemeklerini bir arada

yiyorlardı. Fahri Başkomutan Bavyera Prensi Leopold tarafından kabul edilmişlerdi. Karşılıklı birtakım nezaket ziyaretleri yapılıyordu. Bu nezaket ziyaretlerinde, bir yanda yüksek Alman ve Avusturya aristokrat ailelerine mensup kimselerin öteyandan, profesyonel propagandacılarla sabıkalıların bulunması çok gülünçtü. Örneğin, Rus heyetinde Sol Sosyal Devrimcilerden Bitsenko adında terörcü bir kadın vardı. Bu kadın Çarın Savaş Nazırlarından birini öldürmüş ve çalışma kampına gönderilmişti. Alman ve Avusturyalıların bu zoraki nezaketleri koyu Bolşevikleri bile şaşırtmıştı. Yoffe, Kamenev, Pokrovski, Karahan gibi olgun ve kültürlü devrimciler bile konferans masasında diplomasi mesleğine girmiş acemiler gibi çekingen duruyorlardı. Görüşmelerin ilk aşamasında Yoffe Sovyet Baş Delegesiydi. Ama konferansa Alman Dışişleri Bakanı Kühlmann hâkimdi.

Troçki, Brest'e geldiği zaman hiç de memnun değildi: Bu görevi Lenin'in isteği üzerine konferansa büsbütün başka bir hava vermek amacıyla kabul etmişti. Daha başlangıçta Prens Leopold'un bir davetini soğuk bir şekilde reddetti ve delegeler arasında dostça görüşmelere son verdi. General Hoffman şöyle yazıyor: «Troçki geldikten sonra konferans salonu dışında rahat sosyal ilişkiler kesildi. Yemeklerin, heyetlerin bulunduğu dairelere getirilmesini istedi ve genel olarak bütün özel ilişkileri ve eğlenmeleri yasakladı.» *Avusturya Dışişleri Bakanı da güncesinde şunu yazıyor:* «Rüzgâr şimdiye kadar olduğundan çok daha başka yönlerde esecek gibi.» *Troçki'ye sırıtarak ve dost görünerek yaklaşmaya çalışan bir diplomat onu ancak kızdırabilir ve sertleştirebilirdi. Görünüş, gerçek duruma uygun olmalıydı. Düşmanlarla görüşmeye gelmişti, dostlarla değil.*

İlk oturum 27 Aralıkta açıldı. Troçki, Rus heyeti başkanlığını Yoffe'den devraldı. Kühlmann oturumu açarken İttifak Devletlerinin üzerinde anlaştıkları prensibin yalnızca genel barış— «ilhaksız ve tazminat*sız barış —olduğunu söyledi. Batılı devletler görüşmelere katılmayı reddettiklerine ve gündemde de yalnızca ayrı bir barış bulunduğuna göre artık bu prensibe bağlı değillerdi. Külhmann görüşmelerin tarafsız bir ülkede yapılması konusunda Sovyetlerin ortaya attıkları teklifi reddetti; Sovyetlerin Alman emperyalizmi aleyhine giriştikleri propagandaya saldırdı, bu yüzden Sovyetleri barışı gerçekten istedikleri konusunda kendisinde kuşkular uyandığını söyledi; sözünü uzlaşıcı cümlelerle bitirdi. Sonra General Hoffmann söz aldı. Önünde Sovyetlerin Alman askerlerine dağıttıkları bir yığın beyanname vardı. O da Alman Yüksek Komutanlığı adına protestosunu tekrarladı. Avusturya, Türkiye ve Bulgaristan diplomatları da aynı şeyleri söylediler. Düşmanlarını ölçüp biçen Troçki bütün bu sözleri hafif alaycı bir gülümseme ile dinledi, suçlamalara cevap vermeden önce görüşmelere bir gün ara verilmesini istedi.*

Düşmanlarının arasında üç esaslı kişi vardı. Bunlardan biri Kühlmann'dı. Bavyeralı Katolik bir gelenekçi olan Kühlmann İmparatorluk Almanya'sının en kurnaz diplomatlarından biriydi. Sevimli bir adamdı. Biraz açık görüşlü ve cesurdu da. Almanya'nın iki cephede savaştığı takdirde yenileceğini Kayzer'in öteki uşaklarından daha önce anlamıştı. Doğuda, kendi hükümeti için kazançlı olabilecek, ama Rusya'ya da açıktan açığa dikte edilmeyecek bir barış sağlamak istiyordu. Zorla kabul ettirilecek bir barışın Almanya için sonunda bir yenilgi olacağını Alman yöneticileri ara-

sında anlayan hemen hemen yalnız Kühlmann'dı: Böyle bir barış Alman zaferinin ne demek olduğunu öteki uluslara da gösterecek, böylece düşmanların direnmelerini arttıracaktı. Yüksek Komutanlık ise Kühlmann'ın politikasına kesinlikle karşıydı. Hindenbrug ile Ludendorff'a göre Kühlmann aşağı yukarı bir vatan hainiydi. Onu gözden düşürmek için ellerinden geleni yapıyorlardı. Bu bakımdan, Kühlmann bir yandan Troçki ile açıkça düelloya tutuşmuşken, öteyandan arkasında fırsat bekleyen askerlere karşı kendisini korumak zorundaydı. Askerler ve kendisi son hakem olarak Kayzer'e başvurmuşlardı. Ama, Kühlmann, hem Ludendorff'a kafa tutacak, hem de, bir ara, görüşmelerin kesilmesi için Kayzer'in verdiği emri dinlemiyecek kadar cesurdu. Yalnız şu da var ki askerlerle arasındaki anlaşmazlık esas üzerinde olmaktan çok usul üzerindeydi: Polonya ve Baltık topraklarının Rusya'nın elinden alınması gerektiği konusunda askerlerin görüşlerine katılıyordu. Ama Rusya'nın da bu konuda onayının alınmış gibi görünmesine çok önem veriyordu. Sonradan da görüleceği gibi, bu onayı alamaması durumunu güçleştirdi. Ayrıca bu toprakların ilhakını birer kurtuluş gibi göstermek niyetindeydi. Generallerin ise bu kadar ince işlerle uğraşacak ne vakitleri vardı ne de sabırları...

General Hoffmann'ın, Alman Yüksek Komutanlığının gözü ve ağzı olduğu ve konferans masasında kuvveti temsil ettiği anlaşılıyordu. Görüşmeleri çabuk bitirmek ve sonunda İttifak Devletlerinin Doğudaki ordularını oradan kurtarıp Batıda girişecekleri büyük taarruza çekmek onun göreviydi. Kühlmann'ın uyguladığı usulden memnun olmadığı, sinirlendiği ve sabırsızlandığı ikide birde belli oluyordu. Ama günün olaylarına üstlerinden daha yakın olduğu ve devrimle daha çok

temas ettiği için Kühlmann'ın kullandığı usulün iyi yanları bulunduğunu da inkâr edemiyordu. Arada sırada Kühlmann'a uyuyor, ama sonra da Ludendorff'tan zılgıtı yiyordu.

Avusturya Dışişleri Bakanı Kont Czernin kurnazlık bakımından Kühlmann'dan aşağı değildi. İttifak Devletlerini bekleyen büyük felâketi Alman dostundan daha kesin olarak görüyordu. Troçki'nin son zamanlarda açıkladığı gizli antlaşmalardan, İtilâf Devletlerinin Avusturya - Macaristan'ı parçalamaya karar verdiklerini öğrenmişti. Viyana'da sürüp giden açlık ve azınlıklar arasındaki başkaldırmalar İmparatorluğun dağılmaya başladığını gösteriyordu. Avusturya ancak Almanya'dan takviye almak suretiyle günlerini uzatabiliyordu. Bu yüzden. Hoffmann'ın sert müdahaleleri barış ihtimallerini azaltır gibi göründüğü sıralarda tam bir paniğe uğruyordu. Başlangıçta Rusya ile ayrı görüşmelere başlayacağını söyleyerek Alman dostlarını tehdit etmişti, ama hükümetinin Alman yardımına gittikçe fazla muhtaç olduğunu görünce bu tehdidinden vazgeçti. Kendi ifadesine göre, «Dönüşler yapmakta pek az rastladığım bir hıza ve ustalığa olağanüstü şekilde sahip olan... zeki ve çok tehlikeli muarızının» *karşısında biraz fazla sinmişti, ama yine de yumuşak bir arabulucu rolünü oynamaya çalışıyordu. Czernin boş vakitlerinde Fransız İhtilâlini okuyor,* «tehlikeli muarızını» *ölçmek için tarihte örnekler arıyor; Troçki'yi bir Rus Charlotte Corday'ına benzetiyordu.*

Bu çeşit düşüncelere dalan ve tarihte paraleller arayan yalnızca Czernin'di herhalde. Öteki arkadaşları ise, Troçki ile öteki delegeleri başlangıçta. ne idiği belirsiz sonradan görme birer küçük serüvenci, ya da, en azından birer Don Kişot saymışlardı. Uşaklık ettikleri iki büyük kral sülâlesinin başlıca rol oynadığı bu büyük

dünya dramında kör talih çok kısa bir süre için böyle garip bir oyun sahneye koymuştu. Rus delegelerini ufak tefek şeylerle satın alacaklarından emindiler, ama önce onlara hadlerini bildirmeleri gerekiyordu. Troçki ile ilk karşılaşmalarında bunu yapmaya çalıştılar; sonraki oturumda da aynı taktiği uyguladılar. Bağımsız Ukrayna'yı temsil ettiklerini iddia eden ve Petrograd'ın bütün Rusya adına konuşmaya hakkı olmadığını söyleyen Ukraynalıları Sovyet heyetinin karşısına çıkardılar.

Troçki, 28 Aralıkta ilk olarak konferansta konuştuğu zaman işte böyle bir çıkarlar, kişiler ve ihtiraslar ağının ortasında bulunuyordu. Önce Ukraynalıların çevirdikleri dolapları anlattı, silip süpürdü, bir kenara attı. Sovyetlerin, dedi, Ukrayna'nın görüşmelere katılması konusunda herhangi bir itirazı yoktur; bütün ulusların kendi kaderlerini kendilerinin tâyin etmeye hakları olduğunu ilân eden Sovyetlerdi; bu hakka elbetteki saygı göstereceklerdi. Ukrayna'yı temsil eden, yâni Kerenski rejiminin bir kalıntısı ya da, daha çok, o rejimin sözcüsü olan Rada temsilcilerinin görüşmeye katılma yetkileri olup olmadığını sormadı bile. Kühlmann Ruslarla Ukraynalılar arasında bir kavga çıkartmaya çalıştı. Böyle bir kavgada arabulculuk rolü oynayacağını sanıyordu. Ama Troçki bu açmaza düşmedi. Bir gün önce yapılan suçlamalara ve protestolara dönerek, Alman askerleri arasında yapılan Sovyet propagandası konusunda özür filân dilemedi. Barış şartlarını görüşmeye geldiğini, kendi hükümetinin görüşlerini açıklamak özgürlüğünü sınırlamak için oraya gelmediğini söyledi. Sovyetler, Almanların Rus yurttaşları arasında yaptıkları devrim aleyhtarı propagandalara ses çıkarmamışlardı. Devrim kendi dâvasından ve ideallerinden o kadar emindi ki Troçki bu konuyu açıkça

tartışmaya her zaman hazırdı. Bu olay Almanların Rus barış isteğinden şüphe etmelerini haklı gösteremezdi. Asıl Almanya'nın içtenliğinden Ruslar şüphelenmeliydiler, özellikle Almanya artık ilhaksız ve tazminatsız barış prensibinden vazgeçtiğini söyledikten sonra... «Biz kendi bakımımızdan, açıkladığımız demokratik barış prensiplerinin on gün sonra bizim için boş ve geçersiz bir hale gelmiş olmadığını bildirmek zorundayız... Bizim için bu prensipler halkların bir arada yaşamalarını ve işbirliği yapmalarını sağlayacak tek yoldur.»

Brest kalesinin dünyadan tecrit edilmiş, uydurma havasında böyle bir konferansın toplanmasına yeniden itiraz etti. Alman Başbakanı, Reischstag'da yaptığı konuşmada, konferansın tarafsız bir ülkede toplanması halinde İtilâf Devletlerinin entrikalarıyla karşılaşacağını söylemişti. Troçki, «Rus hükümetini düşman entrikalarından korumak yalnızca Rus hükümetinin işidir.» *dedi.* «Bir ültimatomla karşı karşıya bulunuyoruz! Ya görüşmelerin Brest-Litovsk'da yapılmasına râzı olacağız ya da görüşmeler yapılmayacak.» *Bu ültimatom herhalde Alman'ların kendi güçlerine ve Rusya'nın da güçsüzlüğüne inanmalarından geliyordu.* «Biz hâkim sınıflarımızın son zamanlarda izledikleri politika yüzünden ülkemizin güçsüzleştiğini, ne inkâr edebiliriz, ne de inkâr etmeye kalkışmak niyetindeyiz. Ama bir ülkenin dünyadaki yerini yalnızca teknik mekanizmasının o günkü durumu değil, aynı zamanda, o mekanizmanın içinde bulunan potansiyel de tâyin eder.» *Gıda stoklarının durumu yüzünden açlık tehlikesiyle karşı karşıya bulunan Almanya'nın iktisadî gücünü ölçmek istemiyordu. İttifak Devletleri barışı* «halklar arasındaki anlaşmalara göre değil, savaş haritaları denen nesnelere göre yapmak niyetindeler. Böyle bir eğilim

hem Alman hem de Rus halklarının zararınadır, çünkü savaş haritaları değişir, halklar kalır...» *Buna rağmen,* «burada (Brest-Litovsk'ta) bulunuşumuzun nedeni, en ufak bir barış fırsatını bile gözden kaçırmamış olmak... burada, doğu cephesi karargâhında... Rus Devriminin kaderlerini istedikleri gibi tâyin etme haklarını garanti etmiş olduğu Polonya, Litvanya, Letonya, Estonya ve Ermeni halklarıyla öteki halklara kaba kuvvete başvurulmadan bir barış sağlamamızın mümkün olup olmadığını açıkça ve kesinlikle göstermektir.» *Ama konferans yalnızca bir şartla devam edebilirdi; bu şart da bütün görüşmelerin açık yapılmasıydı; böylece Troçki özel görüşmelere girişmeyi reddetmiş oldu. Kendisinden özel bir görüşme istemiş olan Kühlmann Troçki'nin bu meydan okuyucu davranışını gösterişi kurtarmak istemesine yordu.*

Heyetler iki gün sonra Alman barış antlaşması tasarısını görüşmeye başladılar. Yalnız, daha başlangıçta, İttifak Devletlerinin ciddî diplomatları küçük bir olay yüzünden bir komedi havasına girdiler: Antlaşmanın girişinde tarafların barış ve dostluk içinde yaşamak istediklerini bildiren beylik bir cümle vardı. Tasarıyı hazırlayanlar bunun herhangi bir itiraza yol açacağını düşünmemişlerdi. Ama yanılmıştılar. Troçki «ikinci cümlenin (taraflar arasındaki dostluğu açıklayan cümle) çıkarılmasını teklif etmek isterim,» *dedi.* «Bu cümlenin resmî, süsleyici havası belgenin soğuk ticarî havasına uymuyor.» *Bu sözden hem hoşlanan hem de şaşıran profesyonel diplomatlar birden durumu kavramadılar: Troçki ciddî mi söylüyordu? Bu kadar normal bir cümleyi nasıl resmî ve süsleyici olarak niteleyebilirdi? Troçki aldırmadan devam etti:* «Bir diplomasi belgesinden ötekine kopya edilen bu gibi cümleler şimdiye kadar devletler arasındaki gerçek ilişkileri saklamış-

tır.» *Troçki daha ciddî etkenlerin ileride bu gibi ilişkilere biçim vereceğini söyledi. Diplomatlar birdenbire imparatorlarıyla birlikte çırılçıplak kaldıklarını sandılar.* «Daha ciddî etkenler» *nelerdi? Troçki ne gibi bir formül teklif etmek istiyordu? Troçki, kendi formülünü sunabileceğini, ancak onların bunu kabul etmiyeceklerini söyledi. Komedi havası biraz daha sürdü ve tasarıdan dostluk kelimesi çıkarıldı.*

Arkasından dramatik bir tartışma başladı. Tartışma hep self-determination prensibi ve Rusya ile Almanya arasında bulunan ulusların kaderi üzerinde dönüp dolaşıyordu. Daha çok Kühlmann ile Troçki arasında geçen bu tartışma birkaç oturum sürdü ve self-determination'ın iki yorumu arasındaki bir çatışma halini aldı. Her iki taraf da görünüşte tartışmayı soğukkanlılıkla, akademik hukuk, sosyoloji ve tarih temaları içinde yürütmekteydiler. Ama bu temaların ardında savaş ve devrim, işgal ve ilhak gerçeklikleri duruyordu. Troçki'nin Rus teslimine yalnızca bir kalıp uydurmak istediğine inanan Kühlmann, onun daha süslü formüller bulmasını istiyor ve buna yardım ediyor gibiydi. Almanların Polonya ve Baltık devletlerini işgal etmesini bu ülkelerin bir self-determination'ı gibi göstermeye çalışıyordu. Bu sırada Troçki bütün görünüşü kurtarma çabalarını bir yana atıp ilhak gerçekleri üzerinde direnince Kühlmann şaşırdı. Bunun üzerine düşüncesini daha sistemli, daha sert ama daha kurnaz bir mantıkla açıkladı. Bu mantığın tek kusuru, tutucu bir devlet adamının dizginlenmesine imkân olmayan bir devrim olayı karşısındaki soğuk görüşü olmasıydı. Troçki konferansta bu dizginlenemiyen devrimi temsil ediyordu. Elinden kurtulmaya imkân yoktu. General Hoffmann'ı kızdıran ve yerinden sıçratan, öteki delegeleri de kıs kıs güldüren acı alaylarından ve esprilerinden Kühlmann da

hoşlanıyor gibiydi. Troçki, bir ara, görüşleri arasındaki ayrılığın daha derin bir aykırılıktan ileri geldiğini hatırlamasını Generalden rica etti: Rus heyetinin başı olan kendisi, savaş aleyhtarı propaganda yaptığından ötürü bir Alman Mahkemesi tarafından daha yeni hapse mahkûm edilmişti. General birdenbire bir hapishane kaçağıyla aynı masada oturduğunu anladı ve göğsündeki bütün madalyaların söküldüğünü sandı. Ağzını açamadı. Kühlmann başka söyleyecek bir sözü olup olmadığını Generale sorduğu zaman Hoffmann birden kızarak cevap verdi: «Hayır, yeter.»

Antlaşma tasarısının hemen hemen her paragrafında yüksek bir prensipten söz ediliyor, sonra bu prensipten eser kalmıyordu. İlk maddelerin birinde işgal altındaki toprakların boşaltılması ele alınmıştı. Buna rağmen, Kühlmann Almanyanın Rusya'dan aldığı topraklarda, genel barış yapılıncaya ve dahası, ondan sonra bile, süresiz olarak kalmak istediğini söyledi. Kühlmann, ayrıca, Polonya.nın ve Almanya'nın işgalinde bulunan öteki ülkelerin, kendi kaderlerini tâyin etmiş olduklarını, çünkü Almanların girdikleri yerlerde mahallî hükümetler kurmuş bulunduklarını iddia etti. Troçki, topraklarında yabancı askerler bulunan bir ülkenin kendi kaderini tâyin edemiyeceğini söyledi. «Buna başlangıç olmak üzere yabancı askerler adı geçen topraklardan çekilmelidir,» *dedi. Almanların kurdukları hükümetlerin kukla hükümetler olduklarını, kibarca ve kimsenin adını açıklamadan, ama kesinlikle, ortaya koymuş oldu.*

Bu tartışma uzayıp giderken ve gittikçe de soyut bir hal alırken Troçki Ruscayı bırakıp Almanca konuşmaya başladı. Kühlmann boyuna hukuk ve diplomasi formülleri kullanıyor, tartışmayı hep bu hava içinde yürütmek istiyordu. «Rus heyeti başkanı, bir ulusun,

tam bir varlık olarak, ne zaman ortaya çıkabileceğini düşünüyor?» *diye sordu. Mademki yabancı işgali altındayken ortaya çıkamıyor, o halde bu doğum ne zaman ve nasıl olabilecekti? Dâvasını anlatması için kendisine yeniden fırsat verildiğine teşekkür eden Troçki eliminasyon (istihraç) metoduyla bu karışık soruna cevap vermeye başladı: Şurası kesindi ki, bir ulus işgal altında bulunduğu ve bu ulusun yönetim mekanizması yönetme yetkisini yabancı askerlerin varlığından aldığı sürece bağımsız sayılamazdı. Son kertede halkın bir referandumla iradesini serbestçe ve demokratik olarak belirtmiş olması gerekirdi. Ruslar tarafından boşaltılmış olan Finlandiya bunun bir örneğiydi. Ukranya'da ise* «self-determination henüz gerçekleşecek» *ti. Kühlmann bu şekilde yaratılacak bir hükümetin meşruluk bakımından bir kesinti yaratacağını söyledi. Tutucu bir kafa için meşruluğun sürekliliği çok önemliydi. Troçki, herhangi bir işgal kuvvetinin meşruluğu kestiğini ve aynı şeyi yapan ihtilâl gibi tutumunu haklı gösterecek bir nedeni de olmadığını söyledi. Kühlmann bu sözü kurnazca yakaladı: Mademki ihtilâl meşruluk temelinden yoksundu, o halde yalnızca kaba kuvvete ve oldu bittiye dayanıyor demekti. Bu söz Troçki'nin dayandığı temeli sarsmıştı: Kühlmann'ın görüşünü kabul ettiği takdirde Almanların yaptığı oldu-bittilerin karşısında söyleyecek bir sözü kalmayordu. Troçki, verdiği cevapta, bir ulusun kendi kaderini tâyin etmek için kendi içinden çıkaracağı kuvvet ile kendi isteğini dışarıdan empoze eden bir kuvvetin ayrı ayrı şeyler olduğunu belirtti.*

Tartışma böylece birbirine karşıt iki dünya ve tarih anlayışı arasındaki yarışma halini aldı. Bu yarışmanın her aşaması, yanlış ya da doğru, dünyanın her yanına yayılıyordu. Gelecekleri bu konferansa bağlı olan

işgal altındaki uluslar soluklarını tutmuşlar, sonucu bekliyorlardı. Bir ara Kamenev, Troçki'nin Almanların ulusları zorla kendilerine bağlamak haklarını inkâr ederken, eski Rus diplomatları gibi, aynı hakkı Rusya için istemediğini söyledi. Troçki de şunu açıkladı: «Bu ülkeleri, şu ya da bu hükümet şeklini kabule, doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak zorlamıyacağımızı ve bağımsızlıklarını baskı yoluyla ya da askerî anlaşmalarla bozmıyacağımızı taahhüt ediyoruz... Alman ve Avusturya - Macaristan heyetlerinin aynı yolda bir açıklama yapacak durumda bulunup bulunmadıklarını öğrenmek isterdim...»

Böylelikle tartışma asıl konulara dönmüş oldu. Kühlmann, Almanların işgal ettikleri ülkelerde bulunan hükümetlerle istedikleri gibi anlaşma yapabilecekleri cevabını verdi. Bu hükümetler isterlerse topraklarını işgal kuvvetlerine bile bırakabilirlerdi... Kühlmann böylece esas niyetini açığa vurmuş oluyordu. Troçki bunu hemen kurnazca yakaladı. Bu nokta üzerinde durarak şunları söyledi: «Alman heyeti başkanının, bunların (yâni kukla hükümetlerin) anlaşma yapmaya ve topraklarını bile başkalarına bırakmaya hakları olduğunu söylemesi self-determination prensibinin tam ve kesin olarak inkâr edilmesi demektir.» *İttifak Devletleri işgal altında bulunan ülkeler hükümetlerini Brest'e çağırmış değillerdir; yalnız bu bile Almanların bu ülkeleri kendi başlarına karar veremiyecek bağımlı birer ülke haline getirdiklerini göstermeye* yeterdi. «Kullandığımız resmî dilde bu gibi durumlara, halkların kendi kaderlerini kendilerinin tâyin etmeleri denmez, bunun başka bir adı vardır... ilhak...»

Troçki karşısındakine pes ettirmişti elbet. Ama bu tartışmadan ciddî bir sonuç çıkmadı. Ayrıca, ince bir tarışma olduğu için de Alman halkı üzerinde Troç-

ki'nin umduğu etkiyi yapmadı. Troçki, ihtilâle götürmeye çalıştığı Alman işçilerine ve askerlerine istediği gibi, geniş çapta seslenememişti. Oynadığı oyunun en büyük güçsüzlüğü de buradaydı. Ama ele geçirdiği topraklara bir an önce resmen konmak isteyen General Hoffmann söze karışınca tartışma hemen ilginç bir hal aldı ve, Bolşeviklere göre, siyaset bakımından işe yaramaya başladı. Kühlmann'ın koyduğu sınırlamalara boş veren General yerinden fırlamış şunları söylemişti: «Rus delegeleri sanki zaferi kazanmış ve ülkemize girmiş bir devletin delegeleri gibi konuşuyorlar. Bu heyet üyelerine durumun bunun tam tersi olduğunu hatırlatmak isterim: Zaferi kazanmış olan Alman askerleri şu anda Rus topraklarında bulunmaktadırlar. Sonra şunu da söylemek isterim ki, Rus heyeti bizden, kendi hükümetlerinin tanımadığı bir şekilde ve ölçüde bir self -determination hakkı tanımamızı istemektedir... Alman Yüksek Komutanlığı Rus hükümetinin işgal edilmiş bölgelerin işlerine karışmasını reddetmeyi gerekli sayar.» *Hoffmann, ayrıca, tahliye konusunda yapılacak herhangi bir görüşmeye de katılmayacağını bildirdi.*

Troçki bayram etti o gün. Hoffmann'ın yalnızca Yüksek Komutanlığı mı, yoksa Alman hükümetini mi temsil ettiğini alaylı bir şekilde sordu. Kühlmann ile Czernin buna birhayli alındılar. Eğer, önemli olan, Generalin iddia ettiği gibi, askerlerin o gün bulundukları yerlerse, o zaman, Avusturya ve Türkiye topraklarında askerleri bulunan Rusların da, Avusturyalılar ve Türklerle, Almanların karşısında olduklarından başka bir hava içinde konuşmaları gerekirdi; ama onlar bunları yapmıyacaklardı. Troçki, Hoffmann'ın Bolşevik iç politikası konusundaki sert sözlerini de iyi karşılamıştır, çünkü karşısındakileri kasılmadan, açık konuşmaya kendisi kışkırtmıştı. «Generalin hükümetimiz politikası-

nın kuvvete dayandığı üzerindeki sözleri çok yerindedir... Tarihte kuvvete dayanmayan bir hükümetin varolduğunu bilmiyoruz... Ancak bizim gibi düşünmeyenlerin hepsini kanun-dışı ettiğimiz konusunda, gerçeğe tamamenaykırı bir beyanı şiddetle protesto ederim. Almanya'daki Sosyal Demokrat basınının da düşmanlarımızın ve gerici basının bizim ülkemizde yararlandığı özgürlükten yararlanmakta olduğunu bilseydim çok memnun olurdum.» *(O sırada böyle bir karşılaştırma gerçekten Sovyetlerden yana sonuç verirdi)* «Bizim tutumumuzun öteki hükümetleri kızdıran ve onlara aykırı gelen yanı, grev yapan işçileri değil de Lockout'a giderek işçileri işlerinden atan kapitalistlerle, köylüleri kurşuna dizmeye çalışan derebeyleri ve subayları tutuklamamızdır.» *Sonra, Kühlmann'ın görüşleriyle Hoffmann'ınkiler arasındaki çelişkilere değindi. Kühlmann Alman işgali altında bulunan yerlerde aşağı yukarı bağımsız hükümetler bulunduğunu iddia ettiği halde, Hoffmann bu ülkelerin kendilerine ait yönetimleri bulunmadığını ileri sürerek belirsiz bir süre devam edecek olan Alman işgalini haklı göstermeye çalışmıştı. Öyle olduğu halde gerek General ve gerekse* Staatsekreter *aynı sonuçları çıkarmışlardı.* «Yaşayan halkın kaderlerini tâyin edecek kararlarında hukuk felsefesinin ikinci derecede bir yeri» *vardı.*

İşin içyüzünü böylece ortaya dökmesinin büyük bir etkisi oldu. Hoffmann şöyle diyor güncesinde: «Sözlerim umduğumdan daha az bir etki yarattı.» *Kühlmann soğukkanlılığını kaybetmişti: Açık diplomasiye râzı olduğuna pişmandır. Hoffmann'ın tartışmaya karışmasının uyandırdığı tatsızlığı silmeye,* «asker sertliğini» *mâzur göstermeye çalışmaktadır. Troçki, bu özür dileme, der, düşman kampında askerlerle siviller arasında esas üzerinde değil, usul üzerinde bir ayrılık oldu-*

ğunu gösteriyor. «Bize, yâni Rus Heyetine gelince, diplomat olmadığımız geçmişimizden belli. Biz daha çok devrim askerleri sayılabiliriz. Şurasını kabul etmek zorundayım ki biz her bakımdan kesin ve açık olan sözleri severiz.»

Troçki, 5 Ocakta, Almanya'nın tekliflerini kendi hükümetine bildirmek üzere konferansa ara verilmesini istedi. Konferans bir ay sürmüştü. Epeyce zaman kazanılmıştı; artık parti de hükümet de bir karara varacak duruma gelmişti. Troçki Petrograd'a dönerken yeniden siperleri gözden geçirmiştir. Bomboş siperler sanki barış barış diye bağırmaktadır. Ama barışın karşılığı Rusya'nın ve devrimin yenilmesi ve iflâsı olacaktır. Troçki bunu herkesten iyi bilmektedir artık. Brest'te Alman ve Avusturya sosyalist gazetelerini okuduğu zaman bu gazetelerden bir kısmının barış konferansını önceden hazırlanmış bir oyun saydığını, sonucundan şüphe etmediklerini görmüş ve şaşırmıştı. Bir kısım Alman sosyalistleri de Bolşeviklerin gerçekten Kayzer' in casusları olduklarına inanıyorlardı. Lenin ile Troçki' nin namuslarından şüphe etmeyenler bile bu iki adamın izlediği politikanın «psikolojik bir muamma» *olduğunu söylüyorlardı. Partinin üzerindeki lekeyi çıkartmak da Troçki'nin konferans masasındaki tutumuna yön veren en önemli etkenlerdendi. Ama çabalarının artık büsbütün boşa gitmediği anlaşılıyordu: Düşman ülkelerde barış gösterileri ve grevler başlamıştı; Berlin ve Viyana'dan Hoffmann'ın barış şartlarını dikte etmesini protesto eden sesler yükseliyordu. Öyle ise, diyordu Troçki, Sovyetler bu şartları kabul etmemelidir. Vakit kazanmaya bakmalıdır. İttifak Devletleriyle kendi arasında ne savaşa ne de barışa benzeyen bir durum yaratmalıdır. Smolni'ye bu sonuçla dönmüştür. Orada dört gözle beklenmektedir.*

Troçki'nin dönüşü, Sovyet hükümeti ile artık nasılsa toplanmış olan Kurucu Meclis arasındaki çatışmalara rastladı. Sağ Sosyal Devrimciler Mecliste çoğunluğu sağlamışlardır. Bolşeviklerle ortakları ise böyle bir sonuç alınacağını hiç ummamışlardı. Bolşevikler Meclisi dağıtmaya karar verdiler. Meclis, Lenin'in toprak, barış ve iktidarın Sovyetlere devredilmesi konusundaki teklifini reddedince bu kararlarını uyguladılar. Dağıtma gerekçesi olarak da başlangıçta seçimin eski kanuna köre yapılmış olduğunu ileri sürdüler. Eski seçim kanunu Kerenski zamanından kalmaydı ve köylünün zengin azınlığını temsil edecek şekilde düzenlenmişti. Sovyetlerde Bolşeviklere çoğunluğu kazandıran, Mecliste ise azınlıkta bırakan garip olayın nedenleri bundan önceki bölümlerde tartışılmıştı. Meclisi dağıtmanın gerçek nedeni, Meclis ile Sovyet hâkimiyetinin birbiriyle uyuşamamasıydı. Ya Meclis ya da Ekim İhtilâli ortadan kalkacaktı. Troçki bütün yüreğiyle Meclisin dağıtılmasından yanaydi. Gerek yazı ve gerekse sözle boyunca bunu savunuyor, bunun moral sorumluluğunu kendiliğinden üzerine alıyordu. 1905 - 6 da Sovyet biçimi proletarya diktatörlüğünü savunmuş olduğu için diktatörlükle parlemento arasında bir seçim yapmak zorunda kalınca hiç çekinmeden kararını vermişti, ama olay sırasında hiç bir rolü olmadı. Meclis, Petrograd'a dönmesinden önce, 6 Ocakta dağıtılmıştı. Ayın 7'sinde Petrograd'a döndüğünde Lenin ile bir ara oldukça korkulu dakikalar geçirdiler. Meclisi tutanlar Meclisin dağıtılmasını protesto etmek üzere halkın arasında direnme hareketleri örgütlüyorlardı. İç savaş sırasında Volga'da «Kurucu Meclis için Mücadele» *hareketi başlayacaktı.*

Meclisin dağıtılmasından iki gün sonra, yâni 8 Ocakta, Merkez Komitesi savaş ve barış tartışmalarının içine artık iyice girmişti. Merkez Komitesi, partinin

bu konudaki düşüncesini iyice anlamak için Üçüncü Sovyetler Kongresine taşradan gelmiş olan Bolşevik delegeleri de tartışmalarda bulunmaya çağırdı. Troçki yaptığı işler üzerindeki raporunu verdi. Ve şu sonucu çıkardı: Ne savaş, ne barış. Lenin, Alman şartlarının kabul edilmesini istedi. Buharin, Hohenzollern'lerle Habsburg'lara karşı «devrimci bir savaş» *açılması fikrini savundu. Yapılan oylama Sol Komünistler denen devrimci savaş taraftarlarına büyük bir başarı sağladı. Lenin'in hemen barış yapılmasını öngören teklifi yalnızca onbeş oy alabildi. Troçki'nin görüşü altı oy kazandı. Buharin'in savaş çağrısından yana oy kullananlar otuz iki kişiydi. Oylamaya Merkez Komitesi dışında bulunanlar da karıştıkları için Komite alınan karara uymak zorunda değildi.*

Bolşevik partisinin tümü az sonra barış isteyenlerle savaşı savunanlar diye ikiye bölündü. Savaş isteyenleri geniş, ama karmakarışık bir çoğunluk destekliyordu. Bunları Sosyal Devrimciler de desteklemekteydiler. İçlerinde barıştan yana olan bir tek kişi yoktu. Ama savaşı tutan grup dâvasından pek emin değildi. Barışa lâfla muhalefet etmek çarpışmaların yeniden başlamasını istemekten daha kolaydı.

Merkez Komitesinin bundan sonra yapılan 11 Ocak tarihli oturumunda savaşçılar Lenin'e şiddetle saldırdılar. Dzerjinski, Lenin'i tüm devrim programını bir yana bırakmakla suçladı, Zinoviyev'le Kamenev de Ekimde aynı şeyi yapmışlardı. Buharin, Kayzer'in ortaya attığı Dikta'yı kabul etmenin Alman ve Avusturya proletaryasını arkadan vurmak olacağını söyledi. Viyana'da savaşa karşı genel bir grev hazırlanmaktaydı. Utriski'ye göre, Lenin, soruna «enternasyonal bir açıdan değil dar Rus açısından» *bakıyordu. Aynı yanlışlığı geçmişte de yapmıştı. Kossior, Petrograd ör-*

gütü adına Lenin'in tutumunu reddetti. Barışın en zorlu savunucuları Zinoviyev, Stalin ve Sokolnikov'du. Zinoviyev, Ekimde olduğu gibi, şimdi de batıda bir ihtilâl çıkacağını sanmıyordu; Troçki'nin Brest'te boş yere vakit kaybettiğini söyledi; Merkez Komitesini Almanya'nın ileride daha ağır şartlar ileri sürmesi ihtimaline karşı uyardı. Stalin de, biraz daha dikkatle, aynı tezi savundu. Rus devriminin kurtulmasını her şeyin üstünde tutan Sokolnikov, uzak bir gelecekte parti görüşünde yapılacak değişikliği daha o zamandan garip ve özlü bir sözle açıkladı: «Tarih,» *dedi,* «açıkça gösteriyor ki dünyanın merkezi yavaş yavaş doğuya kaymaktadır. On Sekizinci yüzyılda dünyanın merkezi Fransa idi. On Dokuzuncu Yüzyılda Almanya oldu. Şimdi sıra Rusya'da.»

Troçki ile savaşçıların çok önem verdikleri Avusturya grevinden Lenin pek fazla bir şey ummuyordu; Rusya'nın askerî bakımdan güçsüzlüğünü çok açık örneklerle belirtti. Savunduğu görüşün Polonya'ya ihanet demek olacağını imâ ederek, böyle bir barışın «utanılacak» bir barış olacağını kabul ediyordu. Ama şuna da emindi ki kendi hükümeti barışı reddeder ve savaşı sürdürürse yıkılırdı ve yerine geçecek hükümet de daha ağır şartlar kabul ederdi. Buna rağmen, Stalin ile Zinoviyev tarafından savunulan, Rus Devriminin yalnız kendisini düşünmesi gibi kaba bir fikri de kabul etmiyordu. Batının devrimci potansiyelini bilmiyor değildi, ama barışın bu gelişmeyi daha da hızlandıracağına inanıyordu. Batı şimdilik yalnızca gebeydi, ama Rus devrimi «daha yeni doğmuş, durmadan ağlayan bir bebek» *ti. Korumak gerekiyordu onu.*

Troçki'nin formülü birbirine karşıt grupları bir arada birleştirir gibi oldu. Ama hepsi de aslında bu formülün kendi işlerine yarayan kısmını kabul etmişlerdi.

Savaşçıların bu formülü kabul etmelerinin nedeni, barış yolunu kapaması, Lenin ve grubunun ise, bu formül sayesinde savaşçıların ağızlarını kapamalarıydı. Lenin, hele ihtilâlci bir savaşın o günkü duruma uymadığına Sol Komünistleri inandırmak için Troçki'nin harcadığı çabaları gördükten sonra, kendisinden bir denemeye daha girişmesini ve zaman kazanmasını istedi. Merkez Komitesi, Lenin'in teklifi üzerine. Zinoviyev'in tek karşı oyu ile Troçki'ye oybirliğiyle barış anlatmasını olabildiği kadar geciktirmek yetkisi verdi. Bunun üzerine Troçki kendi teklifini sundu: «Savaşı kesiyoruz ve barışı imzalamıyoruz... Orduyu da terhis ediyoruz.» *Dokuz üye bu tekliften yana, yedi üye de bu teklife karşı oy kullandı. Böylelikle Parti Troçki'nin Brest'te kendi politikasını izlemesine resmen yetki vermiş oldu.*

Bu arada Troçki Üçüncü Sovyetler Kongresine de raporunu sunuyordu. Kongredeki hava o kadar savaştan yanaydı ki Lenin ister istemez geriye çekilmek zorunda kalmıştı. Troçki bile savaştan çok barışa karşı gibiydi. Kongrede bulunmuş olan bir İngiliz şunları yazıyor: «Akşamın en büyük konuşmasını Troçki yaptı. Herkes Troçki'nin raporunu büyük bir dikkatle dinledi. Bütün gözleri üzerine toplamıştı. Etkisinin en yüksek noktasındaydı... Rusya'nın devrimci iradesini elinde tutan adam dış dünyaya sesleniyordu... Troçki büyük söylevini bitirdiği zaman Rus işçisinden. Rus asker ve köylüsünden oluşan muazzam topluluk ayağa kalktı... Büyük bir ciddiyetle Enternasyonal'i söyledi. Bu kükreyiş hem içten geldi, hem de bu satırların yazarını olduğu gibi, bu sahneyi görenleri de heyecanlandırdı...» *Kongre Troçki'nin raporunu oybirliğiyle onayladı, ama herhangi bir karar almadı. Bu konuda hükümeti serbest bıraktı.*

Troçki Brest'e hareket etmeden önce Lenin'le özel bir konuşma yaptı. Bu görüşme sırasında Merkez Komitesinin ve hükümetin aldığı kararlar bir noktada önemli bir değişikliğe uğratıldı. Troçki bazı durumlarda kendi politikasından Lenin'in politikası lehine fedakârlık yapacağına söz verdi. Troçki'nin politikası, Almanlar savaşla barış arasında oynama imkânını kendisine verdikleri sürece yürüyebilirdi. Ama, diye sormuştu Lenin kuşkuyla, ya Almanlar çarpışmaları durdurmamaya karar verirlerse, o zaman ne olacaktı? Lenin daha çok böyle olacağını sanıyordu. Troçki ise bu tehlikeyi pek düşünmüyor, ancak Lenin'in korkuları gerçekleştiği takdirde barışı imzalamaya razı oluyordu. Troçki ile Lenin'in, Merkez Komitesi ve hükümet tarafından alınan resmî karardan ayrılma hakkını kendilerinde bulmalarının nedeni bu kararın bir noktada pek kesin olmamasındandı: «Ne barış, ne savaş» *konusunda alınan kararda Lenin'in kafasında büyük bir ihtimal olarak yer alan nokta gözönünde tutulmamıştı. Ama aralarındaki özel anlaşmada da, ileride göreceğimiz gibi, birtakım belirsiz noktalar vardı: Lenin, Troçki'nin bir ültimatomla ya da yeni bir Alman taarruz tehdidiyle karşılaşır karşılaşmaz barış anlatmasını imzalamaya söz verdiğini sanıyordu. Troçki ise yalnızca Almanların fiilen yeni bir taarruza geçmeleri halinde kendisini barış şartlarını kabule mecbur hissedeceğini söylemişti. O zaman bile İttifak Devletlerinin sonradan dikte edecekleri daha ağır şartları değil daha önceki şartları kabul edecekti.*

Troçki, Ocak ayının ortasında yeniden Bres'teki konferans masasına döndü. Bu sırada Avusturya ve Almanya'daki grevler ve barış gösterileri kesilmiş bulunuyordu; karşısındaki düşmanlar şimdi kendilerine daha çok güvenmekteydiler. Troçki'nin, formaliteleri

bir yana atarak, Alman ve Avusturya sosyalistlerinin de Brest'e çağırılmalarını istemesi hiç bir işe yaramadı. Viyana'ya gitmesini ve General Hoffmann'ın tutumunu Avusturya Parlâmentosunda yeren Victor Adler ile görüşmesine izin verilmesini boşu boşuna rica etti. Varşova'ya kısa bir ziyarette bulunmasına izin verildi yalnızca. Troçki Polonya'nın bağımsızlığını savunduğu için orada çok iyi karşılandı.

Tartışmaların bu kısmında Ukrayna ile Polonya sorunu başta geliyordu. Kühlmann ile Czernin perde gerisinde Ukrayna Rada'*sı ile ayrı bir barış andlaşması hazırlamışlardı. Bolşevikler de bu sırada Ukrayna'da bir Sovyet İhtilâli hazırlıyorlardı.* Rada'*nın kararları Kiyef'te hâlâ uygulanıyordu, ama Harkof Sovyet hükümetinin yönetimine girmişti bile. Harkoftaki hükümetin bir temsilcisi de Troçki ile birlikte Brest'e gelmişti. Ukrayna partileri arasında ters bir durum vardı: Çar ve Kerenski zamanında Rusya ile birleşmek ya da federasyon kurmak isteyenler şimdi Rusya'dan ayrılmadan yanadırlar. Eskiden Rusya'dan ayrılmayı düşünen Bolşevikler ise şimdi Rusya ile federasyon kurmak istemektedirler. Bağımsızlıktan yana olanlar federatifçi, federatifçi olanlar ise bağımsızlıktan yana olmuşlardır. Bu durum Ukrayna ya da Rus yurtseverliğinden ileri gelmemektedir: Her partinin tutumu, Rusya'daki hükümet sisteminden ayrılmak ya da bu sistemle federasyon halinde yaşamak istediğine göre değişmektedir. İttifak Devletleri bu durumdan yararlanabileceklerini ummaktadırlar. Ukrayna bağımsızlık hareketini koruyormuş gibi gözükerek son derecede muhtaç oldukları Ukrayna besin ve ham maddelerine el koyacaklarını düşünmektedirler; ayrıca, bu bağımsızlık hakkını da Rusya'ya karşı kullanabileceklerini sanmaktadırlar. Güçsüz, güvençsiz ve çökmek üze-*

re bulunan Rada, İtilâf Devletlerine bağlı kalacağına yemin ettiği halde İttifak Devletlerine yaslandıkça yaslanmıştı. Rada *heyeti çok genç acemi politikacılardan —Kühlmann'ın değimiyle* Bürschchen'*den— oluşmuştu. Kimsenin tanımadığı bu gençler bu büyük diplomasi oyununda kendilerine verilecek rolleri oynayacak şekilde zehirlenmişlerdi.*

Bu görüşmeler sürüp giderken Troçki 21 Ocakta *Lenin'den bir mesaj aldı: Rada devrilmiş ve bütün Ukrayna'da Sovyet rejimi ilân edilmişti. Troçki de bu haber üzerine Kiyef'le ilişki kurdu. Gelen haberleri kontrol etti, ve sonra, bundan böyle Konferansta Rada'nın temsil edilmesini kabul etmiyeceğini bildirdi.*

Troçki'nin Brest'te son günleridir. Karşılıklı suçlamalar öyle bir noktaya gelmiştir ki konuşmalar artık dayanılmaz bir durum almıştır. Konferans daha fazla devam edemezdi. Oturumlar arasında bir yana çekiliyor, dinlenmek için Şubat'*tan* Brest-Litovsk'*a adlı eserini yazıyordu. Sonunda Lenin'e bir mektup gönderiyor. Mektupta şöyle demektedir:* «(Görüşmelere) son vereceğimizi, ama bir barış andlaşması imzalamıyacağımızı söyleyeceğiz. Bize karşı taarruza geçemiyeceklerdir. Geçerlerse de durumumuz bugünden daha kötü olmayacaktır... Kararınızı bekliyoruz. Görüşmeleri bir, iki, üç ya da dört gün daha uzatabiliriz. Ama sonra ister istemez kesilecek» (*). *Olaylar Petrograd'da, yeni bir karar beklenmesine elverişli değildir; Petrograd'dan ayrılmadan önce aldığı yetki yüzünden düşündüğü çıkışı yapamamaktadır. Kont Czernin hâlâ aracılıkla meşguldür. Troçki'yi de oturduğu dairede ziyaret etmiş, yakında bir Alman taarruzunun başla-*

(*) Troçki, bu mektubun doğru olduğunu Mr. Wheeler-Bennett'e söylemiştir. Bakın, **The Forgotten Peace**, s. 185—6.

yacağını haber vermiş ve kendisinden son şartlarını bildirmesini istemiştir. Troçki, kuvvetin önünde boyun eğmeye hazır olduğu, ancak bunun Almanlar için iyi bir ahlâk davranışı olmayacağı cevabını vermiştir. Almanlar, yabancı ülkeleri istedikleri gibi ilhak etsinlerdi, ama Rus Devriminden kendi zorbalıklarını yüceltmesini ya da beğendirmesini bekleyemezlerdi.

Konferans kesilmeden bir gün önce İttifak Devletleri bir oldu-bitti yaptılar: Rada ile ayrı bir barış andlaşması imzaladılar. Troçki, «Rada'nın ortadan kalktığını karşı tarafa resmen haber vermiştik.» *diye yakınır.* «Buna rağmen varolmayan hükümetle görüşmeler devam etti. Bunun üzerine Avusturya-Macaristan heyetine Ukrayna'ya bir temsilci göndermelerini ve Rada'nın artık kalmamış olduğunu kendi gözleriyle görmelerini —özel bir konuşmamızda, ama resmî bir hava içinde— teklif ettik... Ancak imzanın ertelenemiyeceği cevabını aldık.» *General Hoffmann'ın güncesinde yazdığına göre, Troçki, Brest-Litovsk'taki odadan başka bir yerde varolmayan bir hükümetle barış andlaşması imzaladıklarını söyledi. Kühlmann,* «doğrululuğundan şüphe edilmeyen Alman raporlarının bu bilgi ile tam bir çatışma halinde» *bulunduğu cevabını verdi. Buna rağmen General Hoffmann güncesine şunu yazmaktan geri kalmadı:* «Önümdeki raporlara göre... Troçki'nin söyledikleri ne yazık ki doğru.» *İttifak Devletlerinin Ukrayna ile ayrı barış andlaşması imzalamalarının nedeni Ukrayna'ya yayılmaları için bir bahane elde etmekti yalnızca; bu bakımdan Ukrayna'lı dostlarının yetkileri olup olmaması onları ilgilendirmiyordu. Troçki yalnızca bu yüzden görüşmelere devam imkânı bulunmadığını anladı. Çünkü bunu yapmak demek oldu-bittiye ve bu oldu-bitti'nin sonuçlarına, yâni Uk-*

rayna Sovyetlerinin ortadan kaldırılmasına ve Ukrayna'nın ayrılmasına göz yummak demekti.

Ünlü sahne, ertesi gün, alt komisyonların birinde geçti: General Hoffmann Almanya'nın ilhak etmek istediği yerlerin tümünü gösteren büyük bir harita ortaya çıkardı. Önce de söylediği gibi, Troçki «kuvvete boyun eğmeye hazır» *dı, ama Almanların görünümü kurtarmasına yardım etmiyecekti bu. Oysa General, Alman isteklerinin açıkça ortaya atılmasının barışı kolaylaştıracağını sanmıştı. Son gün, 28 Ocak/10 Şubat günü, Siyasî Komisyon yeniden toplandığı zaman Troçki ayağa kalkarak son konuşmasını yaptı:*

«Alt Komisyonun görevi... karşı taraf tarafından teklif edilen sınırın, Rus halkına, en ufak bir şekilde de olsa, kendi kaderini kendisinin tâyin etme imkânını ne dereceye kadar sağlayacağını tesbit etmekti. Temsilcilerimizin raporlarını dinledik ve... artık karar zamanı geldi. Halklar Brest-Litovsk barış görüşmelerinin sonuçlarını sabırsızlıkla bekliyor. Hâkim sınıflardaki bencilliklerin ve iktidar hırslarının yarattığı bu eşi görülmemiş insan intiharı ne zaman bitecek diye soruyorlar. Eğer taraflardan biri bu savaşı kendisini savunmak için yapmış olsaydı elbetteki böyle bir söz söylenemezdi. İngiltere, Afrika'daki sömürgelerini, Bağdat'ı ve Kudüs'ü alırken bir savunma savaşı yapmıyordu. Almanya, Sırbistan'ı, Belçika'yı, Polonya'yı, Litvanya'yı ve Romanyayı işgal ederken ve Monsoon adalarını alırken de bir savunma savaşı yapmıyordu. Dünyayı paylaşmak için girişilmiş bir savaştır bu. Bu gerçek, bugün eskisinden daha açık seçik görünüyor...

Malsahibi sınıfların istediklerini açıkça insan kanıyla ödeten yüzde yüz emperyalist bir savaşa katılmak istemiyoruz...

Bütün ülkelerdeki emekçi sınıfların iktidara geçe-

ceği saatin yaklaştığı umuduyla... ordumuzu ve halkımızı savaştan çekiyoruz. Toprağı işleyen askerlerimiz bugün artık kendi topraklarını, devrimin derebeyden alarak köylüye verdiği topraklarını, baharda sürmek için köylerine döneceklerdir. İşçi askerlerimiz, insanları öldürecek silâhlar yapmak için değil, kalkınma araçları yapmak için, toprağı işleyenlerle birlikte yeni bir sosyalist ekonomi kurmak için fabrikalarına döneceklerdir.»

İttifak Devletlerinin delegeleri bu coşkun sözleri dinlerken Troçki'yi hâlâ «kükreyen bir aslan» *olarak alkışlamaya hazırdılar. O sırada bile bunun son bir kükreme olacağını, ve bunun arkasından teslim iniltisinin geleceğini umuyorlardı. Bu sözlerin asıl anlamı ancak yavaş yavaş içlerine işleyecekti. Sonra, birdenbire, tarihte bir eşine daha rastlanmayan bir dram göreceklerini, solukları kesilerek anladılar.*

«(Troçki devam etti) Savaştan çekiliyoruz. Bunu bütün halklara ve hükümetlere ilân ediyoruz. Ordumuzu tümüyle terhis ettiğimizi bildiren bir emir çıkarıyoruz... Aynı zamanda, Almanya ile Avusturya-Macaristan hükümetleri tarafından bize sunulan şartların bütün halkların çıkarlarıyla tam bir çatışma halinde bulunduğunu da ilân ediyoruz. Bu şartları, aralarında Avusturya-Macaristan ve Alman halkları da olmak üzere, bütün ülkelerin emekçi kitleleri reddetmişlerdir. Polonya, Ukrayna, Litvanya, Kurland ve Estonya halkları da emellerine büyük bir darbe indirildiğini anlamışlardır. Rus halkı için bu şartlar sürekli bir korkutmadır. Siyasî bilince varmış ya da moral içgüdüye sahip bütün dünya halk kitleleri de bu şartları reddetmektedir... Alman ve Avusturya-Macaristan emperyalizminin yaşayan ulusların vücutları üzerine kılıçla yazdığı şartları kabul etmiyoruz. Milyonlarca insana

ezgi, keder ve felâket getirecek bir barış andlaşmasının altına Rus devriminin imzasını atamayız.»

Brest-Litovsk'u yazan tarihçi şöyle anlatıyor: «Güçlü sesinin yankıları kesildiği zaman kimse ağzını açıp bir tek kelime söylemedi. Bütün konferans bu tiyatro jesti karşısında susup kaldı.

Delegeler dağılmadan bir şey oldu ve Troçki bunun anlamını o sırada iyice kavrayamadı; Lenin'in kuşkularını doğrulayan bir olaydı bu: Kühlmann bütün bu olup-bitenlerden sonra çarpışmaların yeniden başlayacağını, çünkü Rusya'nın ilân ettiği terhisin hukukî bakımdan bir anlamı olmadığını, ancak barışı reddetmesinin önemli olduğunu söyledi. Troçki bunu boş bir korkutma saydı: Alman ve Avusturya halklarının herhangi bir savunma nedeninden açıkça yoksun olan böyle bir savaşa hükümetlerinin devam etmesine râzı olacaklarına inanmadığı cevabını verdi. Kühlmann, Sovyet hükümetinin İttifak Devletleriyle hiç olmazsa resmî ve ticarî ilişkiler kurmayı isteyip istemediğini ve Rusya ile nasıl temasta bulunabileceklerini sorduğu zaman Troçki biraz ferahladı ve ortada bir korkutma olmadığı sonucuna vardı. Bu soruya cevap vereceği yerde —ki kendi tutumu bakımından bunu yapması gerekirdi— çünkü bu takdirde İttifak Devletleri «ne savaş ne barış» durumuna saygı göstermeye mecbur kalırlardı—bu sorunu tartışmayı şiddetle reddetti.

Alman saldırısı 17 Şubatta başladı. Almanlar hiç bir direnmeyle karşılaşmadılar. Hoffmann şöyle yazıyor: «O güne kadar böyle komik, bir savaş görmemiştim. Hemen hemen yalnızca trenlerde ve vagonlarda savaşıldı. Bir trene bir miktar piyade ile makineli tüfek ve top koydunuz mu öteki istasyonu alıveriyordunuz. İstasyon alınca Bolşevikleri tutukluyor, başka bir birliği trene koyup biraz daha ilerliyordunuz.» *Taarruz*

haberi Smolni'ye gelir gelmez Partinin Merkez Komitesi, sekiz oylamadan sonra, duruma çare bulamadı. Komite barış ve savaş taraftarları diye, eşit bir şekilde, ikiye ayrıldı. Çıkmazı, Troçki'nin tek oyu tâyin edecekti. Ama, o gün ve ertesi gün, yâni 17 ve 18 Şubat günleri, bu büyük kararın verilmesi kendisine bağlı kaldığı halde, iki taraftan herhangi birine katılmadı.

Gerçekten karışıktı durumu: Savaşı tutanlardan yanaymış gibi davranmış ve konuşmuştu; politika ve moral bakımından da bu gruba Lenin'inkinden daha yakındı. Öteyandan Almanların yeniden askerî harekâta başlamaları halinde barışı destekleyeceğine Lenin'e özel olarak söz vermişti. Bu sözü tutma zamanının geldiğini hâlâ anlamak istemiyordu. 17 Şubatta hemen, yeni barış görüşmelerine başlanması için Lenin'in verdiği önerge aleyhinde, savaşı tutanlarla birlikte oy kullandı. Sonra da devrimci savaş aleyhine, barıştan yana olanları tuttu. Sonunda kendi önergesini sundu ve hükümete Alman taarruzunun askerî ve siyasî sonuçları belli oluncaya kadar yeni görüşmelere başlamamayı tavsiye etti. Savaş grubu önergesini desteklediği için bir oy farkla —o da kendi oyu idi— kazandı. Bunun üzerine Lenin Alman taarruzunun bir gerçek olduğu ve Almanya ile Avusturya'da bir muhalefetin ortaya çıkmadığı anlaşıldığı takdirde barışın yapılıp yapılmayacağını sordu. Merkez Komitesi bu soruya olumlu cevap verdi.

Ertesi sabah Merkez Komitesinin oturumunu Troçki açtı. Son olayları gözden geçirdi. Bavyera Prensi Leopold bütün dünyaya radyo ile bir mesaj yaymış ve Almanya'nın bütün ulusları, bu arada Batılı düşmanlarını da, Bolşevizm hastalığına karşı savunduğunu söylemişti. Rusya'da batı cephesinden getirtilen Alman tümenlerinin bulunduğu görülmüştü. Dvinsk üzerinde

Alman uçakları uçuyordu. Reval'e karşı bir saldırı beklenmekteydi. Bütün bunlar geniş çapta bir taarruzun belirtileriydi, ama gerçek henüz kesinlikle anlaşılmış değildi. Prens Leopold'ün radyo mesajı Almanya ile İtilâf Devletleri arasında gizli anlaşma bulunduğunu akla getiriyordu, ama bu da bir ihtimalden öteye gitmiş değildi. Lenin, Almanlara hemen yaklaşılmasını öngören önergesini bir daha sundu. «Harekete geçmeliyiz,» *dedi.* «Kaybedecek zamanımız yok. Ya savaş, yâni devrimci savaş, ya da barış yapacağız.» «Taarruz Almanya'da ciddî bir patlama» *yapmıyacak mı diye soran Troçki, barış peşinde koşmak için daha vaktin erken olduğu kanısındaydı. Lenin'in önergesi yeniden tek oy çoğunluğuyla reddedildi.*

O günün, yâni 18 Şubat gününün, sabahı ile akşamı arasında dramatik bir değişme oldu. Troçki, Merkez Komitesinin akşam oturumunu açtığı sırada, Almanların Dvinsk'i aldıkları ve yakında Ukrayna'da taarruza geçecekleri üzerine birtakım söylentiler dolaştığını haber verdi. Hâlâ kararsızdı, ama barış şartlarını bildirmeleri için İttifak Devletlerine başvurulmasını, ancak barış görüşmeleri istenmemesini teklif etti. Lenin, «Halk bunu anlamaz,» *diye cevap verdi,* «Mademki savaş devam edecekti neden orduyu terhis ettik.» «Savaşla alay etmek» *demekti bu. Devrimi yıkardı bu durum.* «Biz yazı yazıyoruz, onlar (Almanlar) bu arada demiryollarımızı ele geçiriyorlar... Yarın tarih bizim için devrimi (Almanlara) teslim ettiler diyecek. Devrim için tehlikeli olmayan bir barış imzalamalıydık.» *Sverdlov ile Stalin de aynı tezi savundular. Stalin,* «Beş dakika yaylım ateş açsalar cephede bir tek erimiz kalmaz,» dedi. «Troçki'ye katılmıyorum. Bu sorun yalnız edebiyatta böyle konulursa doğrudur.» *Barışın en aşırı taraftarı Zinoviyev'in ise o sırada birtakım*

kuşkuları vardır. Lenin, Ukrayna bile elden gitse barış yapılmasını istemektedir, oysa Zinoviyev bu kadar ileri gitmek niyetinde değildir.

Troçki barış istemenin aleyhinde üç kere söz aldı. Üç kere de yalnız sondajla yetinilmesini teklif etti. Ama Lenin önergesini bir daha verince Troçki, herkesin şaşkın bakışları arasında, kendi önergesine değil Lenin'inkine oy verdi. Barış taraftarları bir oy farkla kazanmıştılar. Yeni çoğunluk düşman hükümetlerine gönderilecek barış tasarısı hazırlığını Troçki ile Lenin'e verdi. İktidarda bulunan iki partinin, Bolşeviklerin ve Sol Sosyal Devrimcilerin, Merkez komiteleri geç vakit toplandılar; bu toplantılarda savaştan yana olanlar yine çoğunluğu kazandılar. Ama hükümette Bolşevikler iktidar ortaklarını azınlıkta bıraktılar; ertesi gün, 19 Şubatta, hükümet resmen barış istedi.

Almanların cevabı Petrograd'a gelinceye kadar geçen dört gün içinde başkentte bir bekleme ve panik havası esti. İttifak Devletlerinin yeniden görüşmelere başlamak için herhangi bir şart ileri sürüp sürmiyecekleri, bu şartların ne olacağı belli değildi. Düşmanlar harekete geçmiş bulunuyorlardı. Petrograd yolu açılmıştı. Kentte, Devrim Savunma Komitesi kurulmuş, başına Troçki getirilmişti. Barış istemiş olsalar bile yine de Sovyetler savaşa hazır olmalıydılar. Troçki, Müttefik elçiliklerine ve askerî heyetlerine başvurdu, Sovyetlerin yeniden savaşa girmesi halinde Batılı hükümetlerin kendilerine yardım edip etmiyeceklerini öğrenmeye çalıştı. Eskiden de bu çeşit sondajlar yapmıştı, ama hiç bir sonuç alamamıştı. Bu sefer İngilizler ile Fransızlar daha anlayışlı davrandılar. Barış isteğini gönderdikten üç gün sonra Troçki, Merkez Komitesine (Lenin'in bulunmadığı bir sırada) İngilizler ile Fransızların askerî işbirliği teklif ettiklerini bildir-

di. Merkez Komitesi böyle bir şeyi hemen reddedince ve bu davranışı onaylamayınca Troçki kötü duruma düştü. Her iki hizip de aleyhine dönmüştü: Barıştan yana olanlar, Müttefiklerden yardım alındığı takdirde ayrı barış yapma imkânlarının azalmasından korkuyorlardı; savaştan yana olanlar ise, Almanya ile anlaşmaya varmamak için kullandıkları devrimci mantığın «İngiliz-Fransız emperyalistleriyle» *de işbirliği yapmalarına karşı olduğu kanısındaydılar. Bunun üzerine Troçki Dışişleri Komiserliğinden çekileceğini söyledi: Bir Sosyalist hükümetin, bağımsızlığını hiç bir surette bozmamak şartıyla, burjuva devletlerinden yardım alabileceği parti tarafından kabul edilmediği takdirde görevinde kalamazdı. Sonunda Merkez Komitesini kendi görüşüne getirdi ve Lenin de kendisini kuvvetle destekledi.*

Günlerce sonra Almanlardan alınan cevap herkes için korkunç bir darbe oldu: Sovyetlere cevap vermek için 24 saat, görüşmelere başlamak için de yalnızca üç günlük bir süre bırakılmıştı.. Şartlar Brest'tekinden daha ağırdı: Rusya'da tam bir terhis uygulanacaktı; Letonya ile Estonya Almanya'ya bırakılacaktı; Ukrayna ile Finlandiya boşaltılacaktı. Merkez Komitesi 23 Şubatta toplandığı sırada karar vermek için önünde bir günden az bir zaman kalmıştı. Sonuç yeniden Troçki'nin tek oyuna dayanıyordu. Troçki, Lenin'in yeniden barış isteme tezini kabul etmişti, ama yeni ve daha ağır şartları kabul edeceğine söz vermemişti. Lenin'in, Sovyetlerin kendisini savunacak durumda olmadığı görüşüne katılmıyordu. Tersine, savaştan yana olanlara eskisinden daha fazla yaklaşmaya başlamıştı. «Lenin'in iddiaları doyurucu olmaktan çok uzaktır,» *dedi.* «Eğer aramızda birlik olursa savunmayı örgütlemenin üstesinden gelebiliriz, bu işi başarabiliriz. Petrograd'ı ve

Moskova'yı bırakmak zorunda kalsak bile kötü bir iş yapmış sayılmayız. Bütün dünyayı gergin bir hava içinde tutmuş oluruz. Bugün bir Alman ültimatomunu imzalarsak yarın başka bir ültimatomla karşılaşabiliriz... Barışı kazanabiliriz ama proletaryanın ileri elemanlarının desteğini kaybederiz. Kısacası proletaryayı dağılmaya götürmüş oluruz.» *Barış konusundaki kötümserliğine ve Sovyetlerin kendisini savunacağından emin olmasına rağmen bir tek oyu ile yine barışçıları kazandırdı.*

Troçki'nin bu garip davranışını, grupların sıralanışını, görüşlerini ve itilimlerini daha yakından incelemedikçe anlamaya imkân yoktur: Lenin Sovyetlere bir «soluk alma zamanı» *kazandırmaya çalışıyor, böylelikle Sovyetlerin bulundukları yere bir çekidüzen vermesine ve yeni bir ordu kurmasına imkân hazırlamak istiyordu. Bu soluk alma zamanı için herhangi bir karşılık ödemeye, gerekirse Ukrayna'dan ve Baltık ülkelerinden bile çekilmeye ve istenilen tazminatı vermeye hazırdı. Böyle bir* «yüz kızartıcı» *barışın son çözüm olacağını kabul etmiyordu. Levrimci bir savaştan kaçınılamıyacağını o da biliyordu; ama, Napolyon'un 1807 de Prusya'ya dikte etmiş olduğu Tilsit barışını, ileri görüşlü Prusya devlet adamlarından von Stein ile Gneisenau'ın ülkelerini ve ordularını modernleştirmek ve intikam almaya hazırlamak için nasıl kullandıklarını birkaç kere anlatmıştı; ayrıca, bu soluk alma zamanında Almanya'da ihtilâl olgunlaşabilir, devrimci Almanya Kayzer'in yaptığı andlaşmaları tanımayabilir ve geçersiz sayabilirdi.*

Savaşçılar (savaş taraftarları) da, bu görüş karşısında, İttifak Devletlerinin soluk alma zamanını Lenin'e kullandırmayacaklarını iddia ediyorlardı. Ukrayna'nın buğday ve kömür, Kafkasların petrol kaynakla-

rını Rusya'nın elinden alacaklardı; Rusya'nın yarısını ellerine geçireceklerdi; karşı-ihtilâlci hareketler yaratacak, bu hareketleri destekleyecek, devrimi boğacaklardı. Sovyetler bu soluk alma zamanında yeni bir ordu da kuramıyacaklardı. Kendi ordularını savaşlarda yaratmalıydılar; Ordu ancak böyle yaratılabilirdi. Evet, Sovyetler Petrograd'ı, dahası Moskova'yı bile boşaltmaya zorlanabilirlerdi; ama gerilerinde çekilecek ve güçlerini toparlayacak geniş topraklar vardı. Halk eski rejimi için nasıl döğüşmediyse, bu sefer devrim için de döğüşmezse —savaşçılar bunu peşin olarak kabul etmiyorlardı— Almanların her ilerleyişi ve bu ilerleyişler sırasında yapacakları terör ve yağmalar halkın bezginliğini ve uyuşukluğunu giderecek, halkı direnmeye zorlayacak, sonunda devrim savaşı için geniş ve gerçekten halktan gelen bir coşku yaratılmış olacaktı. Bu coşku arttıkça da yeni ve sağlam bir ordu ortaya çıkacaktı. Yüz kızartıcı bir teslime boyun eğmeyen devrim yeniden doğacak; dünyadaki emekçi sınıflara umut verecek ve sonunda emperyalizm kâbusunu dağıtacaktı.

İki taraf da karşısındakinin politikasını tehlikeli buluyor ve tartışma gergin ve heyecanlı bir hava içinde geçiyordu. Troçki teklif edilen politikaların, gerçekçi açıdan, hem aleyhinde hem de lehinde çok şeyler söylenebileceği, prensip ve devrimci ahlâk bakımından ikisinin de reddedilemiyeceği fikrini savunduğu zaman her halde yalnız kalmış bulunuyordu.

O zamandan bu yana bütün tarihçilerin kabul ettiği basma kalıp bir görüş vardır ve olaydan sonra da bu görüşün yerleşmesine bizzat Troçki çalışmıştır: Lenin'in politikasında gerçekçiliğin bütün değerleri vardı; savaşçıların politikası ise Bolşevikliğin Donkişotluk yanını temsil ediyordu. Ancak bu görüşün savaşçılar için pek doğru olduğu söylenemez. Gerçi o günlerde Le-

nin'in politikacılığı, yaratıcılığı ve cesareti bir dehâ derecesine varmıştı ve olaylar da onun görüşünü —Hohenzollern ve Habsburg hanedanlarının yıkılması, Brest andlaşmasının yılın sonuna varmadan iptali görüşünü— haklı çıkartmıştı. Savaşçıların da sık sık karışık ve duygusal itilimlere göre düşündükleri ve tutarlı bir politika izlemedikleri de bir gerçekti. Ama bu grubun liderleri, ne de olsa, dâvalarını yine de çok kuvvetli bir şekilde ve gerçekçi açıdan sunmuşlardı; olayların bir çoğu onların da görüşlerini doğrulamıştı. Çünkü Lenin'in sağladığı «soluk alma zamanı», aslında yarı yarıya bir hayal olarak kaldı. Kayzer'in hükümeti barışı imzaladıktan sonra Sovyetleri boğmak için elinden geleni yaptı. Ama elbette ki bunu batı cephesinde girişmiş olduğu dev savaşın izin verdiği oranda yapabildi. Sovyetler Brest diktasını kabul etmemiş olsalardı bile Almanlar batıda ayrı bir barış yapmadıkça büyük bir başarı elde edemezlerdi. Buharin ile Radek Rusya'nın teslim olmasına muhalefet ederlerken daha o zaman bunu, Almanya'nın hareket serbestliğini son derecede sınırlayan bir durum olarak nitelemişlerdi. Bu bakımdan, savaşın iç yüzü sonradan açıklandığı sırada, savundukları görüşlerin Lenin'inkinden daha doğru ru olduğu anlaşıldı. Ukrayna ve Güney Rusya'dan ancak bir kısmının işgal edilmesi bile bir milyon Alman ve Avusturya askerini buralara bağlamıştı. Rusya barışı imzalamasaydı, Almanlar olsa olsa Petrograd'ı almaya çalışırlardı. Moskova üzerine yürümeyi pek göze alamazlardı. Petrograd'ı ve Moskova'yı alsalardı, gücünün çoğunu bu iki kentten alan Sovyetler çok tehlikeli bir duruma, belki de korkunç bir buhrana sürüklenebilirdi. Ama Lenin ile savaşçılar arasındaki ayrılık buradan doğmuyordu, çünkü Lenin de bir iki büyük kentin kaybedilmesiyle devrime son bir darbe indirilmiş

olmıyacağına, gariptir ki, inanmış ve bunu birkaç kere de söylemişti.

Sovyetlerin yeni bir orduyu rahat bir soluk alma döneminde kışlalarda değil savaş alanlarında, kavgalarda yetiştirebilecekleri konusunda savaşçılar tarafından ortaya atılan tez de, gariptir ki, gerçekçi bir tezdi. Nitekim Kızılordu böyle kuruldu; Buharin ile Radek'in partinin Yedinci Kongresinde bu konuda yapmış oldukları konuşma Troçki ile Lenin'in sonraki yıllarda kabul ettikleri ve izledikleri politikanın aynıydı. Rusya savaştan zaten çok bıkmış olduğu için yeni bir orduyu rahat bir dönemde yetiştirecek durumda değildi. Sovyet rejiminin saklı enerjilerini ancak ağır darbeler, kaçınılmaz savaş zorunlulukları, hemen savaşmak gerekliliklerı dürtebilir ve harekete getirebilirdi. Çar'ın, Prens Lvov'un ve Kerenski'nin zamanlarında savaştan bıkmış usanmış olan bir ulus Lenin ve Troçki zamanında, üç yıl kadar sürecek bir iç savaşta ancak bu şartlar altında döğüşebilirdi.

Troçki savaşçı hizbin başına geçmek istemiyordu. Çünkü böyle bir davranışın Bolşevikleri telâfi edilmez bir bölünmeye ve belki de kanlı bir çatışmaya götürebileceğini anlamıştı. O zaman Lenin ile, yalnız basit sorunlar üzerinde değil, bir ölüm-kalım sorunu üzerinde birbirine düşman iki partinin liderleri olarak karşı karşıya gelecekti. Lenin, ayrıca, Merkez Komitesine şöyle bir uyarımda bulunmuştu: Eğer kendisini barış sorununda azınlığa düşürecek olurlarsa Merkez Komitesinden ve hükümetten çekilecek, partinin alt kademesini onlara karşı ayaklandıracaktı. Troçki, kritik zamanlarda partiyi kendi içinde bir iç savaşa sürüklememek için, oyunu Lenin'den yana kullanıyordu.

Lenin istifa tehdidinde bulunduğu zaman, Troçki verdiği cevapta, Lenin'den çok savaş taraftarlarına

seslenmiş ve şunları söylemişti: «Devrimci bir savaşa partide ayrılık yaratarak gidemeyiz... Partimiz bu şartlar altında savaş açacak durumda olamaz, hele savaş isteyenlerin bunun gerektirdiği araçları kabul etmek istemedikleri bir sırada... (yâni batılı devletlerden yardım almak istemedikleri sırada.)» «Savaştan yana oy kullanma sorumluluğunu üzerime almıyacağım,» dedi ve sonra da şunları ekledi sözlerine: «Lenin'in tutumunda birçok sübjektif noktalar var. Kendisinin haklı olduğuna pek emin değilim, ama partinin birliğini bozacak herhangi bir şeye müdahale etmek istemiyorum. Tersine, elimden geldiğince yardım edeceğim. Ama bulunduğum yerde kalamam, ve Dış İşlerini yönetme sorumluluğunu şahsen üzerime alamam.»

Barışçılar kazanmıştı, ama içleri rahat değildi. Merkez Komitesi 23 Şubatta Alman şartlarını kabul etmeye karar verdikten hemen sonra gelecekteki savaş için şimdiden hazırlığa başlamayı kararlaştırdı. Sıra Brest-Litovsk'a gönderilecek yeni heyetin tâyinine gelince burada komedi-dram karışımı bir şey oldu. Bütün Komite üyeleri böyle aşağılık bir şerefi üzerlerine almaktan çekindiler; hiç biri, barışın en ateşli taraftarları bile, andlaşmaya imza koymak istemediler. Sonradan heyete başkanlık eden Sokolnikov'a başlangıçta teklif yapıldığında Merkez Komitesinden çekileceğini söyledi; Lenin kendisini güçlükle inandırabildi. Bu iş de böylece çözüldükten sonra Troçki —Stalin'in sonradan özür dilediği alayları arasında— Merkez Komitesinden, Dışişleri Komiserliğinden istifasını verdi. Zaten Dışişleri Komiserliğini de o sırada fiilen Çiçerin yapıyordu. Merkez Komitesi barış imzalanıncaya kadar yerinde kalmasını istedi. Troçki o zamana kadar istifasını açıklamamayı kabul etti ve bundan böyle de hiç bir hükümet toplantısında görünmiyeceğini söyledi. Lenin'in

teklifi üzerine, Komite hiç olmazsa dışişlerinin konuşulduğu oturumlarda bulunmasını istedi.

Bütün bu didinmelerden, başarılardan ve yenilgilerden sonra Troçki'nin sinirleri epeyce bozulmuştu. Brest'teki çabaları sanki olduğu gibi boşa gitmişti. Nitekim birçokları böyle düşünüyor ve bunu söylüyordu: Almanların hücuma cesaret edemiyeceklerini söyleyerek partiyi yanlış bir güvenlik duygusu içinde uyuşturduğundan ötürü kendisini suçlayanlar pek haksız değilllerdi. Tapınılan adam bir gün içinde suçlu durumuna geçivermişti. M. Philips Price şöyle yazıyor: «27 Şubat akşamı Sovyet Merkez Yürütme Kurulu Tauride Sarayında toplandı. Troçki bir konuşma yaptı... Günlerdenberi ortalıkta yoktu ve ne olduğunu da kimse bilmiyordu. Ama o gece Saraya gelmişti... Rus Devriminin İttifak ve İtilâf Devletlerinin mihrabı önünde kurban edildiğini söyledi. Bu devletlere çattı. Sözünü bitirdiği zaman yeniden ortadan kayboldu. Kederinden dayanamayıp ağladığını söyleyenler vardı.»

Sokolnikov Sovyetlerin zor altında hareket ettiklerini açık seçik ve sık sık söyledikten sonra, 3 Martta Brest-Litovsk andlaşmasını imzaladı. Andlaşmanın imzası üzerinden daha iki hafta geçmeden Almanlar Kiyef'i ve Ukrayna'nın büyük bir kısmını işgal ettiler. Avusturyalılar Odesa'ya, Türkler Trabzon'a girdi. İşgal kuvvetleri Ukrayna'da Sovyetleri dağıttı. Rada'yı *hiçe saydı ve kendi kurdukları kukla hükümetin başına* Hetman *Skoropadski'yi getirdi. Günün galipleri Lenin hükümetine durmadan istekler ileri sürdüler ve ültimatomlar verdiler. Hepsi de birbirinden yüz kızartıcı şeylerdi bunların. En berbadı Sovyetlerin «bağımsız Ukrayna» ile hemen bir barış andlaşması imzalamasını isteyen ültimatomdu. Ukrayna'da halk, özellikle köylü, işgalci kuvvetlere ve onların uşaklarına kar-*

şı şiddetli bir savaşa girişmişti. Sovyetlerin, Ukrayna'daki Alman uşaklarıyla ayrı bir andlaşma imzalaması demek, Ukrayna'nın her yanına yayılmış olan bu hareketi tanımaması demekti. Troçki Merkez Komitesinde Alman ültimatomunun reddedilmesini istedi. İleride alacağı intikamı durmadan düşünen Lenin bu yüz kızartıcı zehiri de içmeye kararlıydı. Ama barışa muhalefet edenler her Alman kışkırtmasında partide ve Sovyetlerde durmadan başkaldırıyorlardı. Brest Andlaşması daha onaylanmamıştı ve onaylanacağı da belli değildi.

6 Martta Tauride Sarayında partinin olağanüstü bir kongresi toplandı. Bu kongre yakında toplanacak olan Sovyetler Kongresine andlaşmanın onaylanmasını ya da onaylanmamasını teklif etmeyi kararlaştıracaktı. Oturumlar büyük bir gizlilik içinde geçti ve tutanaklar ancak 1925 de açıklandı. Parti kongresinde ağır bir hava vardı. Taşradan gelen delegeler bir Alman hücumundan korkan hükümet dairelerinin Petrograd'ı boşaltmaya hazırlandıklarını gördüler. Kerenski hükümeti bile bunu yapmaktan çekinmişti. Komiserler «çantalarını hazırlamışlardı.» *Savunmayı düzenlemek için yalnızca Troçki kalacaktı kentte... Delegeler partinin itibarında genel bir düşme olduğunu bildirdiler. Şubat rejimini deviren ve Bolşevikleri iktidara getiren etken yakın zamana kadar barış dâvasının çekiciliği olmuştu. Ama şimdi, barış gelince, barıştan sorumlu olan parti bu sefer suçlanmaya başlanmıştı.*

Kongrede tartışmanın ağırlık noktası ister istemez Troçki'nin işleri oldu. Lenin, yaptığı açık ve kesin bir konuşmada barış andlaşmasının onaylanmasını istedi. Radek, «Şoven Alman basını bile» dedi, «Alman proletaryasının Hindenburg'a karşı olduğunu ve Troçki'yi tuttuğunu kabul etmiştir. Brest'teki politikamız [illegible]

sızlığa uğramamıştır. Bir hayal olmamıştır. Devrimci gerçekçiliğin izlediği bir politika olmuştur.» *Barışın Alman saldırısından sonra yapılmış olması Sovyetler için iyi olmuştu, çünkü bu andlaşmanın dış baskılar altında yapıldığından kimsenin şüphesi yoktu artık. Ama bundan sonra, Radek, savaşçıların Troçki konusunda büyük bir hayal kırıklığına uğradıklarını da açıkladı. «İnsan Troçki'yi yalnızca bundan ötürü, Brest'te bu kadar başarı sağladıktan sonra karşı tarafa geçmesinden ötürü suçlayabilir... Bu yüzden kendisine kızmaya hakkımız vardır ve kızıyoruz da.»*

Troçki davranışının nedenini bir daha açıkça anlattı. Buharin ile Radek ve arkadaşlarının tek kurtuluş yolunu savaşta gördüklerini ve bu yüzden «resmî parti sakıncalarını bir yana bırakarak, sorunu tehlikeli bir yola sokmaya mecbur kaldıklarını» *söyledi.* «... Arkamızda güçsüz bir ülke, pasif bir köylü, bezgin bir proletarya, ve bir de kendi içimizdeki ayrılık bizi tehdit etmekteydi... Benim vereceğim oya çok şey bağlıydı... Partide bir ayrılığa sebep olmanın sorumluluğunu üstüme alamazdım. Hayalî bir soluk alma zamanı kazanabilmek için barışı imzalamaktansa (Alman orduları önünde) gerilemeyi tercih edelim derdim. Ama parti liderliği sorumluluğunu üzerime alamazdım...»

Parti tutanaklarından anlaşıldığı kadar, partide Lenin'in yerine geçmekten kaçındığını ilk olarak burada açıklıyordu Troçki. Ayrıca şu sözü de eklemişti: «Avrupa ihtilâli geciktikçe partideki bölünme tehlikesi ne ortadan kalkar ne de azalır.» *Alman plânlarını yanlış değerlendirdiğini kabul ediyordu, ama görüşmeleri kesmeyi beraberce kararlaştırdıklarını da Lenin'e hatırlattı. Lenin'in izlediği politikaya büyük bir saygısı olduğunu söyledi, ama Lenin hizbinin bu dö-*

vayı halk önüne sunuşunu beğenmiyordu. Gevşeklik ve bozgunculuk körükleniyordu. İşçi sınıfının morali böylelikle bozuluyordu. Hepsinin istediği yeni bir orduyu böyle bir hava içinde kurmak zordu. Kongreye barış andlaşmasının reddedilmesini tavsiye etmedi; teslim olmanın da bir sınırı vardı; Lenin'in istediğini kabul etmemeli ve Almanya'nın kuklalarıyla bir andlaşma imzalamamalıydılar. Burada çok korkunç bir ihtimal üzerinde kongreyi uyardı: Eğer, dedi, parti Ukraynalı işçileri ve köylüleri kendi hallerine bırakacak kadar güçsüzse o zaman partinin görevi şunu ilân etmek olabilir: «... Zamansız ortaya atıldık, yeraltına çekiliyoruz, ve Ukrayna ile hesaplaşma işini... Çernov'a, Guçkov'a, ve Miliukov'a bırakıyoruz... Ama çekilmek zorunda bulunduğumuzu anlasak bile, yine de bir devrimci parti gibi davranmalı ve her mevzi için kanımızın son damlasına kadar savaşmalıyız.» *Rus devriminin yanlış bir çıkış olması ihtimali üzerinde çok önemli bir imâda bulunmuştu. Bu sözlerin Marksistler için çok korkunç bir anlamı vardı. Marx ve Engels* «zamanından önce ortaya atılan» *devrimcileri bekleyen kötü alınyazısına birçok kereler (*) değinmişlerdi. Dzerjinski ile Yoffe ve Krestinski'nin ve kendisinin Bolşevik birliğini bozmamak için nasıl* «kendilerini tuttuklarını»

(*) «Aşırı bir parti liderinin düşeceği en kötü durum, hareketin kendi temsil ettiği sınıfın hâkim olması ve bu hâkimiyetin gerektirdiği tedbirleri gerçekleştirmesi için, henüz olgun bir hale gelmediği bir zamanda hükümeti ele geçirmek zorunda kalmasıdır... O zaman ister istemez bir çıkmazsa girecektir. **Yapabileceği** şey bütün önceki hareketlerine, bütün prensiplerine ve partisinin o günkü çıkarına aykırı bir yol izlemektir; yapması **gereken** başaramıyacaktır. Bu kötü duruma girenler muhakkak kaybeder.» **The Peasant War in Germany**, s. 135—6.

ve «ego'larından nasıl fedakârlık» *ettiklerini hatırlatduğu kadar tehlikeler de bulunduğunu, barış hizbinin tıktan sonra Lenin'in politikasında iyi imkânlar bulun-* «yaşayabilmek için hayattaki tek amacından belki de vazgeçtiğini» *Lenin'e söyledi.*

Lenin bir kere daha çekilme tehdidinde bulundu; Kongre Ukrayna konusunda izleyeceği politikayı sınırladığı takdirde çekileceğini söyledi. Kuşatılan arkadaşlarını kurtaramıyacak kadar güçsüz olduklarını ve kurtarmaya giderlerse kendilerinin de mahvolacaklarını bilen askerlerin, arkadaşlarının yardımına koşmamaları ihanet sayılamazdı. İşte Sovyetlerin Ukrayna karşısındaki durumu da böyleydi. Bu sefer büyük çoğunluk Lenin'i destekledi.

Troçki bunun üzerine Lenin önergesinde barışın «zorunlu» *olduğu sözünün değiştirilmesini istedi—* «zorunlu» *yerine* «olabilir» *kelimesinin kullanılmasını teklif etti. Lenin'in politikasını desteklediği halde sonunda neden bir kararsızlık daha gösterdiğini kongrede uzun uzadıya anlatamazdı. Kuliste, Lenin'le tam bir anlaşma halinde olarak, kongre barışı onaylamadığı takdirde İtilâf Devletlerinden yardım alıp alamıyacaklarını araştırıyorlardı. Lenin İtilâf Devletlerinden bu konuda olumlu bir cevap alacağı umuduyla andlaşmayı onaylamaya hazırlanan Sovyetler Kongresini bile geciktirmişti. Amerika Cumhurbaşkanı Wilson yardımda bulunmaya söz verirse Brest andlaşmasını reddedeceğini Başkana neredeyse taahhüt edecekti. Lenin parti kongresinde durumun hızla değişmekte olduğunu bir iki gün içinde onaylama aleyhinde bile konuşabileceğini gizlice söylemişti. Bu yüzden Troçki görüşünü katı bir şekilde ifade etmemeye çalışıyordu. Aslında Lenin, İtilâf Devletlerinden olumlu bir cevap alınacağını pek ummuyordu; nitekim bu sefer de haklı çıktı.*

Troçki'nin direnmesi üzerine, vicdanı rahat olsun diye sondajlar yapılmasına razı olmuştu. Ama bu arada Kongrenin barış andlaşmasını hiç bir değişikliğe uğratmadan onaylamasını istiyordu. Kongre Lenin'in isteğini yerine getirdi.

Troçki, tartışma sırasında, «kendisini tutmaktan» *ve* «ego'sundan *fedakârlık etmekten» söz etmişti. Bu meseledeki davranışı kişisel tutkularını ve eğilimlerini parti çıkarları için feda ettiğini göstermişti: Barış tartışmalarından sonra Troçki'nin yaptığı hatalar ve Troçki'nin meziyetleri üzerine garip bir çekişme başladı. Bu sırada dostları Krestinski, Yoffe ve Riyazanov resmen bir önerge verdiler; Troçki'nin Brest'de doğru bir politika izlediğinin onaylanmasını istediler. O anda böyle bir önergenin verilmesi her bakımdan zamansızdı. Kongre barışın bir zorunluluk olduğuna daha yeni karar vermişti. O sırada kongreden tekrar geriye dönerek «Ne savaş ne barış» politikasını övmesi beklenemezdi. Troçki'yi savunanlar savaş hizbinden geldikleri için bu gösteri yenilenlerin son bir saldırısı sayıldı. Kongre Troçki'yi Brest'de yaptıklarından ötürü suçlayacak havada da değildi; geçmişi unutmak istiyordu. Ama bu konudaki fikrini açıkça ifade etmesi kongreden istenince böyle bir harekete kızmaktan başka bir şey yapamazdı. Kongre önergeyi reddetti. Bu hareket Troçki'nin gururunu ve ihtirasını zedeledi. İttifak Devletleri emperyalistlerinin en nefret ettiği adamın kendisi olduğunu, savaşın devamından sorumlu tutulduğunu, partinin şimdi de, bilerek ya da bilmeyerek, düşmanın kendisine karşı yaptığı suçlamalara katıldığını bağıra bağıra söyledi. Bu yüzden partinin kendisine emanet ettiği bütün sorumlu mevkilerden çekiliyordu.*

Bu sırada parti iç kurullarında Troçki'nin Savaş

*Komiseri olması konuşuluyordu, ya da kararlaştırılmıştı. Bu bakımdan kongre kendisini hiç olmazsa biraz avutmak istedi. Biri sürü gürültüler patırtılar arasında bir çok önergeler verildi, oylamalar yapıldı, sonuç belli olmadı. Bu yüz kızartıcı çekişme sırasında Lenin hiç sesini çıkarmadı. Zinoviyev, Lenin'in grubu adına kalktı ve Troçki'nin, Alman işçi sınıfını Brest'ten ayaklandırmak için harcadığı parlak çabaları bütün partinin çok beğendiğini ve işin bu kısmını «tamamiyle doğru» bulduğunu söyledi. Ama Troçki partideki politika değişikliğini anlamalıydı ve artık «*ne savaş, ne barış» *formülü üzerinde durmamalıydı. Kongre önce Zinoviyev'in karar tasarısını kabul etti. Sonra bu önergenin tam karşıtı olan Radek'in önergesine oy verdi. Daha sonra da Radek'in önergesiyle çelişen başka bir metni beğendi. Troçki* «bir partinin kendi temsilcileri tarafından izlenen politikasını düşmanın gözü önünde suçladığı tarihte görülmemiştir,» *diye yakındı. Bütün bu olup bitenlere küserek, aşağı yukarı alaylı bir şekilde kendi politikasını yeren bir karar tasarısı sundu. Kongre, tabiî, bu önergeyi reddetti ve Troçki de bu gürültü patırtı arasında çıkıp gitti. Sıra Merkez Komitesi seçimine gelince en çok oy alan yine kendisiyle Lenin oldu. Parti, Troçki'nin politikasını bırakmıştı, ama ona sınırsız bir güveni olduğunu da gösteriyordu.*

Sovyetlerin andlaşmayı onaylaması üzerinden dört ay geçmişti: Halk Komiserleri Kurulu Petrograd'dan ayrılmış, Moskova'da Kremlin'e yerleşmiştir. Müttefik diplomasi heyetleri de Petrograd'dan ayrılmışlardır, ama onlar barış andlaşmasını protesto etmek için küçük bir kasaba olan Vologda'ya gitmişlerdir. Troçki savaş Komiseri olmuş ve «devrimi silâhlandırmaya» *başlamıştır. Japonlar Sibirya'ya saldırmışlar, Vladivostok'u almışlardı. Almanlar Finlandiya'daki ihtilâli*

bastırmışlar ve Rus Donanmasını Finlandiya körfezinden çekilmek zorunda bırakmışlardır. Ayrıca, Ukrayna'yı, Kırım'ı ve Karadeniz kıyılarıyla Azak Denizi kıyılarını işgal etmişlerdir. İngilizlerle Fransızlar Murmansk'a çıkmışlardır. Çek Lejyonu Sovyetler'e başkaldırmıştır. Dış müdahalelerden yüz bulan Rusya'daki karşı-devrimci kuvvetler yeniden bir ölüm-kalım savaşına girişmişler ve her şeyi göze almışlardır. Bolşevikleri Alman casusluğuyla suçlayanların çoğu, bu arada başta Miliukov ve arkadaşları, şimdi Bolşeviklere karşı açtıkları savaşta Almanların yardımına güvenmektedirler. Buğday anbarlarından yoksun kalan Moskova'da ve kuzey Rusya kentlerinde açlık başlamıştır. Lenin bütün sanayiin devletleştirilmesini emretmiş ve kent işçilerini beslemek üzere zengin köylülerin elindeki besin maddelerine el konulması için Yoksul Köylü Komitelerine çağırıda bulunmuştur. Birkaç gerçek ayaklanma ve bir iki de uydurma komplo bastırılmıştır.

Hiç bir «barış» *o zamana kadar Brest-Litovsk* «barışının» *Rusya'ya getirdiği acıyı ve utancı getirmemiştir. Ama Lenin* «çocuğunu» *—yani devrimi— bütün bu sınavlar ve hayal kırıklıkları içinde büyütmeye devam ediyordu. Brest Andlaşmasının birçok maddelerini yerine getirmiyordu ama Andlaşmayı da yırtmış değildi. Almanya ve Avusturya'daki işçileri isyana kışkırtmaktan vazgeçmemişti. Andlaşmada Rusya'nın silâhsızlanmasını öngören bir madde bulunduğu halde Kızılordunun kurulmasını emretmişti. Ama Rusların Almanlara hiç bir şekilde silâhla karşı koymalarına izin vermiyordu. Ukrayna Sovyetlerini yönetmiş olan ve yeraltı hareketiyle işgal kuvvetlerine karşı koymaya çalışan Bolşevikleri Moskova'ya çağırdı. Alman savaş mekanizması, bu arada, bütün Ukrayna'-*

da Almanlara karşı girişilen çete savaşlarını ezdi. Rus Kızıl muhafızları sınırın berisinde çetecilerin son nefeslerini verdiklerini gördüler ve yardımlarına koşmak istediler, ama Lenin onları oldukları yerde tuttu.

Troçki uzun bir süredenberi barışa karşı gelmekten vazgeçmişti. Partinin son kararını ve bu kararın sonuçlarını kabul etmiş bulunuyordu. Hem kabine dayanışması, hem de parti disiplini kendisini Lenin'in yanında yer almaya zorlamıştır. Görevini tam bir bağlılık ve fedakârlık içinde yapmaktadır. Ama bu bağlılığını birçok iç çatışmaları ve ağır bunalım krizleri ile ödüyordu her halde. Lidersiz kalan ve karma karışık bir duruma düşen Bolşevik savaş hizbi susmuştu. Barış aleyhinde bağırıp çağıranlar daha çok Sosyal Devrimcilerdi. Barış Andlaşması Mart ayında onaylanır onaylanmaz Halk Komiserleri Kurulundan çekilmişlerdi. Ama birçok hükümet dairelerinde, bu arada Çeka'*da ve Sovyetlerin yürütme organlarında hâlâ çalışmaktaydılar. Ancak bütün olup bitenlere kızdıkları için artık yarı muhalefette yarı da sorumlu yerlerde kalamazlardı.*

1918 Temmuzunun başında Sovyetlerin Beşinci Kongresi Moskova'da toplandığında durum buydu. Sol Sosyal Devrimciler artık işi bir sonuca bağlamaya ve Bolşeviklerden ayrılmaya karar vermişlerdi. Kongrede barışa karşı yeniden muhalefet başladı. Ukrayna'dan gelen delegeler Ukrayna çetecilerinin umutsuz durumunu anlata anlata bitirmediler ve yardım istediler. Sol Sosyal Devrimcilerin liderleri, Kamkov ve Spiridonova, Bolşevikleri ihanetle suçladı. Ve bir kurtuluş savaşına girişilmesini istedi.

Gerek Kamkov ve gerekse Spridonova eski Narodnik'*ler tipinde büyük ihtilâlcilerdi. Ellerinde bombalarla Çarlığa karşı savaşmış, bu yüzden yıllarca hüc-*

relere kapatılmış ve ağır hizmete mahkûm edilmişlerdi. Liderliklerinden ve politikacılıklarından değil de daha çok kahramanlıklarından aldıkları otoriteyle konuşuyorlardı. Herhangi bir tarafa ağırlıklarını koymak niyetinde değillerdi. Yalnızca, başlattıkları kahramanlığı ve cesareti başarıya ulaşan devrimden de bekliyorlardı. Bolşevikler ise, bir kurum olarak, bu kadar akıl-dışı bir heyecandan uzaktılar. Buna rağmen Spiridonova ve Kamkov'un çağrıları birçok Bolşeviğin ve elbette ki Troçki'nin de bam teline dokundu. Kamkov, Kongrede, Alman elçisi Kont Mirbach'ın bulunduğu diplomat locasına doğru yürüyerek ve elçiyi göstererek Kayzer'e ve elçiye tahkirler savurunca Kongre onun bu cesaretini alkışladı. Troçki'ye de kalsaydı aynı şeyi yapardı. Eninde sonunda Kamkov da, Troçki'nin Brest'te yaptığını tekrarlamıştı; Kamkov'un ve Spiridonova'nın ağızlarından sanki kendi sesini işitiyordu. Bolşeviklerin, devrimin namusunu «kanlarının son damlasına kadar» savunacaklarını ve Sol Sosyal Devrimcilerin de elbetteki aynı şeyi yapacaklarını daha birkaç ay önce açıkça, resmen ve inanarak söyleyen kendisiydi. Ukrayna'dan çekilmektense, zamanından önce ortaya atıldıklarını ve eşit olmayan bir savaşa giriştiklerini ilân etmelerinin daha doğru olacağını arkadaşlarına daha yeni söyleyen de yine kendisiydi. Bu arada devrimin ancak barış politikasıyla kurtulabileceğini umarak Lenin'e katılmıştı. Ama yüreği, katılmıyanları bir türlü suçlayamıyordu.

Bu yüzden, 4 Temmuzda, Savaş Komiseri olarak çıkarmak istediği bir emir için yetki alırken çok ağır, çelişik bir rol oynuyordu: Emirde, Alman askerlerine kendi bildikleri gibi saldırıp barışı bozan Rus çetecilerine şiddetli disiplin cezalarının verilmesini istemekteydi. Metin şöyleydi: «Aşağıdaki hususlar benim

emirlerimdir: Bu emrim verilmesinden sonra başkalalarını Sovyet Hükümetine karşı itaatsızlığa kışkırtanlar hemen yakalanacak, Moskova'ya getirilecek ve olağanüstü mahkemede yargılanacaktır. (Almanlara karşı) taarruz çağırısında bulunan ve Sovyet makamlarına karşı silâhlı direnme gösteren bütün yabancı emperyalizm ajanları kurşuna dizilecektir.»

Bu emri çıkartmak gerektiği tezini usta bir mantıkla savundu. Hangisinin, barışın mı savaşın mı, doğru bir politika olduğunu tartışmıyacağını söyledi. Devletin en yüksek yetkili makamı olan bir önceki Sovyetler Kongresi bu konuda son sözünü söylemişti. Onun söylemek istediği şey, hiç kimsenin hükümet görevlerini yapmaya, savaşı kendi eline almaya hakkı olmadığını anlatmaktı. Kızıl Muhafızlar ve partizanlar arasında yürütülen barış aleyhtarı propaganda tehlikeli şekiller almaya başlamıştı; barıştan yana olan komiserler öldürülmüştü; Moskova'dan gönderilen tahkikat komisyonlarına ateş edilmişti; bir ara Rada *ile görüşmeye giden heyetin başkanı arkadaşı Rakovski bombalarla tehdit edilmişti.* «Görüyorsunuz ya, yoldaşlar, işin şakası yok. Kızılordunun davranışından sorumlu bir şahıs olarak bugün...»

Bu sırada Kamkov «Kerenski!» *diye bağırarak Troçki'nin sözünü kesti. Başka bir Sosyal Devrimci de* «Kendini yeni bir Napolyon mu sanıyorsun?» *diye bağırdı. Troçki,* «Kerenski,» *diye cevap verdi,* «burjuva sınıfının adamıydı. Bense burada, size, yani Rus işçi ve köylüsünün temsilcilerine karşı sorumlu bulunuyorum. Eğer bana sansür koyarsanız, katılabileceğim ya da katılamıyacağım başka bir karar çıkartırsanız o zaman da, ihtilâlin bir eri olarak, sizin kararınıza uyar ve onu uygularım.» *Böylece muhalefetle arasında temel bir anlaşmazlık olup olmadığına göre değil de*

daha çok içinde bulunduğu hükümetle arasındaki dayanışmaya göre davrandığını belirtmiş oldu. Muhalefeti de şu konuda uyardı: Bu aşamada barışın bozulması yalnızca İtilâf Devletlerinin ya da Brest diktasından bile memnun kalmıyan Alman militaristlerinin işine yarayabilirdi. Kendisine karşı yapılan ağır saldırılara rağmen Sol Sosyal Devrimcileri yumuşak bir dille yola getirmeye çalıştı, onları herhangi bir savaş kışkırtıcılığıyle suçlamadı, Spiridonova kendisine: «Bonapart stili militarist» *dediği zaman Troçki yarı özür dileyerek şöyle cevap verdi:* «Ben yoldaşlar, şahsen militarist stilini hiç sevmem. Gazeteci stili kullanmaya alışkınımdır; bu stili ötekilere tercih ederim. Ama her eylemin, stiline uygun olanların bile, birtakım sonuçları vardır. Temsilcilerimize ateş eden başı bozuk kimselere dur demek zorunda bulunan bir Savaş Halk Komiseri olarak gazeteci sitili kullanamam ve Spiridonova yoldaşın konuştuğu edebiyat üslûbu içinde de meramımı anlatamam artık.»

Spiridonova da «edebiyat stilini» bırakmıştır artık. Ufak tefek, zayıf yapılı kadın kürsüye çıkmış Lenin'i ve Troçki'yi ihanetle suçlamakta ve onlara tehditler savurmaktadır: «Bir zamanlar yaptığım gibi tabancayı ve bombayı elime alıp ortaya çıkacağım,» diye bağırmaktadır. Hemen iki gün sonra başlayacak olan isyanın ilk uyarımıdır bu. Sadoul, sahnenin ve Lenin ile Troçki'nin bu tehdit karşısında gösterdikleri değişik tepkileri canlı bir şekilde anlatmıştır:

(*) Troçki ancak tartışmanın sonuna doğru Sol Sosyal Devrimcileri suçladı; o zaman bile suçlamalarının tüm olarak partiye karşı değil şahıslara karşı olduğunu belirtti. Aslında, tüm olarak parti, barışı bozmak için son umutsuz bir teşebbüsün hazırlıklarıyla meşguldü. Troçki, **Kak Vorujalas Revolutzsia**, cilt I, s. 275.

«Lenin ayağa kalkıyor. Keçiye benzeyen garip yüzü, her zaman olduğu gibi, yine sâkin ve alaycı: Kendisine karşı savrulan tahkirler, yapılan saldırılar ve dolaysız tehditler karşısında hiç bir zaman gülümsemekten vazgeçmiyor ve geçmeyecek de. Eserinin, fikirlerinin, hayatının, birtakım kimselerin yersiz bulduğu bu geniş ve içten gülümsemesinin tehlikeye girdiği bu dramatik durumlarda Lenin bende olağanüstü bir güce sahip bir insan izlenimini bırakıyor. Arada sırada... daha keskin bir hakaret bir an bu gülüşü donduruyor, bu hali karşısındaki için daha ağır, daha sinir bozucu oluyor.

Lenin'in yanında, Troçki de, gülmeye çalışıyor. Ama kızgınlığı, heyecanı ve sinirliliği yüzünden suratını acı bir şekilde buruşturuyor. Canlı ifadeli yüzü kalmıyor... Korkunç bir Mefistofel maskesi altında kayboluyor. Ustanın büyük iradesi, soğukkanlı düşüncesi kendisine olan tam hâkimiyeti onda yok. Ama... yine de azimli.»

Lenin düşmanlarının karşısına güvenle çıkmaktadır; çünkü ihtilâlin ancak barışla kurtulabileceğine her zaman inanmıştır. Troçki'nin yüzündeki ezilip büzülmeler ise kafasındaki çatışmaların belirtileridir.

6 Temmuzda Alman elçisi Kont Mirbach öldürülünce bu gürültülü tartışmalar da kesildi. Çeka'*da yüksek bir mevkide bulunan Blumkin ile Andreev adındaki iki Sol Sosyal Devrimci, Almanya ile Rusya arasında savaşı körükleyeceklerini sanarak, Spiridonova'nın verdiği emir üzerine bu cinayeti işlemişlerdi(*). Bu olay-*

(*) Blumkin sonradan pişman oldu, Bolşevik partisine girdi. iç savaşta kendisini gösterdi ve yeniden Çeka'da vazife aldı. 1920 yılında Troçki muhalegetine karşı sempati besliyordu. Ama Troçki'nin verdiği öğüt üzerine G.P.U. daki görevine devam etti. Troçki Büyükada'da sürgün bulundu-

dan hemen sonra Sol Sosyal Devrimciler Bolşeviklere karşı hazırladıkları ayaklanmayı sahneye koydular. İsyancıların karargâhına muhafızsız giden Dzerjinski ile öteki Çeka şeflerini yakaladılar; postaneleri işgal ettiler ve Lenin hükümetinin devrildiğini bütün Rusya'ya duyurdular. Ancak başlarında bir lider ve ellerinde de bir hareket plânı yoktu; iki gün süren çarpışmalardan sonra teslim oldular.

9 Temmuzda Sovyetler Kongresi yeniden toplandı. Troçki kongreye ayaklanmanın bastırıldığını bildirdi. Bu saldırının hükümet için bir sürpriz olduğunu söyledi. Hükümet elinde bulunan birkaç birliği doğuda isyan eden Çekoslovak Lejyonuna gönderdiği için başkent savunmasız kalmıştı. Hükümetin güvenliğini Sol Sosyal Devrimcilerden oluşan Kızıl Muhafızlar sağlıyordu. Ayaklanmayı hazırlayanlar da bunlardı. Troçki'nin isyancılara karşı koyabilmesi için elinde yalnızca bir Letonya Alayı vardı. Alayın başında da, ileride Kızılordunun komutanlığına getirilecek olan eski Kurmay Albaylardan Vatzebis bulunuhordu. Troçki'nin harekete geçirdiği başka bir birlik de ihtilâlci fikirler aşılanmış olan Avusturya - Macaristan savaş esirleriydi. Bunların başında da, ileride Macar Komünist Partisini kuracak olan Bela Kun vardı. Ancak ayaklanma politik bakımdan değilse bile askerî bakımdan hemen hemen bir komedi olmuştu. İsyancılar birtakım gözü pek adamlar ve disiplinsiz partizanlardı. Saldırılarını koordine edemediler. Bolşevikler onları kuvvetten çok sözle yola getirerek teslim aldılar. O sırada Kızıl Mu-

---

ğu sırada kendisini gizlice ziyaret etti ve Troçki'den muhalefete bir mesaj alarak Moskova'ya döndü. Mesajını veremeden tutuklandı ve kurşuna dizildi. (**Troçki Arşivleri**, Harvard).

hafızları ve çetecileri bir Kızılordu haline getirmeye ve disipline sokmaya çalışan Troçki bu ayaklanmayı kendi askerî politikasının doğruluğunu göstermek için kullandı. Troçki sonradan da isyancılardan söz ederken onlara acıdığını, kendisinin ve başkalarının bu adamları hükümet içinde «yaramaz çocuklar» i korur gibi koruduklarını söyledi; ancak «bu çocukların aramızda yeri olamazdı» dedi. İsyanın elebaşıları yakalandı. Ama birkaç ay sonra affedildiler. Ancak Çeka içinde görevlerini kötüye kullananlardan bir kısmı idam olundu.

Brest-Litovsk konusundaki tartışma, Troçki'nin önceden barış aleyhine söylediği heyecanlı sözlerin yankıları bastırılmak suretiyle kapandı gitti.

İsimler Bizini

Axelrod, P.B. (1850-1928), Menşevikliğin liderlerinden biri. Emperyalist birinci dünya savaşı sırasında, sosyal-şovenizmin tutumlarını savundu. 1917'de Petrograd Sovyeti İcra Komitesi üyesi oldu. Sovyetler iktidarının amansız düşmanıdır. Yurt dışına kaçmış ve Sovyetler Birliği'ne silahlı müdahalede bulunulmasını önermiştir.

Çeretelli, Iraklı (1882-1058) Gürcü sosyalist, menşevikliğin liderlerinden biri. İkinci Duma'da milletvekili. Çarlık zamanında hapsolmuş, ancak 1917'de serbest bırakılmıştır. Şubat 1917 Devriminden sonra Petrograd Sovyet'inin İcra Komitesine seçilmişdi. Mayıs 1917'de burjuva nitelikteki geçi hükümete önce P.T.T. bakanı, sonra da İçişleri bakanı olarak girdi. Ekim Devriminden hemen sonra, Gürcistan'da menşevik-

lerin karşı devrimci hükümetinin liderlerinden biri oldu. Gürcistan'da Sovyetler iktidarının yerleşmesinden sonra, yurt dışına göç etti.

Çernişevski, Nikolay Gavriloviç (1828-1889) demokrat-devrimci ve ütopik sosyalist. Yazar, bilgin ve edebiyat eleştirmeni. Devrimci rus sosyal-demokrasisinin en gözde öncülerinden biri. 1870 yılları Rusyasında demokrat devrimci hareketin ideologu ve önderi.

Çernov, Viktor Mihayloviç (1876-1952), Sosyalist-devrimciler partisinin lideri. Mayıs-Ağustos 1917 burjuva geçici hükümetinde tarım bakanı. Toprak sahiplerinin topraklarını ele geçiren köylülere karşı kanlı bir kıyım düzenlemiştir. Ekim Devriminden sonra, anti-sovyetik ayaklanmaların kışkırtıcılarından biri olmuştur. 1920'de Sovyetler Birliği'nden göç etmiş ve anti-sovyetik faaliyetini dış ülkelerde de devam ettirmiştir.

Guesde, Jules (1845-1922), Fransa'da İkinci imparatorluk döneminde cumhuriyetçi gazeteci. Paris Komünü'nü desteklediği için 1871'de beş yıla mahkûm oluyor. İsviçre'ye kaçıyor, orada Bakunin'le ilişki kuruyor; 1876'de Fransa'ya dönüyor ve kollektivizmi benimsiyor. Lafargue ile birlikte, Fransız İşçi Partisi'ni kuruyor (Bu parti'nin programı Marx ve Engels'in tasvibi ile kaleme alınmıştır). 1893'de milletvekili seçiliyor. 20. yüzyıl başında, Millerand'ın hükümete katıl-

masına karşı çıkıyor. 1905'den sonra, birleşmiş Sosyalist Parti'de, en ortodoks marksizmi savunan eğilimin lideri oluyor, 1914'de, kutsal Birliğe katılıyor ve 1914 — 1915 yılları arasında devlet bakanı oluyor.

Kamenev, Lein (1883 — 1936), Daha genç bir öğrenciyken 1901'de rus sosyal-demokrat İşçi - Partisi'ne giriyor. 1902'de Moskova üniversitesi'nden kovulunca yurtdışına gidiyor. 1903'den itibaren bolşevik oluyor. Tiflis, Moskova ve Petersburg'da militan faaliyetlerde bulunuyor. 1908'de tekrar yurtdışına çıkıyor. **Pravda**'yı çıkarmak üzere 1914'de Rusya'ya dönüyor. 1915'de mahkûm oluyor ve Sibirya'ya sürgün ediliyor, 1917'de serbest bırakılınca, **Pravda**'nın başına geçiyor ve Lenin'in Rusya'ya dönüşüne kadar bu gazeteye uzlaşmacı bir yön veriyor. 1917'den 1927'ye kadar Merkez Komite üyesidir. 1917'de iktidarın ele geçirilmesine karşı çıkmıştır. 1918'den 1926'ya kadar Bolşevik Parti Moskova Komitesini yönetmiş ve 1923'den itibaren, Zinovyev'in akıbetine uğramıştır.

Kautsky, Karl (1854-1938) Engels'in ölümünden sonra marksizmin başlıca teorisyeni. **Die neue Zeit**' dergisinin yöneticisi. 1899'da, Bernstein'in revizyonizmine karşı mücadele etti. 1910'dan itibaren, Alman Solu'na oranla (R. Luxemburg, C. Zetkin, F. Mehring) «ortayolcu» bir tutum takındı. Ağustos 1914 sosyal-demokrat kapitülasyonu, onun reformizme kayışını pekiştirdi. Ekim Devrimi'nin amansız bir düşmandır.

Kerenski, Aleksandr Fedoroviç (1881-1970), Sosyal (sosyalist) devrimci. İlk dünya savaşında sosyal -şoven. Şubat 1917 burjuva demokratik devriminden sonra Adalet, Savaş ve Denizcilik bakanı, sonra da Geçici Hükümet başkanı ve başkomutan. Ekim Devrimi'nden sonra sovyetler iktidarına karşı mücadele etmiş ve 1918'de yurt dışına kaçmıştır.

Kornilov, Lovr Georgiyeviç (1870-1918), Monarişt çar ordusunun generallerinden. Temmuz 1917'de rus ordusu başkomutanlığına atandı. Ağustos 1917 karşı-devrimci ayaklanmasını yönetti. İsyanın bastırılmasından sonra tutuklanıp hapsedildi. Kaçmayı başardı. Don bölgesine ulaştı ve orada beyaz Ordu'yu kurarak başına geçti. Ekateronodar yakınlarındaki çarpışmada öldürüldü.

Luxemburg, Rosa (1871-1919) Polonya'da doğdu. Polonya, Rusya ve Almanya'daki devrimci hareketlere katıldı. Polonyalı milliyetci sosyalistlere ve Bernstein'nın revizyonizmine karşı mücadele etti. 1905 devrimi sırasında Varşova'da tutuklandı. Alman sosyal-demokrat Partisi'nin sol kanadının yöneticisi olarak, 1910'da Kautsky'cilerle bağlarını kopardı. Birinci dünya savaşı boyunca Spartaküs hareketini yönetti ve bu yüzden hapse atıldı. 1918'de serbest bırakılınca Alman Komünist Partisi'ni kurdu. Liebknecht'le birlikte, Spartaküs isyanının bastırılması sırasında öldürüldü (Ocak 1919). Rosa Luxemburg, teoris-

yen ve siyasî yönetici olarak, marksizmin en büyük ustalarından biridir.

Manuyulski, Dimitri (1883-1959), Rus militan sosyalistlerinden. 1917'de Bolşevik Partisi'ne katılan Troçki'nin yönettiği «interrayonniste» gruba dahildir. 1929'dan 1934'e kadar Komünist İnternasyonal'i yönetmiştir. İkinci Dünya Savaşı boyunca ve savaş sonrasında dışişleri bakanı ve Birleşmiş Milletlerde Ukranya temsilcisi.

Plehanov, Georges (1857-1918), Rusya'da marksizmin ünlü kişilerinden. Önceleri narodnik (popülist) iken 1880'ne doğru bu akımla ilişiğini kesiyor ve 1883'de, Cenevre'de ilk rus marksist grubunu: **Emeğin Kurtuluşu Grubu'nu** kuruyor (Deutsch, Vera Zasuliç ve Axelrod'la birlikte). İlginç bir dizi eser yayınlayarak marksizmi geliştiriyor. 20. yüzyıl başlarında Lenin ve Martov'la birlikte **İskra'yı** yayınlıyor, 1903'de Bolşeviklerle Menşevikler arasındaki bölünmede Leninle beraber olmasına rağmen sonradan ondan ayrılıyor, 1905 devrimine karşı olumsuz bir tavır takınıyor («silaha sarılmamak gerekirdi» diyor), 1906 ile 1912 yılları arasında rus sosyal-demokrasisinin çeşitli kuruluşları arasında yalpalayıp duruyor. 1914'de vatanın savunulmasından yana çıkıyor. 36 yıllık sürgünden sonra 1917'de Rusya'ya dönüyor ve Bolşeviklerin amansız bir düşmanı kesiliyor.

Potressov, Aleksandr Nikolayeviç (1869-1934), Menşevikliğin liderlerinden biri. 1890-1900 yıllarında marksistlere yanaştı. **Iskra**'nın ve **Zaria**'nın kuruluşuna katıldı. Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'nin 2. Kongresi'nde **Iskra** azınlık grubunu savundu. Birinci dünya savaşı sırasında sosyal-şoven bir tutum takındı. Ekim Devrimi'nden sonra yurt dışına göç etti.

Radek, Karl (1885-1939), Ünlü bir gazeteci, 1901'den itibaren, Polonya ve Almanya'da sosyal-demokrat harekete katılıyor. Zimmerwald ve Kiental konferanslarında o da bulunuyor. Ekim'den sonra Petrograd'a gidiyor. Almanya'da gizli örgüt kurmaktan 1918'de tutuklanıyor, Aralık 1919'da serbest bırakılıyor ve Rusya'ya dönerek Komünist Enternasyonal'de çalışıyor, 1919'dan 1924'e kadar Merkez Komite üyesidir. Sol Muhalefet'e katıldığı için 1927'de partiden atılıyor. 1929'da Stalin'le uzlaşıyor ve bir yıl sonra yeniden Parti'ye alınıyor. Ocak 1937'de, Moskova davalarından birinde on yıla mahkûm oluyor.

Struve, Piotr Bernhardoviç (1870-1944), Rus ekonomist ve narodniklerinden; Kadet'ler partisinin liderlerinden, 1900 yıllarının «legal marksizminin» gözde temsilcilerinden. Marx'ın ekonomik ve felsefî doktrinini «tamamlamak» ve «eleştirmek» girişimlerinde bulunmakla ün salmıştır. Marksizmi ve işçi hareketini burjuvazinin çıkarlarına uydurmaya ugraşmıştır. Ekim Devrimi'nden sonra, Sovyetler iktidarına düşman kesil-

miş ve Wrangel'in karşı-devrimci hükümetinde yer almıştır.

Sverdlov, Jacob (1885-1919), 1900'den itibaren militan sosyalist. 1903'de bolşevik oldu. Birçok kere tutuklandı. 1914'de Stalin'le birlikte sürgüne gönderildi. 1913'de merkez Komite üyeliğine seçildi. Ekim devrimi boyunca büyük bir rol oynadı. Bolşevik Parti'nin sekreterliğini ve Sovyetler merkez icra Komitesi'nin başkanlığını yaptı.

Troçki, Lev Davidoviç Bronstein (1879-1940), Devrimci hareketlere öğrenciliğinden itibaren katılmaya başladı. 1898'de tutuklanarak Sibirya'ya sürgün edildi. Buradan kaçmayı başararak İngiltere'ye gitti (1902). **Iskra** dergisinde çalıştı. 1905'de Saint-Petersburg devrimine katıldı ve bu dönemden itibaren **«sürekli devrim»** teorisini geliştirdi. Troçki'ye göre : «rus devrimi, ancak, ezilen kitlelere önderlik edebilecek biricik sınıf olan proletaryaya iktidarı devrettiği ve Avrupa proletaryasının devrimine dönüştüğü takdirde zafere ulaşacaktır». Troçki, sürgünden kaçarak Avusturya'ya yerleşti ve orada **Pravda** (hakikat) gazetesini kurdu (1908). 1914'den itibaren, dünya savaşına karşı olduğunun ilân etti ve Avrupa ülkelerinde geçen çok hareketli günlerden sonra 1917'de Rusya'ya döndü ve Bolşevik Partisi'ne katıldı. Ekim 1917 Devrimi'nden sonra, Dış İşleri Bakanlığında Halk Komiseri oldu. Barışı imzalamayı reddetmekle birlikte,

savaşa son verilmesini destekledi. Böylece zaman kazanmayı ve Almanya'da devrimci hareketin gelişmesini kolaylaştırmayı umuyordu. Alman birliklerinin saldırıya geçmesi karşısında, Lenin'in tutumunu kabul etti. Fakat Brest-Litovsk barış anlaşmasının imzalanmasından sonra, diplomatik heyetin başkanlığından ayrıldı. (mart 1918). Savaş Bakanlığı halk komiseri olarak Kızıl Ordu'yu örgütledi (1918-1920), sonra da emek ordularını. N.E.P.'e karşı olduğu için «Savaş Komünizmi»ne devam edilmesini önerdi. Lenin'in ölümünden sonra, Stalin'e ve onun «tek ülkede sosyalizm» görüşüne karşı şiddetli bir muhalefet hareketine girişti. Kısa bir süre sonra Zinoviev ile Kamenev de kendisine katıldı (1925). Aynı yıl görevlerinden istifa etti. 1927'de Parti'den çıkarıldı, Kazakistan'a sürgüne gönderildi. 1929'da Rusya'dan sürgün edildi. İstanbul'da Büyük Ada'da, Fransa'da, Norveç'de ve Meksika'da yaşadı. Stalinci politikaya karşı giriştiği mücadeleye bütün ömrünce devam etti. Dördüncü Enternasyonal'i kurdu ve 1940'da Stalin'in ajanlarından J. Mornad tarafından öldürüldü. Büyük bir teorisyen ve siyaset adamı olan Troçki, dünya devrimci hareketini, ölümünden sonra da geniş ölçüde etkilemektedir. Her biri üzerinde dikkatle durulması gereken elliyi aşkın eser bırakan Troçki'den şimdiye kadar Türkçe'ye çevrilmiş olanlar parmakla sayılacak kadar azdır.

Zasuliç, Vera İvanovna (1849-1919), Gözde popülistlerden, daha sonra rus sosyal-demokratlarından. **Emeğin Kurtuluşu Grubu**'nun kurulması-

na ve faaliyetine katılmıştır. 1900'da **Iskra**'nın ve **Zaria**'nın yazı kuruluna seçilmiştir. **Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi**'nin 2. Kongresi'nden sonra, Menşeviklere katılmıştır.

Zetkin, Clara (1857-1933), Olağanüstü kanun döneminde Alman Sosyal - Demokrat Partisi üyesi. İkinci Enternasyonal'in kuruluş Kongre'sinde (Paris, 1889) bu partinin temsilcisi. Milletler arası sosyalist kadınlar hareketini örgütledi. Rosa Luxemburg'un arkadaşı olarak ilk dünya savaşında Spartaküs'ün kuruluşuna katıldı. Sonra da Alman Komünist Partisi yönetici üyelerinden oldu.

Troçki'nin siyasi yazılarından kısa seçmeler (*)

(*) Yeni Adımlar dergisinin son sayılarında yayımlanmıştır

FAŞİZMİ NASIL YENMELİ?

Bugün Komünist Enternasyonal'in resmî basını Almanya'daki seçim sonuçlarını komünizmin muazzam bir zaferi olarak gösteriyor; bu zafer «Sovyetler Almanyası»nı gündeme getirecektir, deniyor. İyimser bürokratlar seçim istatistiklerinin ortaya koyduğu kuvvetler ilişkisinin anlamı üzerinde düşünmeyi reddediyorlar. Komünistlerin oylarındaki artışı, devrimci görevlerden ve objektif durumun yarattığı engellerden ayrı olarak tahlil ediyorlar.

Komünist Parti, 1928'deki 3.300.000 oya karşılık 4.600.000'e yakın oy almıştır. 1.300.000 oyluk bu artış, «normal» parlamento mekanizması açısından ele alınınca ve seçmen sayısındaki genel artış gözönünde tutulunca, muazzam bir kazançtır. Fakat faşistlerin aldıkları oyların 800.000'den, hızla 6.400.000'e yükselmesi

karşısında komünistlerin kazançları pek sönük kalmaktadır. Sosyal - demokrasi'nin, önemli kayıplara rağmen, başlıca kadrolarını korumuş olması ve Komünist Parti'den çok daha fazla işçi oyları alması da seçimlerin değerlendirilmesinde büyük bir önem taşımaktadır.

Bununla beraber, işçi sınıfı bakımından iç ve dış şartların neler olduğu araştırılırsa, Almanya'nın bugünkü durumundan daha iyi bir örnek gösterilemez: ekonomik buhran, parlemanterizmin geçirdiği buhran ve iktidardaki Sosyal-Demokrasi'nin yüzündeki maskeyi korkunç bir şekilde çıkarması. 1.300.000'lik bir oy artışına rağmen Alman Komünist Partisi, ülkenin sosyal hayatında somut tarihî şartlar bakımından, sağlam bir temele dayanmıyor.

Komünizmin mevzilerinin güçsüzlüğü Komünist Enternasyonal'in politikasına ve iç yapısına sıkı sıkıya bağlıdır. Komünist partinin bugünkü sosyal ve mevcut tarihî şartlar içindeki somut ve acil görevlerini kıyaslarsak bu güçsüzlük çok daha belirgin bir şekilde görünür.

Komünist Parti'nin böyle bir artışa bel bağlamadığı doğrudur. Fakat bu da, komünist partisi yöneticilerinin üstüste işledikleri hatalar ve uğradıkları yenilgilerden dolayı ileriyi görmek ve büyük hedefler peşinden koşmak alışkanlığını yitirdiklerini ispatlamaktadır. Alman Komünist Partisi, dün kendi imkânlarını küçümsüyordu, bugünse, karşılaştığı güçlükleri küçümsekte. Böylece, bir tehlikeye bir başka tehlike daha eklenmiştir.

Oysa, hakiki bir devrimci partinin ilk niteliği gerçeğe dosdoğru bakmasını bilmektir.

Büyük burjuvazinin tereddütleri

Tarih yolunun her dönemecinde, her sosyal buhranda bugünkü toplumun üç sınıfı arasındaki ilişkiler meselesini tekrar tekrar gözden geçirmek gerekir: malî sermayenin başı çektiği büyük burjuvazi, başlıca iki kamp arasında yalpa vuran küçük burjuvazi ve nihayet proleterya.

Milletin sadece pek küçük bir kısmını teşkil eden büyük burjuvazi, şehir ve köy küçük burjuvazinin yani eski orta tabakaların son temsilcilerinin ve bugün yeni orta tabakaları meydana getiren kitlelerin desteği olmaksızın iktidarda tutunamaz. Şu anda da bu destek, siyasî bakımdan birbiriyle çatışan, fakat tarihî açıdan birbirini tamamlayan başlıca iki şekle bürünüyor: Sosyal- Demokrasi ve Faşizm. Malî sermayenin kuyruğuna takılmış küçük burjuvazi, Sosyal - Demokrasi'nin şahsında, milyonlarca işçiyi peşinden sürüklüyor.

Alman büyük burjuvazisi, bölünmüş olduğu için, bugün tereddüt ediyor. İç anlaşmazlıklar, sosyal buhrana uygulanacak tedavilerle ilgilidir sadece. Sosyal-Demokrat tedavi, büyük burjuvazinin bir kısmının hoşuna gitmiyor, çünkü sonuçları belirli değil ve çok pahalıya mal olmak tehlikesini (vergiler, sosyal iş kanunu, ücretler) taşıyor. Faşist cerrahi müdahele, büyük burjuvazinin diğer kesimine çok rizikolu görünüyor ve mevcut durumuna uygun düşmüyor. Başka bir deyişle malî burjuvazinin tümü, durumu değerlendirirken tereddüt ediyor, çünkü, sosyal demokrasinin, kendi yerini faşizme terketmek zorunda kalacağı «üçüncü dönem»inin başladığını ilân etmek için yeterli sebeple-

ri henüz bulamıyor; üstelik, son hesaplaşmada, Sosyal-Demokrasinin genel bir kargaşalık süresince göreceği hizmetlere karşılık mükâfatlandırılacağını herkes biliyor. Büyük burüuvazinin - başlıca partilerinin güçsüzleşmesinden dolayı - Sosyal - Demokrasi ile Faşizm arasında tereddüt geçirmesi, devrim öncesi bir durumun en açık bir belirtisidir. Bu terddütlerin, gerçekten devrimci bir durum ortaya çıktığı andan itibaren, hemen son bulacağı kesindir.

Küçük burjuvazi ve faşizm

Sosyal buhranın proletarya devrimine yol açabilmesi için, diğer şartların yanısıra; küçük burjuvazinin, kesin bir şekilde proletaryadan yana olması gerekmektedir. Bu tutum, proletaryanın milletin başına geçmesini ve onu yönetmesini mümkün kılar.

Son seçimler tersine bir durum yarattı, bu seçimlerin temel karakteristik değeri de buradadır. Buhranın etkisiyle, küçük burjuvazi, proletarya devrimini değil, proleteryanın önemli bir kesimini de peşinden sürükleyerek, en keskin emperyalist gericiliği destekledi.

Nasyonal-Sosyalizmin muazzam gelişmesi iki temel olguyu : küçük burjuva kitleleri sarsan derin bir sosyal buhranı ve halk yığınları tarafından, şu andan itibaren, saygın bir devrimci yönetici diye kabul edilebilecek devrimci bir partinin yokluğunu yansıtmakta... Faşizm kitle hareketi olarak *karşı-devrimci umutsuzluğun partisidir.* Devrimci umut proletaryanın tümüne yayılınca, proletarya, küçük burjuvazinin önemli ve gittikçe artan kesimlerini, devrim yolunda mutlaka peşinden sürükler. Oysa, son seçimler bu alanda,

özellikle tersi bir durum yaratmıştır. Karşı-devrimci umutsuzluk küçük burjuva kitleleri, proletaryanın önemli kesimlerini peşinden sürükleyecek kadar güçlü bir şekilde sarmıştır...

Seçimlerden önce Alman Komünist Partisi'nin demeçleri, tamamen ve sadece, can düşmanı olarak nitelendirilen faşizme hasredilmişti. Bununla beraber, faşizm seçimlerden galip çıktı, sadece milyonlarca yarıproleterin değil, yüzbinlerce sanayi işçisinin de oylarını topladı. Bu göstermektedir ki, Komünist Partinin seçimlerde kazandığı zafere rağmen, proletarya devrimi bu seçimlerde, tümüyle, şüphesiz kesin olmayan fakat uyarı niteliği taşıyan ağır bir yenilgiye, bir ilk yenilgiye uğramıştır. Eğer komünist parti, seçimlerdeki kısmî başarısını, devrimin bu «ilk» yenilgisiyle olan ilişkisi içinde değerlendiremez ve bundan gerekli bütün sonuçları çıkaramazsa bu yenilgi kesin ve kaçınılmaz olacaktır.

Faşizm Almanya'da gerçek bir tehlike oldu; faşizm burjuva rejimin saplanıp kaldığı çıkmazın, sosyal demokrasi'nin bu rejim karşısında oynadığı muhafazakâr rolün, ve komünist partinin... gittikçe artan güçsüzlüğünün sonucudur. Bunu inkâr eden kimse, ya kördür ya da palavracıdır.

1923'de Brandler, bütün uyarılarımıza rağmen faşizmin güçlerini son derece küçümsüyordu. Kuvvetler ilişkisinin bu yanlış değerlendirilmesinden bir savunma politikası, bir bekleyiş, kaçış ve korkaklık politikası doğdu. Devrimi yenilgiye uğratan da buydu. Bu tür olaylar milletin bütün sınıflarının bilincinde mutlaka izler bırakır. Faşizmin komünist yöneticiler tarafından aşırı derecede değerlendirilmesi faşizmin ilerde güçlenmesinin sebeplerinden birini yaratmıştı. Aksine bir

hata, yani faşizmin komünist partinin bugünkü yöneticileri tarafından küçümsenmesi, devrimi, uzun yıllar devam edecek olan daha da ağır bir yenilgiye uğratabilir.

..... Başka bir deyişle, olayların gelişmesi çok yakın bir gelecekte Almanya'da yeni bir tarihî durumu yaratabilir, yani devrimci durumun olgunlaşması ile devrimci partinin stratejik güçsüzlüğü ve yavanlığı arasındaki eski trajik çelişkiyi tekrar su yüzüne çıkarabilir. Bunu açıkça, ve özellikle, yeterince erken söylemek gerekir.

Komünist Parti ve işçi sınıfı

Almanya'da Komünist Parti'nin ortaya çıkışı çok eskilere uzanır. 1923'de, işçi sınıfının çoğunluğu, açık ya da kapalı bir şekilde, onun arkasındaydı. 1924'de, 3.600.000 oy almıştı, yani bugüne oranla işçi sınıfının daha büyük bir kesiminin oylarını toplamıştı. Bu demektir ki Sosyal-Demokrasi'den yana çıkan işçiler, tıpkı bu sefer nasyonal sosyalistlere oy veren işçiler gibi, sadece bilgisiz oldukları, henüz daha yeni bilinçlenmeye başladıkları, komünist partinin henüz ne olduğunu bilmedikleri için değil, fakat son yıllarda geçirdikleri tecrübenin etkisiyle, *Komünist Parti*'ye inanmadıkları için böyle bir tutum takındılar.

Unutmamak gerekir ki şubat 1928'de Komünist Enternasyonal İcra Komitesi toplantısında, «Sosyal-Faşistlere» karşı olağanüstü ve amansız bir mücadele açılmasına karar verilmişti. Alman Sosyal-Demokrasisi, bütün bu dönem boyunca, iktidardaydı ve eylemlerinin her biri, ne kadar olumsuz bir rol oynadığını geniş yığınlara gösteriyordu. Üstelik muazzam bir ekonomik buhran patlak vermişti. Sosyal-Demokrasi'nin

güçsüzleşmesi için bundan daha elverişli şartlar hayal etmek güçtür. Bununla beraber, Sosyal-Demokrasi, bir bütün olarak, durumunu korudu. Bu şaşırtıcı olguyu nasıl açıklamalı? Bunun sebebi, komünist parti yöneticilerinin güttüğü politikanın, Sosyal-Demokrasi'nin işine yaramasıydı.

Bu, beş-altı milyon işçinin Sosyal-Demokrasi lehinde oy kullanmış olması, Sosyal-Demokrasiye tam bir güven besledikleri anlamına gelmez. Sosyal-Demokrat işçileri kör sanmamak gerekir. Yöneticileri konusunda o kadar saf değillerdir, ama bugünkü durumda başka çıkar yol göremiyorlar. Şüphesiz, işçi aristokrasisinden ve işçi bürokrasisinden değil, basit işçilerden söz ediyoruz. Komünist Partinin politikası onlara güven vermiyor. Buna sebep, komünist partinin devrimci bir parti olması değil, partinin devrimci bir zafer kazanamayacağına inanmaları ve kendilerini boş yere tehlikeye atmak istememeleridir. Sosyal-demokrasi lehinde, istemeye istemeye oy kullanmakla bu işçiler sosyal-demokrasiye güven beslediklerini değil, komünist partiye güvenemediklerini ortaya koyuyorlardı.

Fakat güçlükler bununla kalmıyor. yöneticilere karşı, parti içinde özellikle de, partiyi destekleyen ya da sadece partiye oy veren işçiler arasında büyük bir güvensizlik başgösterdi. Bu da partinin etkisiyle, kadroları arasındaki «nispetsizliği» artırdı. Şüphesiz. Almanya'da böyle bir nispetsizlik vardır ve özellikle, sendikal faaliyetlerde açıkça görülmektedir. Bu nispetsizliğin resmî bir şekilde açıklanışı o kadar hatalıdır ki parti, etkişini, örgütler seviyesinde artırmıyor. Halk kitleleri, Parti'ye katılıp katılmaması sadece parti sekreterinin her işçinin elini kuvvetle sıkabilmesine bağlı olan tamamen padif bir nesne diye kabul edil-

miştir. İşçilerin kendi düşünceleri, kendi tecrübeleri, kendi iradeleri olduğunu ve parti karşısında aktif ya da pasif bir politika izlediklerini bürokrat yönetici anlamıyor.

Parti, kendine güvenmedikçe, işçi sınıfını kazanamaz. Proletaryayı kazanamayınca da küçük burjuva kitlelerin faşizme katılmalarını önleyemez. Bu iki olgu birbirine sıkı sıkıya bağlıdır.

BURJUVAZİ, KÜÇÜK BURJUVAZİ VE PROLETARYA

Siyasî durumu irdeleyen her ciddî analiz, üç sınıf yani burjuvazi, küçük burjuvazi (köylülük dahil) ve proletarya arasındaki ilişkilerden hareket etmelidir.

Ekonomik bakımdan güçlü olan büyük burjuvazi, bir bütün olarak ele alınınca, ancak pek küçük bir azınlığı temsil eder. Büyük burjuvazi, hâkimiyetini sağlamlaştırmak için küçük burjuvazi ve onun aracılığı sayesinde proletarya ile çok belirli ilişkileri devam ettirmek zorundadır.

Bu ilişkilerin diyalektiğini anlamak için üç tarihî safhayı birbirinden ayırdetmek gerekir: Kapitalist gelişmenin başlangıç safhası: burjuvazinin, görevini yerine getirmek için, devrimci metodlara ihtiyacı olduğu dönem; kapitalist rejimin serpilip gelişme ve olgunluk safhası: burjuvazinin, kendi hâkimiyetine düzenli,

barışçı, muhafazakâr ve demokratik şekiller verdiği dönem; ve nihayet kapitalizmin çöküş safhası: burjuvazinin, kendi sömürü hakkını savunmak için, proletaryaya karşı iç savaşa başvurmak zorunda kaldığı dönem.

Bu üç safhanın karakteristik siyasî programları, yani: *Jakobinizm,* reformist *demokrasi* (sosyal demokrasi dahil) ve *faşizm,* özü bakımından, küçük burjuva akımların programlarıdır.

Sadece bu durum bile burjuva toplumunun tümünün kaderi bakımından, küçük burjuva tabakların siyasî alanda kendi kendilerine karar vermelerinin ne kadar büyük, daha doğrusu, ne kadar kesin bir önem taşıdığını göstermektedir.

Bununla beraber, burjuvazi ile onun başlıca sosyal temeli arasındaki ilişkiler hiç de karşılıklı bir güven ve barışçı bir işbirliği üzerine kurulmuş değildir. Küçük burjuvazi, bütünüyle istismar edilen ve hor görülen bir sınıftır. Büyük burjuvaziye imrenmesine rağmen çoğu zaman ondan nefret eder. Öte yandan, burjuvazi, küçük burjuvazinin desteğine başvurduğu halde ona güvenmez, çünkü, küçük burjuvazinin kendisine çizilmiş sınırları aşmaya kalkışacağından, haklı olarak, daima korkar.

Jakobinler, burjuvazinin gelişme yolunu temizleyip açarken, onunla her an şiddetli bir çatışmaya giriyorlardı. Burjuvaziye karşı amansız bir mücadele açtıkları halde ona hizmet ediyorlardı. Jakobinler, sınırlı tarihî görevlerini tamamladıktan sonra yenik düştüler, çünkü sermayenin hâkimiyeti önceden belirlenmişti.

Burjuvazi, bir dizi safhadan geçerek, iktidarını parlamenter demokrasi şeklinde sağlamlaştırdı. Bunu

ne barışçı yolla ne de isteyerek yaptı. Burjuvazi genel oy hakkından ölesiye korkuyordu. Nihayet, baskı, taviz ve reform tedbirlerini birarada uygulayarak, sadece eski küçük burjuvaziye değil, yeni küçük burjuvazinin (işçi bürokrasisinin) aracılığıyla, proletaryanın büyük bir kısmına da şekli demokrasi çerçevesi içinde hâkim oldu. Ağustos 1914'de, emperyalist burjuvazi, parlamenter demokrasiden yararlanarak, milyonlarca işçi ve köylüyü öldürttü.

Kapitalizmin, özellikle de kapitalizmin hâkimiyetinin demokratik şeklinin çöküşünün başlangıcını belirleyen olgu savaştır. Artık ne yeni reformlar, ne de lütuflar değil, daha önce verilenleri budamak, ve geri olmak söz konusudur. Böylece, burjuvazinin siyasî hâkimiyeti sadece parlamenter demokrasi organlarıyla (sendikalar ve siyasî partilerle) değil işçi örgütlerinin kurulmasına belirli bir çerçeve içinde imkân veren parlamenter demokrasiyle de çelişkiye düşer. Bir yandan marksizme, öte yandan demokratik parlamentarizme karşı cihad açılması bundandır.

Geçmişte, liberal burjuvazinin yönetici kademeleri, sadece kendi güçlerine dayanarak, monarşinin, feodallerin ve kilisenin hakkından gelmeyi başaramamışlardı. Aynı şekilde, malî sermayenin ağababaları da sadece kendi güçlerine dayanarak proletaryanın hakkından gelemez. Küçük burjuvazinin onlara yardım etmesi kaçınılmazdır. Bunun için, küçük burjuvaziyi kışkırtmak, onu seferber etmek, ve silahlandırmak gerekir. Fakat bu dönem tehlikelerle doludur. Burjuvazi küçük burjuvaziyi kullanmakla beraber, faşizmden korkar. Mayıs 1926'da Pilsudsky, Polonya burjuvazisinin geleneksel partilerine karşı düzenlediği bir hükümet darbesiyle burjuva toplumunu kurtarmak zorunda kalmış-

tı. Bu iş o hale geldi ki Rosa Luxemburg'cu tutumunu bırakıp Lenin'ci tutumu değil Stalin'ci tutumu benimseyen Polonya komünist partisi resmî yöneticisi Varsky, Pilsudsky'nin hükümet darbesini, «İhtilâlci demokratik diktatörlüğe giden» bir yol olarak kabul etti ve işçilerin Pilsudsky'yi desteklemelerini istedi.

Komünist Enternasyonal'in İcra Komitesine bağlı Polonya komisyonunun toplantısında bu satırların yazarı Polonya olayları konusunda şöyle diyordu:

«Pilsudsky'nin hükümet darbesi, çökmek üzere olan burjuva toplumunun acil görevlerinin yerine getirilmesinde genellikle, küçük burjuvaca, «*Pleb*'ce» bir çare olarak görünüyor. Onu İtalyan faşizmine yaklaştıran açıkça budur.

Bu iki akım, hiç şüphesiz müşterek nitelikler göstermektedir: vurucu birlikleri her şeyden önce, küçük burjuvazinin bağrından devşirilmiştir: Pilsudsky, tıpkı Musolini gibi hareket etmiştir; yani parlamento dışı yollara, şiddete başvurmuş ve iç savaş metodlarını kullanmıştır; her ikisi de burjuva toplumunu devirmeye değil, aksine, onu kurtarmaya çalışıyorlardı. Her ne kadar ilkin küçük burjuva kitlelerin durumunu sağlamlaştırdıysalar da, iktidara geldikten sonra büyük burjuvazi ile birleştiler. Bu konuda, ister istemez, tarihî bir genelleme yapmak gerekiyor. Marx'ın, Jakobinciliği, burjuvazinin feodal düşmanlarının hakkından gelmek için kullanılan bir araç olarak tanımladığını hatırlayalım... Burjuvazinin *gelişme* (atılım) dönemiydi bu. Şimdi şunu söylemek gerekir: burjuvazi, çöküş döneminde, ilerici değil, tamamen gerici görevlerinin üstesinden gelmek için «*pleb'ce*» yollara başvurmak ihtiyacını duyuyor ve bu anlamda, *faşizm zakobinciliğin bir karikatürüdür...*

Çöken burjuvazi, kendi kurduğu parlamenter devletin metodları ve araçlarıyla iktidarda tutunamaz. Faşizm, kendi kendini savunma aracı olarak, hiç değilse en kritik anlarda ona gereklidir. Fakat burjuvazi kendi meselelerini «Pleb'ce» bir yoldan halletmeyi sevmez. Burjuva toplumuna gelişme yolunu kan dökerek açan Jakobinciliğe çok büyük bir düşmanlık besler. Faşistler, çöken burjuvaziye, Jakobinlerin yükselen burjuvaziye olduklarından çok daha yakındırlar. Fakat iyice yerleşmiş bir burjuvazi meselelerini faşist yoldan halletmeyi sevmez. Çünkü sosyal sarsıntılar, burjuva toplumunun yararına bile olsa, gene de burjuvazi için tehlikelidir. Faşizm ile burjuvazinin geleneksel partileri arasındaki antagonizmanın sebebi budur.

Büyük burjuvazi, faşist metodları sevmez, bu, tıpkı dişi ağrıyan bir insanın diş çektirmeyi sevmemesine benzer. Burjuva toplumunun saygıdeğer çevreleri dişçi Pilsudsky'nin yaptıklarına kinle bakıyorlardı. Fakat sonunda, kaçınılmaz akıbete boyun eğdiler; tabii, tehditler, pazarlıklar, ve satın alınmalar sonunda... Ve böylece, küçük burjuvazinin dünkü mabudu bugün sermayenin candarması haline geliyor.»

Sosyal-demokrasinin siyasetinin de ortaya koyduğu gibi, faşizmin tarihî yerini tanımlama yolundaki bu girişime resmî yöneticiler, sosyal-faşizm teorisi ile karşı çıktılar. Bu teori ilk zamanlar, iddialı, gürültücü fakat zararsız bir budalalık olarak görünebiliyordu. Daha sonraki olaylar, stalinci teorinin Komünist Enternasyonal'in gelişmesi üzerinde ne kadar yıkıcı bir etki yarattığını gösterdi.

• • •

Jakobinciliğin, demokrasinin ve faşizmin tarihî rollerine bakıp küçük burjuvazinin, ömrünün sonuna kadar sermayenin elinde bir oyuncak olarak kaldığı sonucuna mı varmak gerekir? Böyle olsaydı, küçük burjuvazinin milletin çoğunluğunu teşkil ettiği ülkelerde proletaryanın diktatörlüğü imkânsızlaşır, ve küçük burjuvazinin bir azınlığı temsil ettiği diğer ülkelerde ise son derece güçleşirdi. Neyse ki durum böyle değildir. Hiç değilse bir şehrin sınırları içinde gerçekleşen Paris Komünü deneyi, zamanda ve mekânda son derece daha geniş bir ölçüde meydana gelen Ekim İhtilâli, küçük ve büyük burjuvazi arasındaki ittifakın ebedî olmadığını ispat etmiştir. Küçük burjuvazi bağımsız bir politika izleyemiyeceğine göre (bundan dolayıdır ki küçük burjuvazinin «demokratik diktatörlüğü» gerçekleşemez) proletarya ile burjuvazi arasında seçme yapmaktan başka bir çaresi kalmaz.

Kapitalizmin yükseliş, büyüme ve serpilip gelişme devrinde, küçük burjuvazi, şiddetli bir şekilde patlak veren hoşnutsuzluklara rağmen, kapitalist mekanizma içinde nispeten uysal kalıyordu. Zaten yapabileceği tek şey de buydu. Ama kapitalizmin çürümeye yüz tuttuğu dönemde, çıkar yolun bulunmadığı ekonomik bir durum içinde. küçük burjuvazi toplumun eski efendilerinin ve yöneticilerinin vesayetinden kurtulmayı özler ve bunu denemeye kalkışır. Kaderini proletaryanın kaderiyle birleştirmeye yatkındır. Bunun için bir tek şey gereklidir: küçük burjuvazi, proletaryanın toplumu yeni bir yola götürebilecek güçte olduğuna inanabilmelidir. Proletarya ona böyle bir güveni, ancak güçlüyse, eylem içinde güvenle hareket ediyorsa, düşmana karşı hücuma geçebiliyorsa ve devrimci eylemi başarılıysa verebilir.

Ama devrimci parti bütün bunların üstesinden gelemiyorsa vay o partinin haline! Proletaryanın günlük mücadelesi burjuva toplumunun istikrarsızlığını artırır. Grevler ve siyasî karışıklıklar ülkenin ekonomik durumunu sarsar. Küçük burjuvazi, kendisini içinde bulunduğu durumdan proletaryanın kurtarabileceğine, yeni bir yola götürebileceğine inandığı takdirde büyük yoksunluklara katlanabilecektir. Fakat devrimci parti, sınıf mücadelesinin durmadan kızışmasına rağmen, proletaryayı kendi çevresinde toparlayabilmek gücünü gösteremezse, boşuna bir çaba harcarsa, karışıklığa yol açarsa ve kendi kendisiyle çelişirse, o zaman küçük burjuvazinin sabrı taşar ve kendi felâketlerinin sorumlusu olarak işçileri görmeye başlar.

Sosyal-demokrası dahil, burjuvazinin bütün partileri, küçük burjuvaziyi buna inandırmaya çalışırlar. Ve buhran dayanılmaz bir hal alınca, partinin biri, küçük burjuvazinin kinini, umutsuzluğunu proletaryaya karşı yöneltmek amacıyla öne atılır, Almanya'da bu tarihî görevi, ideolojisi, parçalanma halindeki burjuva toplumunun çürümüş ve kokuşmuş bütün artıklarından oluşan geniş siyasî akım, yani sosyal-demokrasi yerine getirmiştir.

BARIŞSEVER HİTLER

Hitler barış istiyor. Barışla ilgili konuşmaları ve demeçleri eski bir kalıba tıpa tıp uyuyor: savaş hiçbir meseleyi halledemez, savaş üstün ırkların yokedilmesi tehlikesini yaratır, savaş medeniyetin yıkımına yolaçar. Barışseverlerin yüzyıllardan beri ileri sürdükleri bir kanıttır bu. Üstelik Hitler, yabancı gazetecilerin birçoğunu gerçekten samimi olduğuna inandırmayı başarmış. Ama meselenin can alıcı noktası şu: eğer Hitler temel görüşlerini tastamam uyguluyorsa, samimiyetinden şüphe edilmemesi gereken bir başka barışsever, yani Carl Ossietzki (1) de niçin bir toplama kampında tutulduğunu sorabilir. Fakat onun hapsedilmesinin asıl sebebi can sıkıcı sorular sormasını önlemek içindir.

Hitler'in kanıtlarının inandırıcılığı fazla hacimli olu-

şundandır. Bütün bakanlar, bütün hatipler, bütün gazeteciler Üçüncü Reich'in varlık sebebinin halklar arasında kardeşliği gerçekleştirmekten ileri geldiğine yemin ediyorlar. Eğer nasyonal-sosyalist Almanya'nın tümü silah kullanmayı öğreniyorsa, bu sadece silahlardan nefret edebilmek içindir. Hakiki Almanların, gencecik yaşlarında, damar sertliğinden değil, savaş meydanında ölmelerinin bir görev olduğunu öğütlemekten geri durmayan Von Popen bile, oğullarının ve torunlarının yanında huzur içinde ölmenin erdeminden söz ediyor şimdi.

Avrupa halkları barışın kurtarılmasını yürekten diliyorlar. Berlin'den yükselen seslere umutla kulak vermelerine şaşmamak gerek. Onların korkularını gidermek çok kolay değil. Mesela, birçokları, Fransa ile Almanya'nın çıkarları arasındaki bağdaşmazlık üzerine kurulmuş «*Kavgam*» hakkında ne düşünmek gerektiğini soruyorlar. Verdikleri cevapla onları çoktan sakinleştirdiler. Hitler'in hayat hikâyesi hapishanede yani sinirlerinin çok gergin olduğu bir sırada kaleme alınmıştır. Propaganda bakanlığının açıkça görülen bir ihtimalinden dolayıdır ki bu endişe verici kitap *(Kavgam)* ,bugün de, millî eğitime temellik etmektedir.

«Hukuk eşitliği» meselesi, Üçüncü Reich'in lehine hallediliverince Hitler kitabının daha güven verici yeni bir basımını hazırlayacak, «Versay Anlaşması»nı temel alan kitabının adı şimdiye kadar *Kavgam* olarak kaldıysa da, ilerde «Barışım» başlığıyla yayımlanacak ve ek bölümünde de nasyonal sosyalist doktorların, yazarın sinirlerinin tamamen yatıştığını belirten bir raporu yer alacaktır. Leipzig duruşması da göstermektedir ki adlî-tıp raporlarına dayanan nazilerin tanıklığı sonsuz bir güven vermektedir. Eğer yeryüzünde içten-

lik ve barış sevgisinden başka bir şey bulunmasaydı, herhalde hayatın tadına doyum olmazdı. Ama, ne yazık ki bu erdemlerin yanı sıra, budalalık ve safdillik de vardır. Bunların ceremesini kim çekecek?

Bu satırların yazarı, okurların dikkatini bir kere daha ilginç bir belgeye; Hitler'in, o zamanlar Reich şansölyesi olan Von Papen'e yazdığı «açık mektubu»na çekmeyi denemişti. Ne yazık ki sesi sönük çıktığı için amacına ulaşamadı. «Açık mektup», Hitler'in umduğu gibi, bütün editörlerin ve bütün kançılaryaların başvurduğu bir kaynak olmadı. Bununla beraber, «mektup» buna lâyıktır. Alman propaganda bakanlığının son sıralarda yayımladığı siyasî belgeler de, şüphesiz, çok öğreticidir. Fakat bunların başlıca kusuru gizli oluşlarıdır.

«Açık mektup» gizli bir belge değil... Bu broşür, 16 Ekim 1932'de, yani Hitler iktidara gelmeden üç ay önce resmen yayınlandı. 1923'de bozulan sinir sisteminin bu defa tamamen düzeldiğine inanmak gerekiyor. Hitler daha o zamanlar kendini hemen hemen iktidarda görüyordu. Sadece son engelleri aşması gerekiyordu. İçi endişeyle karışık bir umutla dolu burjuvazi Hitler'e göz koyuyordu. Burjuvazi özelliklę, «romantik-şöven» bir maceradan korkuyordu. «Açık mektup», hâkim sınıflara, bürokrasiye, generallere, Hindenburg'un dar çevresine bir teminattı, yani intikamcı kafasız Von Papen'in aksine, Hitler'in hedefe doğru büyük bir ihtiyatlılıkla yürüdüğünün ispatıydı. «Açık mektup», ancak şimdi kesin bir önem kazanan tam bir dış politika sistemini güncelleştiriyordu. Almanya'nın «Milletler Cemiyeti»nden ayrılması, bütün dünyada beklenmedik ve akılsızca bir başkaldırma olarak nitelendirildi. Oysa, «açık mektup» Almanya'nın Milletler Cemiyeti'nden

(Cemiyeti Akvam'dan) niçin ayrılacağını ve bu kopmayı nasıl örgütlemek gerekeceğini en ince noktasına dek açıklıyordu.

Bu mektubun olağanüstü değeri, o sırada bile mücadele etmek, polemik yapmak zorunda kalan Hitler'in, dış politikasının gizli yönlerini, düşüncesizce açıklamış olmasından ileri geliyor. «Mektub»un hareket noktası, *Kavgam*'dakinin aynıdır: Fransa'nın çıkarlarıyla Almanya'nın çıkarları bağdaşamaz. Fransa kuvvetler ilişkisinde Almanya'nın lehine bir değişikliği onaylayacak bir anlaşmayı kendiliğinden sonuçlandırmayacaktır. Almanya «hukuk eşitliği»ni elde etmek için miletlerarası konferanslardaki tartışmalara güvenmemelidir. Milletlerarası diplomasinin Almanya'ya silahlanma hakkını vermesi için önce Almanya'nın silahlanması gerekir. Fakat özellikle de, bundan dolayı Von Papen'in yaptığı gibi, silahlanmayı bağıra bağıra istemek imkânsızdır. Bu, hiçbir şekilde diplomasi şiarı değil, bir «halk hareketi» şiarıdır.

Sorumluluklarının bilincine varmış bir hükümet -yani Von Pojen'in değil, Hitler'in hükümeti- Fransa'nın böyle bir şeyi kabul etmiyeceği için Almanya «Milletler Cemiyeti»nden ayrılarak, serbest kalmalıdır. Yani savaş yapmak için mi? Hayır. Almanya kendi hükümetinin yakın bir gelecekte barışseverlik nutukları atmaktan başka bir şey yapamıyacağı kadar güçsüzdür.

Almanya, Doğu'da kendisini tehdit eden tehlikeyi belirterek, Batı devletleri arasındaki çatışmalardan yararlanarak, ve genelden özele giderek militarizminin temellerini derece derece yeniden atabilcektir. Bu işi başarıyla yürütebilmek için, milletçe gizli hareket etmeli ve her şeyden önce de, Ossietzki'ler içeri tıkılma-

lıdır. Sorumluluklarının bilincine varmış bir hükümet barışçı propaganda organlarını ele geçirmelidir. Hükümet bu yolu izlerse, birkaç yıl içinde, kuvvetler ilişkisinde kesin bir değişiklik sağlamayı başaracaktır. Sonra da *Barışım*'dan *Kavgam*'a, hatta *Savaşım*'a geçebilecektir.

İşte Hitler'in plânı budur. Bu plân, dış politikada olduğu gibi, iç politikada da genel durumun ürünüdür. Hitler, dış politika sırlarının kapısını açacak anahtarı insanlığa vermeye özen göstermiştir. Hatta, daha yerinde bir deyimle, maymuncuktan söz edilebilir. Coşku içindeki gazetecilerin tanıklığına duyulan saygıya rağmen, Hitler'in, çürütülmesi oldukça güç önemli kanıtlarla doğrulanan kendi demeçlerine başvurmak yerinde olur.

Çok iyi saptanmış bir olgudan bile farklı pratik sonuçlar çıkarılabilir. Hitler'in politikasının ortaya attığı mesele farklı cevaplara yol açabilir. Bu makalenin, Avrupa'nın kaderiyle oynayanlara herhangi bir öğüt vermek konusunda en ufak bir iddiası yok. Onlar ne yapmaları gerekeceğini biliyorlar. Fakat amaçları ve metodları ne olursa olsun, gerçekçi bir politikanın hareket noktası, bu politikayı belirleyen durumu ve kuvvetleri anlamaktır.

Olup bitenleri gözden geçirelim. Hitler «Milletler Cemiyeti»nden ayrıldı, hem de sinir sisteminin bozulması sonucu değil, soğukkanlılıkla hesaplanmış bir plan gereğince ayrıldı. Hitler, gizli çalışmayı millete benimsetti. Askerî planda, kuvvetler ilişkisinde köklü bir değişiklik yaratmaya çalışıyor. Asıl şimdi, yani, çalışma başladığı ve henüz kesin sonuçlar vermekten uzak olduğu içindir ki Hitler Avrupa arenasında büyük bir ihtiyatlılıkla hareket etmek zorundadır. Hiç kimseyi ürkütmemeli, kimseyi kızdırmamalı, aksine, herkese

kucak açmalı. Hitler, silah fabrikalarının duvarlarını barışçı nutuklarla ve saldırmazlık anlaşmalarıyla kaplamaya hazır. Diplomatik formülleri aşan barış taarruzunu basit bir şekilde açıklamak gerekiyorsa, o da şudur: önümüzdeki iki üç yıl içinde Hitler, düşmanlarının girişecekleri önleyici bir savaşı dikkatle savuşturmak zorundadır. Bu sınırlar içinde, Hitler'in barışseveriliği kesinlikle samimidir. Ama sadece bu sınırlar içinde.

23 *Kasım 1933*

(1) **Ossietzki** (Carl von), alman gazeteci (1889-1936). Cumhuriyetçi ve barışseverdi. Yazıları ile Alman gizli askeri örgütlerini eleştirdi. Bu yüzden bir yıl hapse mahkûm oldu. Hapisten çıktıktan sonra naziler onu bir toplama kampına attılar (1933-1936). 1935'de Nobel Barış ödülünü kazandı.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Başlangıç .	5
EKİM ÇEVRESİNDE	51
Ekim'den önce	53
Hükümet darbesi .	73
Brest - Litovsk .	83
Kurucu Meclis'in feshi .	96
Lenin konuşurken .	106
Lenin öldü	115
1. bölüm: Brest-litovsk dramı	121

İsimler dizisi 191

Troçki'nin siyasî yazılarından kısa seçmeler 203

Faşizmi nasıl yenmeli . 205

Burjuvazi, küçük burjuvazi ve proletarya

Barışsever bir Hitler . 221

İÇİNDEKİLER 227

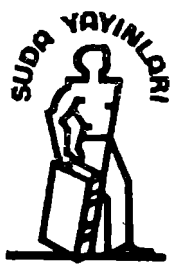

- **FAŞİZM VE BÜYÜK SERMAYE** — **25 TL.**
  D. Guérn

- **FAŞİZM VE KAPİTALİZM** — **12,5 »**
  A. Thalheimer, O. Bauer, A. Tasca

- **İSPANYA'DA İÇSAVAŞ VE FAŞİZM** — **20 »**
  P. Nenni

- **EKONOMİ POLİTİĞİN TEMEL İLKELERİ** — **15 »**
  Nikitin (üçüncü basım)

- **MARKSİST EKONOMİ EL KİTABI,** Cilt 1 — **30 »**
  E. Mandel Cilt 2 — **20 »**
  Cilt 3 — **30 »**

- **ÜCRETLİ EMEK VE SERMAYE** — **8 »**
  K. Marx

- **MARKSİST DEĞER TEORİSİ VE KAPİTALİZM** — **10 »**

- **İKİ TAKTİK** (toplatıldı) — **15 »**
  Lenin

- **DEMİR TUFANI,** roman — **15 »**
  A. Serafimoviç

- **NÖBET**, hikâyeler — 10 ₺
  Metin İlkin

- LUDWİG FEUERBACH VE
  KLASİK ALMAN FELSEFESİNİN SONU — 10 ₺
  F. Engels

- **LENİN** — 20 ₺
  Troçki

YAKINDA ÇIKACAK

- **KAPİTAL'İ ANLAMAK İÇİN** — 20 ₺
  Engels, F. Mehring, R. Luxemburg.

- **MİLİTAN BİR İŞÇİ KADIN** — 10 ₺
  A. Laguiller

"Böyle bir işe girişmek ve bunu sonuna kadar götürmek için Lenin'in amaca yönelik muazzam gerilimi gerekliydi. Lenin yayın kirişini, yorulmak bilmeksizin, en son noktasına kadar geriyor ve aynı zamanda da, eğilecek mi, kopacak mı diye parmağıyla usul usul yokluyordu.
-Bu yay bu kadar gerilmeye dayanamaz, kırılır, diye bağırıyorlardı dört bir yandan.
-Kırılmayacak diye cevaplıyordu usta okçu. Yayımız kırılmayan bu proleter maddeden yapılmıştır. Partinin kirişine gelince, onu alabildiğine germek gerek, çünkü ağır oku çok uzaklara fırlatmak zorundayız."

troçki

20 Lira